

4.0.0
150

ПУКОВНИК,
АЛЕКС. К. ДАСКАЛОВИЋ

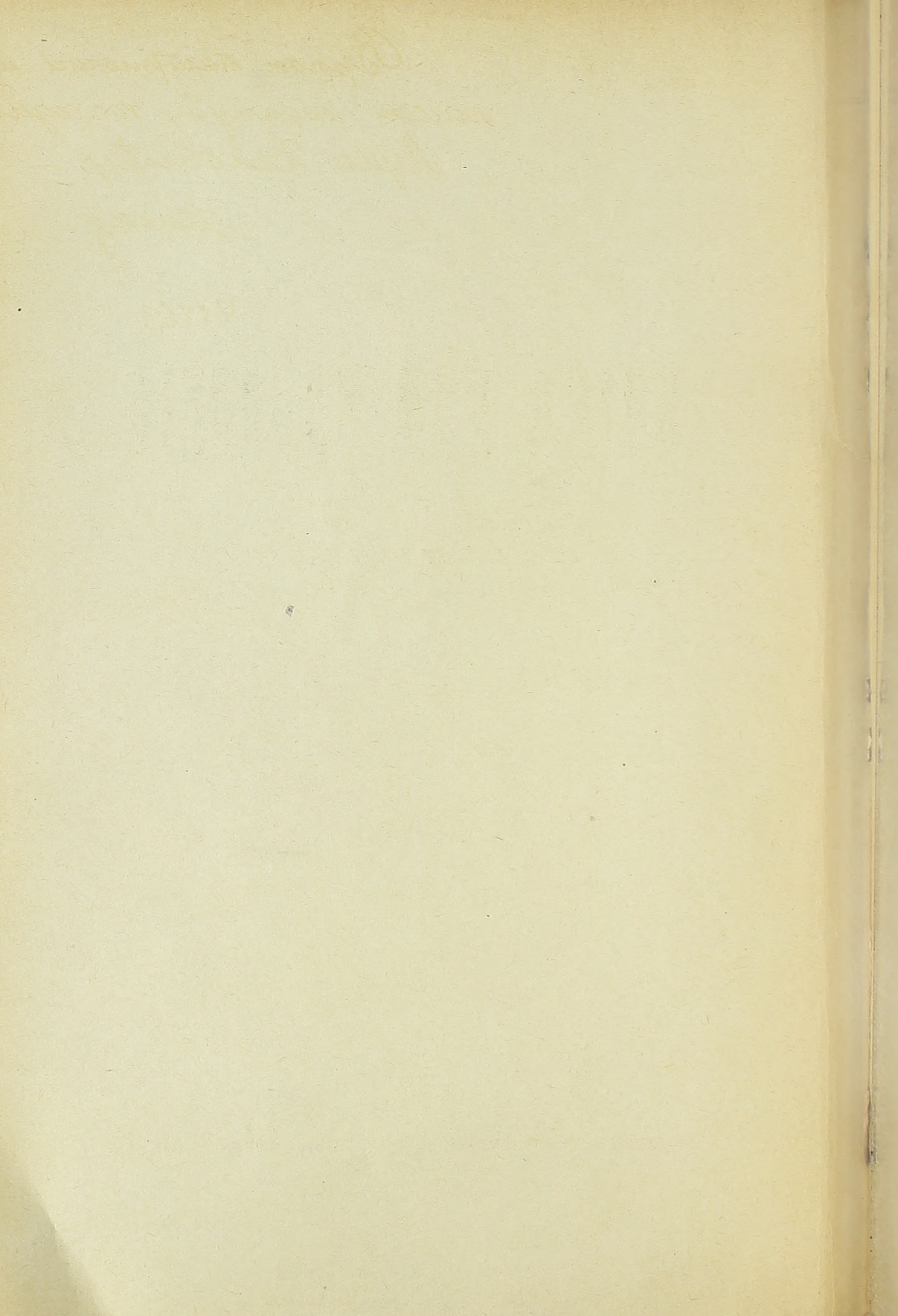
БИТКА КОД КАПОРЕТА

— СА ПЕТ СКИЦА У ТЕКСТУ И ДВЕ У ПРИЛОГУ —

ИЗДАЊЕ
СВЕСЛОВЕНСКЕ КЊИЖАРНИЦЕ М. Ј. СТЕФАНОВИЋА И ДРУГА
БЕОГРАД 1925.

Д. Б. 6
150

ПУКОВНИК,
АЛЕКС. К. ДАСКАЛОВИЋ.

Врлом патриоти и ве-
ликом родољубу господину
Луци Ђеловићу -
писао.

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И. Бр. 45163

БИТКА КОД КАПОРЕТА

— СА ПЕТ СКИЦА У ТЕКСТУ И ДВЕ У ПРИЛОГУ —

Лука Ђеловић
БЕОГРАД

Luka Celović
БЕОГРАД

ИЗДАЊЕ
СВЕСЛОВЕНСКЕ КЊИЖАРНИЦЕ М. Ј. СТЕФАНОВИЋА И ДРУГА
БЕОГРАД 1925.

БЕОГРАД
Штампарија „Југославија“, Бранкова 7.
1925

СТАЊЕ ТАЛИЈАНСКЕ ВОЈСКЕ ДО ОБЈАВЕ РАТА

Лука Ђоловић
БЕОГРАД

Лука Đolović
1941

Лука Павловић
БЕОГРАД

Luka Pavlović
БЕОГРАД

25. априла 1915. год. Италија је потписала уговор са Француском и Енглеском о њеном уласку у „Свејшки“ рат поротиву дотадањих њених савезника: Немачке и Аустро-Угарске.

По том уговору она је имала да уђе у дејство у року од месец дана по самом потпису. Рок је истицао 25. маја — а 23. маја, дакле један дан пре истека рока, Италијански амбасадор у Бечу, Дука д' Аварна предао је аустро-угарском Министру Спољних Послова ноту о објави рата. — Одмах затим Талијани су ступили у акцију против Аустрије, прешавши границу на целом фронту.

Талијанска Врховна Команда је желела да првим дејством задобије надмоћност над непријатељем. Ово је дејство требало да буде изненадно, брзо и снажно, те су, да би успех био што сигурнији, припреме за њега вршене пуних десет месеци, од почетка Светског Рата, и извођене у највећој тајности. На овакво решење Талијане је нагнао разлог, што је аустро-угарска војска представљала озбиљног противника са већ десето месечним искуством, добро наоружаног и добро дисциплинованог, који је још био у могућности, да буде обилно потпомогнут од свог моћног савезника, Немачке. Други је разлог био тај, што је граница, повучена после рата 1866. год., давала сва почетна тактичка и стратегиска преимућства њеном противнику. Напоследку, у то доба је аустро-угарска војска била у тешким приликама, те је било потребно, да се први моменат искористи на што широј основици, док противник не буде успео да довољно ојача свој фронт.

Војску талијанску Светски Рат је затекао: слабо наоружану, недовољно опремљену, недисциплиновану и зачмалу у сколастичким предрасудама. По духу, који је у њој владао, офанзива је била нужно зло, дефанзива је давала све борбене користи. У томе се ишло тако далеко, да талијански ђенералштаб уопште није ни радио офанзивни план према појединим фронтovima. Формација им је била застарела, мобилизација врло спора. У наоружању су имали, већином старе моделе. Тешке артилерије није било. У утврђивању су владале фор-

малистичке идеје. Што је најгоре, они нису успели да на основи искуства појединих ратова, па и својих сопствених, у Триполису и Либији, извуку своју војску из оваквог стања. Многи виши официри нису били дорасли за свој положај. Број официра недовољан ни за време мира. Опрема слаба.

Кадорни се мора признати да је у многоне побољшао ово стање, од кад је примио управу над војском, 23. јула 1914. год. Он је, обзиром на заједничко дејство са савезницима, израдио офанзивни план за фронт према Аустро-Угарској. План за мобилизацију је прерадио и саобразио га ново створеним приликама.¹ Настао је да помоћу школе и обуке уђе у војску дисциплина и модернији дух борбе и утврђивања. Артиљерији, која је била наоружана топом система „Круп“; појачао је наоружање системом „Депор“ (Deport). Батерије је преформирао од 6 на 4 топа. Пешадија је имала само 750.000 пушака М. 1891. г. и 1.200.000 пушака старог модела (Weterly). Од ових последњих пред сам почетак Светског Рата било је продато Русији 500.000 пушака, са одговарајућом муницијом и машинама за њену израду. Кадорна је успео да се продаја поништи и да после те пушке преправи на М. 1891. г. Сем овога, у току десет месеци неутралитета, допуњено је утврђивање граничног фронта према Аустро-Угарској; удвостручена је моћ жељезничке мреже у целој Венецијанској и Фриулској области; отворени су војни курсеви, из којих су излазили потпоручници; многи су официри на вишим положајима замењени млађим.

Исто тако, он је још од Октобра месеца 1914. г. отпочео да изводи делимичну мобилизацију и мобилисане је јединице посте-

¹ Због нарочитог, дугуљастог облика Италије и због недовољног броја уздужних и попречних жељезничких пруга по њеном полуострву, талијански ђенералштаб је имао нарочити план за мобилизацију, који се је разликовао од класичне формуле и чија је основа била:

1. Концентрација почиње заједно са мобилизацијом. Према томе, јединице су транспортоване на концентрациску зону још првих дана мобилизације са мирнодобским ефективима

2. Попуњавање се је вршило на самој концентрациској зони. Према томе, резервисти су прво одлазили у места, где су се налазили њихови магацини, тамо су бивали снабдевени спремом и оружјем и упућивани затим, по оделењима, јединицама, које су већ биле на концентрациској зони.

Трајање мобилизације износило је око месец и по дана.

Кадорна је овај мобилизациски план претворно у поступени. По поправљеном плану, мобилизација се је вршила почесно по јединицама и класама резервиста. Тако мобилисане јединице одлазиле су на концентрациску зону и стварале кселет ратног распореда.

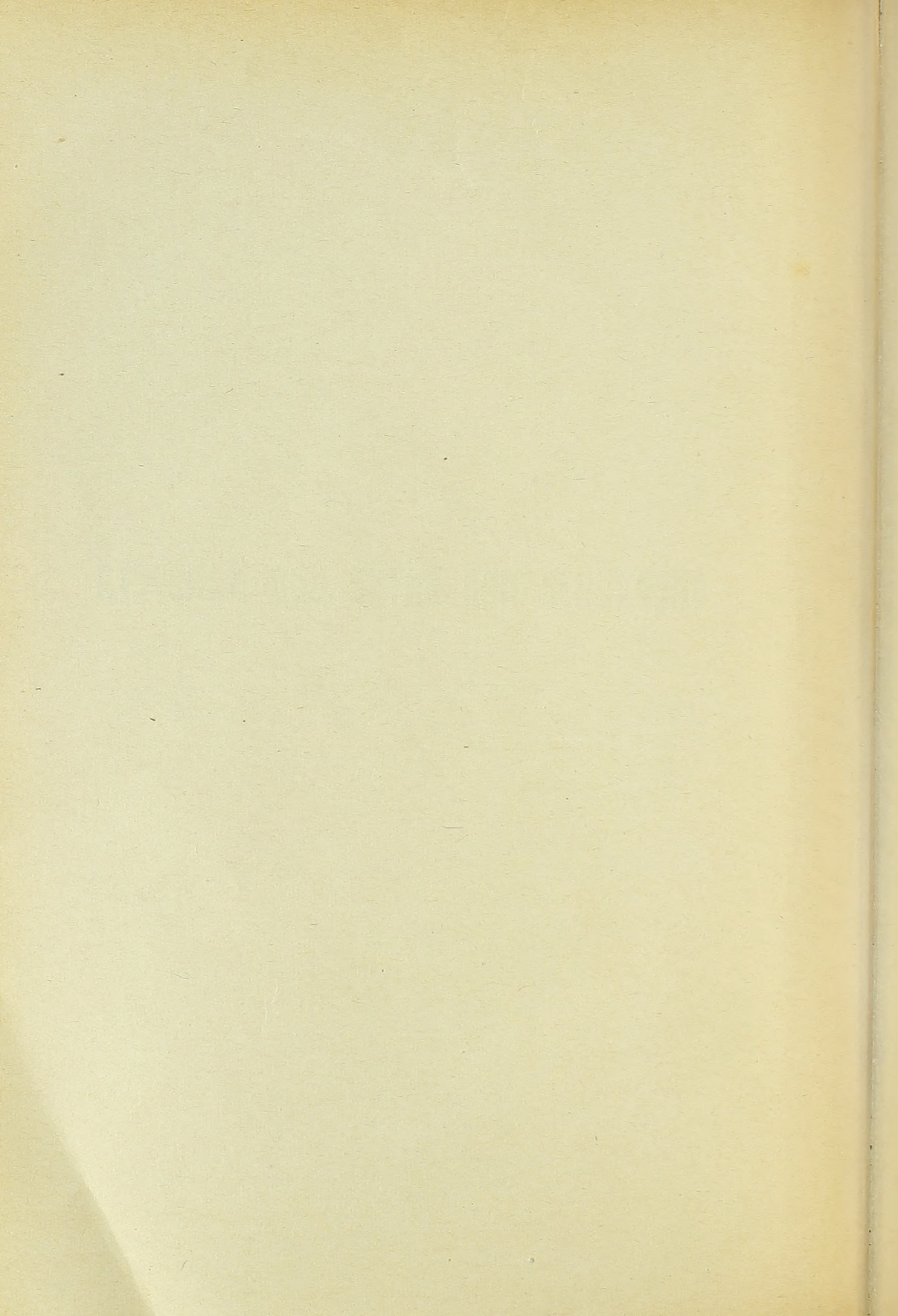
пено слао на границу, где су заузимале почетне борбене положаје. У зиму је ово прикупљање узело шири обим и на дан објаве рата већ је било све готово и концентрисано на граници око 400.000 војника (24 пешадиске и 4 коњичке дивизије).

Све је ово вршено тајно, у намери, да се изврши на непријатеља изненадан препад, од кога су се очекивали велики резултати. Први већи објекти били су Трст и Љубљана, који су се налазили на Сочком војишту. Ово је војиште Кадорна сматрао за најважније, упоређујући га са Корушким и Тиролским војиштем и на њему је сконцентрисао највећи део своје војске.

ОПЕРАЦИЈЕ ПРЕ БИТКЕ КОД КАПОРЕТА

Моменат за улаз у рат и изненадан напад на непријатеља био је врло добро изабран. Аустро-угарска војска је била јако ангажована на руском фронту, а Поћорекова армија је била избачена из дејства офанзивом српске војске крајем 1914. г. У то доба аустро-угарска монархија била је на талијанском фронту без одбране. Талијанске су трупе прешле у изненадан напад на целом фронту ноћу 23/24. маја, са најјачим ангажовањем на Сочком војишту.

На овом војишту је од почетка рата, па до битке код Капорета извојевано једанаест т. зв. Сочних битака. Битка код Капорета била је дванајеста по реду. Зато се она још зове и „*Дванајеста Сочна Бишка*“.

Ђенерал Боројевић у своме мемоару¹ овако резимира дејство на Сочком војишту од почетка рата:

„Противу 24 свеже пешадиске дивизије италијанске војске било је 6 оскудно наоружаних аустро-угарских дивизија, које су било састављене делом из трећег позива (ландштурма) са потпуно недовољном артилеријом.

„Наименовани командант југо-западнoг фронта налазио се тада још у Петроварадину. Командант армије² био је још у борби непосредно источно од Пшемисла.

„Пошто је на дан ратне објаве у Италији објављена општа мобилизација³, могло је у кратком времену овима 24. у Венецији концентрисаним дивизијама следити још мобилизираних 12 дивизија милиције.

„Разуме се, да нам је то све било познато, и могли смо очекивати, да ће Италија одмах предузети снажну офанзиву, којој наше слабе снаге, растурене дуж слабих положаја Тирола, Корушке и Приморја, неће моћи одолети.

¹ „О рату противу Италије“ од фелдмаршала Боројевића. (Делнишка тискара, Д. Д. у Љубљани).

² Командант армије био је сам ђенерал Боројевић. — Писац.

³ Општа мобилизација је објављена 22. маја. За први дан мобилизације био је одређен 23. мај, када је и рат објављен. — Писац.

„Морали смо рачунати на почетак снажног напада, тим више, што су војске Антанте и централних сила у августу 1914. год. беспримерном и изненадном снагом и брзином удариле једне на друге, премда им је за стратемиски развој и за почетак операција било на располагању мање дана него Италији месеци. Тиме је Италија имала пример у најближој прошлости.

„Очекивани брзи напад изостао је.

„Италија се показује претерано опрезном.

„27. маја 1915. год. петог дана после објаве рата, приспе арми-ска команда на Сочу, оријентира се и донесе одлуку: не напустити ни једну стопу свога земљишта без упорне борбе, дакле примити одбрану на Сочи.

„Како је била смела та одлука и колико тешке захтеве је стављала на трупе, тога сам био свестан.

„Непријатељ био је не само по броју, већ и по наоружању у сваком погледу надмоћнији. Али ми смо имали уза себе искуство, а славне успомене наших предака у нама су оживеле.

„Место да енергично нападне, Кадорна је кретао лагано и опрезно своје трупе противу нашег скромног граничног осигурања. Тако беше упућено према сочком фронту од Кобарида: низводно 11 италијанских пешадиских дивизија и 4 коњичке дивизије према 3 аустро-угарским пешадиским дивизијама. Само усред овог „методичног“ рада било нам је могуће, да организујемо усиљеним привлачењем 6 пешад. дивизија онај гвоздени отпор на Сочи, који је у даљем току у 12 великих битака довео свет до дивљења. Али и тиролски и корушки планински фронт могао се донекле појачати.

„Прошло је чудно дуго време, док се Кадорна одлучио на енергично дејство. На послетку предузимље он више нападаја у времену између 26. јуна и 6. јула према добердобској висоравни и горичком мостобрану.

„Ови напади у својој целости названи су „1 *Бишка на Сочи*“. Овде ми не налазимо на италијанској страни још никакву битку, која се води по јединственом плану, већ задоцнели покушај да се с једне стране, на брзу руку са 4 до 5 дивизија дочепа добердобске висоравни, за чију одбрану смо имали ми најпре 23 батаљона, који су у току борбе доведени на 3 слабе пешадиске дивизије; са

¹ И ако је словенски назив ове варошице: Кобарид, ми ћемо га звати (Saretto,) како га Италијани зову, јер је овај назив постао популаран после Д в а н а ј е с т е С о ч к е битке. — Писац.

друге стране да заузме са 4 дивизије горички мостабран на десној обали Соче. За ову одбрану имали смо на располагање укупно само 16 батаљона. Италијански напад био је крваво одбијен.

„Тек осам недеља после почетка рата одлучила се Италија на општи напад према целом сочком фронту. Тако су наваљивале у *Другој Бици на Сочи* од 18. јула до 2. августа у простору између Крна и мора 2. и 3. италијанска армија са укупно 23 пешадијске дивизије, појачане берсаљерима и алпинима, укупно од прилике 310 батаљана (при овоме само од Плава низводно око 18 дивизија) на 10, доцније 11 аустро-угарских дивизија.

„Резултат напада: неколико сасвим безначајних коректура појединих и истурених делова борбене линије на ивици крашке висоравни; али зато крвав губитак око 100.000 људи.

„Тако је сада изгледао замишљени и сигурни успех; сад је Италија морала веровати, да од сада заиста води прави рат.

„Кадорна је још увек мислио, да ће победу извојевати напрезањем својих досадањих снага; у исто време он остаје веран и своме досадањем правцу напада.

„Сочки фронт добива у даљем току одсудан значај, док се на тиролском и корушком фронту одигравају, у колико Аустро-Угарска не предузимље иницијативу, само уско ограничене локалне борбе.

„Италијанска врхонна команда одупирала се жељи Антанте, да пошаље трупе на Балкан, јер је хтела имати целу војску за нову одлучну акцију противу Аустро-Угарске. Ова је отпочела у другој половини месеца октобра и довела је до јесенских борби на Сочи 1915. године (3. и 4. *Битка на Сочи*, од 18. октобра до 11. децембра 1915. године).

„Што у првој и другој битци на Сочи није могао извојевати свежи налет италијанских елитних трупа, требало је сада постићи издржљивост у борби и систематским ломљењем живаог браниоца. Подручје Крна, мостабран код Толмина, Плаве, горички мостабран и нарочито добердобска висораван били су главни објект напада у овој дуготрајној битци.

„После увођења у борбу најзад 26 делом појачаних дивизија пешадије са укупно око 345 батаљона према 11, на крају 13 аустро-угарских дивизија са 122, односно 159 батаљона донела је ова битка Италијанима поновни губитак од 150.000 људи, а сем тога још веће разочарање него код обадве прве битке. Обе ове битке вођене су са нарочитим огорчењем. Оне су сковале сочки фронт у најчвршћи

челик и довеле су Италијане до јасног убеђења, колико тежак је био задатак, којег су они примили на себе. Морали су се сада понова „поучавати“, јер им је прва година рата донела само неуспехе, док су војске централних сила, добивајућ успех за успехом, биле дубоко у Русији и на Балкану.

„У току пролећа 1916. год. дошло је на Сочи само до локалних борби, које су имале пре свега демонстративне циљеве. Најопсежније од ових борба, које су се одиграле око половине марта на добердобској висоравни, добиле су назив „*Пейша Биџка на Сочи*“.

„Међутим се Италија морала за извесно време веома напрезати, не само да надокнади претрпљене тешке губитке, већ и да боље реорганизује своју војску, како би бар донекле одговорила предстојећим догађајима. Ово јој је успело тешком муком до момента, када је 16. маја отпочело надирати 15½ аустро-угарских дивизија из Тирола. Овим је нападом задобила Аустрија не само важну висораван Фолгарије и Лудерне, већ и добар део висоравни „*Sette Comuni*“ (Седам опћина). Брусировљева офанзива укочила је даље искоришћавање успеха аустро-угарске војске у Тиролу, али је кључ врата у италијанску равницу остао од онога доба до свршетка рата у аустро-угарским рукама.

„Није се сама Италија спасила најпотпунијег пораза већ ју је овога пута спасила Русија.

„Одашиљање трупа за удар у Тирол, затим за укочивање Брусировљеве офанзиве трпео је фронт на Сочи у толикој мери, да је био у лету 1916. године битно ослабљен и личио танкому застору. Само се овим може разјаснити, да је Кадорна у ово време, потпомогнут издајом, овладао Горицом а тим и добердобском висоравни до увале Валоне.

„4 италијанске дивизије, појачане специјалним трупама, у свему 52 батаљона, успеле су да избаце из мостобрана после тродневног упорног отпора 20 аустро-угарских батаљона, који су били потпомогнути само од 68 лакших и 23 тешка топа, против којих су пласирали Италијани 90 лаких и 80 тешких топова“.

„После овога догађаја аустро-угарски сочки фронт повучен је на другу линију, која се пружала непосредно источно од Горице, а у вези с овим морало се напустити и брдо Св. Миховила (*Monte San Michele*). Тада је било стање аустро-угарског сочког фронта до

¹ Шеста Сочка Битка. — Писац.

скрајности критично. Бројно слабе трупе, услед тешке борбе изморене и исцрљене, на слабо утврђеним положајима, без изгледа да ће бити потпомогнуте издашним, свежим резервама, давале су могућност, да противник изврши пробој у најкраће време, у толико пре, што су Италијани те нове положаје од Солкана до мора већ са јаким снагама нападали. Било да су Италијани били опојени победом због тешко освојене Горице, било да нису имали поверења у своју сопствену снагу, или да су то били остаци упорног браниоца, чија их је упорност опомињала на опрез; до пробоја није тада дошло, а тиме је Кадорна изгубио последњу могућност одсудног успеха на овом фронту. Кад је Кадорна наредио трипут напад, још у току ове године, да би поправио оно што је било пропуштено (*Седма Бијка на Сочи*, од 14. до 18. септембра, *Осма Бијка на Сочи*, од 9. до 12. октобра и *Девеџа Бијка на Сочи*, од 31. октобра до 2. новембра 1916. године), било је већ прекасно; сочки фронт на ново је био утврђен и давао је победоносан отпор свим непријатељским налетима.

„За време ових трију битака задобивене незнатне коректуре фронта никако нису оправдавале претриљене губитке од 150.000 људи, који су војску и народ довели до тешке депресије.

„Тако се свршила и друга ратна година за Италијане ни мало сретнија него што је била прва. Румуњска је била од централних сила потучена; да ли ће на крају у идућој години за Италију бити исти удес?

„Кадорна извлачи све консеквенције из створене ситуације: с дивљења достојном марљивошћу продужује се даље наоружање, организација и обука војске, тако да он беше у стању, да се у мају 1917. г. појави са потпуно преображеном, од год. 1915. удвострученом војском, која се је користила најмодернијим ратним искуством.

„Овим је хтео он у *10. Бијци на Сочи* (од 12. маја до 6. јула 1917.) да достигне као непосредни циљ толико примамљиви Трст, те да „победи“.

„Успркос најжешћим налетима са 35 дивизија на фронту од Плава до мора, при чему је више дивизија на ново освежено и попуњено, остало је ипак при самој жељи. 18 аустро-угарских дивизија показало је Италијанима, да су њихови напади бесплодни. Земљиште, које су на јужном крилу према Трсту у првом маху били

тешком муком освојили, већим је делом повраћено противнападом при крају битке¹.

„Крвави губитци² били су големи: 27.000 заробљеника пало је у наше руке.“

*

За време ових десет битака, од Маја 1915. год. до Августа 1917. год., талијанске трупе нису успеле да задобију какав одлучнији успех. Оне су, истина, продрле на платоу Комен за 4—5 км., освојиле су Горицу, дошле су до Соче према висоравни Бањшица а северно од Толмина прешле су на леву обалу Соче, али овај незнатан добитак у терену, није одговарао жртвама изгубљеним у овим борбама, нити пак њиховим великим аспирацијама, које су желели да остваре пре закључења мира. Трст, Љубљана и Трентин био је минимум, који су Талијани мислили да имају као ратни трофеј.

С друге пак стране, аустро-угарска команда, због овако „методичног“ дејства Талијана, била је без много бриге за овај фронт, на коме су и мање снаге могле одолевати непријатељским нападима. те је имала већу слободу рада на осталим фронтovima. Она је талијански фронт сматрала за споредан у упоређењу са осталим њеним фронтovima.

Руско-румунски фронт је, у ово доба, био јако притешњен од стране централних сила. Савезницима је било потребно да олакшају овај фронт и да даду могућност руској војсци да се реорганизује. Због тога је одржана међусавезничка конференција крајем Јула 1917. године у Паризу, на којој је решено, да се предузме офанзива на свима савезничким фронтovima. Француско-енглеска офанзива је била у припреми, те се је и од Талијана захтевало да изврше на свом фронту два јака офанзивна дејства: једно у Августу а друго у Октобру³.

Под утицајем овог савезничког захтева а у циљу побољшања фронта и његовог успособљења за одбрану већег степена, Кадорна је отпочео припрему за *Једанајесћу Сочку Бићку*. Она је извршена са највећим, до тада, средствима и дала је највеће резултате, који су били један од непосредних узрока *Бићци код Капореша*.

¹ Талијани су, на овом правцу, успели да задрже само к. 114. На одсеку северно од Горице прешли су Сочу и освојили су Кук и Водице. — *Писац*.

² 132.000 људи. — *Писац*.

³ Kadorna: „La guerra alla fronte italiana“ Vol. II., стр., 78.

Са свих војишта одвојено је све што се је могло одвојити и за ову битку на Сочком војишту прикупљено је: 51 пешадиска дивизија (више од 600 батаљона од свега 887, колико их је на целом фронту било) и 2 и по коњичке дивизије са 3566 топова разног калибра¹ и 1700 рововских цеви. Према овој сили стајало је 20 и по аустро-угарских дивизија².

Талијанске су трупе отпочеле напад 17. августа на фронту од Толмина до мора. Ноћу 29. августа II армија, под командом ђенерала *Капела*, поставила је четрнајест мостова на Сочи између Анхова и Доблара и прешла је реку. У непрестаним борбама, које су трајале три недеље, талијанске су трупе напредовале у области висоравни *Бањшице* до на 10 км. дубине. Заузеле су врло важну тачку *Св. Дух* (*Heiligengeist*) и дошле су на линију: *западна подина виси Св. Габријеле, преко седла Дл и висова Мадоне, на Волник*, паралелно са долином Чепованском. Више на север линија је ишла *десном обалом реке Авчек*. На тај начин се је потпуно овладало левом обалом реке Соче од Горице до Села. На југу од Горице извојевани су незнатни теренски добитци. Талијани су за време ове битке имали 148.000 мртвих и рањених.

---

¹ Од којих 99 енглеско—француских топова, већином тешког калибра, који су у пролеће 1917. године били упућени на овај фронт.

² „L' offensive Austro-Allemande contre l' Italie“ (Reue militaire générale, од 15. јуна 1922. године).

О Д Л У К А

НЕМАЧКО-АУСТРО-УГАРСКЕ КОМАНДЕ ЗА ПРЕЛАЗ У ОФАНЗИВУ

Успех талијанских трупа у *Једанајестој Сочкој Бишци* бацио је у бригу команду аустро-угарских трупа.

Под притиском нападних трупа, командант Сочке армије био је приморан да повуче своју одбранбену линију на висоравни, Бањшици, на линију: *Мадона—Кал—Лог*.

Овим маневром браниоачеве трупе биле су извучене из дејства ватре талијанске артилерије, која је била на десној обали Соче, те су могле да се уреде и да организују своју нову линију. Напротив, нападачеве трупе су дошле на положаје без путева и без воде, због чега је њихово снабдевање постало отежано и пренос артилерије онемогућен, док се не израде нове комуникације. Поред овога, сада се испред талијанских трупа више није налазила Соча, као моћна одбранбена баријера, због чега је овај одсек постао борбени, ради чијег одржања освајач је морао стално на њему да држи потребну снагу, на штету других одсека.

Ове формалне користи за браниоца, губиле су се према стварној штети и опасности, коју је представљао нови нападачев положај. Пре свега у нападачевим је рукама кључ целе ове висоравни: *Св. Дух* (Heiligengeist). Са новом линијом он се је приближио *Лому*, са чијим падом долази у опасност *Толмински масџобран* (Санта Марија и Санта Лучија) и *Св. Габријелу*, са чијим опет падом, пада *одсек Горички* и прети се *висоравни Комен*. Са заузећем ове линије запретило се је озбиљно и *долини Чепованској*, која је имала првоврстни стратегиски значај, јер се једино помоћу ње одржавала веза трупа на Красу са осталим трупима дуж Соче. Поред свега овога, нова одбранбена линија много је слабија од линије на самој Сочи. За њену одбрану била је потребна много јача снага, него што је то раније требало. Све трупе, које су за време саме *11. бишке* довучене са Тиролског фронта, употребљене су само за одбрану ове линије. За офанзивно дејство, којим се је једино могло да поправи ово тешко стање, није преостало ништа. Али сретна и громовита офанзива у источној Галицији, Јула 1917. год., као и победоносна

офанзива код Риге, сломиле су отпорну снагу руске војске, што је учинило, да се источни фронт могао да ослаби у корист других делова фронта централних сила.

С друге стране, да би талијанска Врховна Команда, добила што више савезничке помоћи, она је јавно, преко своје и иностране штампе, отпочела доказивати, да је талијански фронт најважнији и најосетљивији; да је у Аустрији стање несношљиво и да би се она могла лако уништити. Најмоћније операције противу ње могле би се извести једино са талијанског фронта, јер су два врло важна и врло осетљива стратегиска објекта: Љубљана и Трст на његовом правцу. Уједно су доказивали, да је овај фронт, у виду развученог лука, држао стално у опасности једног савезника да буде уништен. Аустро-угарска офанзива у Тиролу, месеца Маја 1916. год., најбољи је доказ за то. Кад се централне силе ослободе Русије, онда ће моћи извршити комбинован напад на Сочком и Тиролском војишту и пропаст Италије је неминовна. Да до овога не би дошло, а опет, да би се Аустро-Угарска могла уништити и тиме централним силама задао самртни ударац, треба предузети јаку офанзиву са талијанског фронта. Али да би то било могуће, штампа је тражила велика појачања од савезника.

Команда централних сила је предвиђала могућност да ће савезници попустити талијанским захтевима, што је Лојд Џорџ већ и учинио, те су нашли, да је умесно напасти Талијане пре но што би им пристигла тражена велика појачања. Том би офанзивом, која би се извела у 1917. год., централне силе пречистиле рачуне са талијанским фронтом, те би са те стране биле безбедне за велике и одлучне операције на западном фронту, пројектоване за пролеће 1918. год., пре но што америчке трупе уђу у дејство.¹

Још за време јулске офанзиве у Галицији Врховна Команда аустро-угарске војске била је израдила овакав операцијски план:²

„Офанзива, која би полазила са Тиролског војишта, представљала би највећу опасност за талијанску војску. Услови за успех овакве операције јесу: имати довољно трупа вештих планинском ратовању, располагати врло моћном артилеријом и чекати повољну временску сезону. Али се са источног фронта, поред свег труда, који би уложила немачка команда, могао одвојити само ограничен број трупа.

¹ Frich Otto Volkmal, „Der Grosse Krieg 1914—1917.“

² „Revue Militaire Générale“, од 15. јуна 1922. г., стр. 455.

„С друге стране, треба прво вратити са Соче у Тирол артилерију, која је, у времену кад се очекивала *Једанајесџа Сочка Биџка*, морала бити скинута са Тиролског фронта и послата на Сочки. Прорачун потребног времена за извршење транспорта показује, да офанзива ни у ком случају не може бити предузета пре друге половине јесени. Ово разматрање, као и тешки услови, под којима би се вршило снабдевање, искључивали су офанзиву, која би полазила из Тирола.

„Штудија офанзиве, која би полазила са Соче: двадесет пешадиских дивизија и јака артилерија држе се у приправности за извршење офанзиве. Напад на фронт има мало изгледа за постигнуће потпуног успеха па ма колика била појачања, која би се могла послати Сочкој армији. Операција, која изгледа да би била најефикаснија, састоји се у пробијању непријатељског фронта на одсеку Толмин—Бовец и развијајући се отуда, учинила би да падну све талијанске линије. Нападна трупа треба да има најмање шест пешадиских дивизија, које би се имале скинути са источног фронта. 93. дивизија X армије могла би такође узети учешћа у овој операцији.“

Идеја за офанзиву на одсеку *Толмин—Бовец* понова је узета у разматрање у аустро-угарској Врховној Команди за време *Једанајесџе Сочке Биџке*. Пројект операцијски био је готов 25. августа и гласио је:

„И ако *Једанајесџа Сочка Биџка* није још завршена, дозвољено је надати се, да и овога пута Талијани неће достићи свој операцијски циљ: Трст. Можемо се чак надати, да ћемо моћи повратити, бар делом, изгубљени терен.

„Али ако би се хтело, да се потпуно отклони опасност да се једног момента не буде могло одолети непријатељу, треба прећи у офанзиву, која једино може дати жељени резултат.

„Због тога, што је погодно време за ратовање већ на измаку, офанзива се не може изводити у Тиролу. Ако се мисли на снабдевање трупа, онда се она може извести само на Сочи. Тамо се сада налази око 40 талијанских дивизија¹ противу 20 аустро-угарских. Да би се постигао приближан однос 1:1, треба најмање још 20 дивизија, које сами не можемо дати. Неопходна је, дакле, кооперација немачких снага. Прикупљање средстава треба извршити што пре.

„Што се тиче самог извршења операција, немачке ће трупе вр-

¹ Стварно је било 51 пешадиска 2 и по коњичке дивизије, рачунајући ту и општу резерву Сочког војишта. — *Писац*.

шити демонстрације на Тиролском и Корушком фронту, док ће се главни удар дати на Сочи трупaма аустро-угарским и немачким. Главни напад треба да се изврши на одсеку Толмин — Бовец, са општим правцем ка Чивидалу.

„Наших 1800 топова, који се налазе на Сочком фронту, треба појачати са још око 1000 цеви.

„Приближан прорачун показује, да концентрација захтева близу 6—7 недеља.“

Овај је операциски пројект̄ био полазна т̄ачка за извршење офанзиве¹. Требало је доћи у везу са немачком Врховном Командом и издејствовати замену за аустро-угарске дивизије, које се имају довести са источног фронта за извршење офанзиве.

Прва конференција у немачкој Врховној Команди била је 29. *август̄а*.

Команданту Југо-Западног фронта је 2. *септ̄ембра* стигло прво наређења за офанзиву.

6. *септ̄ембра* је за предстојећу операцију изабрана шифра: „*Брайс̄т̄иво оружја*.“

8. *септ̄ембра* је аустро-угарска Врховна Команда депеширала немачкој Врховној Команди: „*Брайс̄т̄иво оружја је осигурано*.“

16. *септ̄ембра* су прве немачке трупе: Алписки корпус, ушле у Тирол, а 24. *септ̄ембра* су стигли први транспорти немачких трупа на Југо-Западни фронт. Командант армије и два немачка команданта корпуса стигли су били раније.

---

¹ Карл Фр. Новак у свом делу: „Der Weg zur Katastrophe“ тврди да је пројект за офанзиву израдио и њено извршење издејствовао ђенерал Конрад фон Хецендорф, командант Тиролског фронта.

ОПИС СОЧКОГ ВОЈИШТА

*Сочко војиште*¹, на коме се је одиграла чувена *Бишка код Капорета* или *Дванајеста Сочка Бишка*, ограничено је: са истока венцем Јулиских Алпи, чији највиши врх Триглав достиже висину од 2864 м.; са запада реком Таљаменто; са севера реком Фелом и Раколаном; са југа Јадранским Морем.

На источној половини овог војишта тече река *Соча*, по којој је и ово војиште добило своје име. Она извире под Триглавским подгорјем, које се налази на венцу Јулиских Алпи. У почетку тече на запад, до Жаге. Овде чини оштар лук и продужава да тече на југо-исток, до Толмина. Одавде, па до мора, њен ток има општи правац југо-запад. Соча је доста велика река. Има корито дубоко и на највећем делу свога тока није газна. Планинског је карактера те може брзо и јако да набуја. Долина јој је уска и притешњена, стрмим и високим планинама. Код Бовеца² и Толмина њена долина има проширење а од Горице улази у широку Фриулску равницу.

Поред Соче, ово војиште пресецају још и реке: *Јудрио*, *Натисоне*, *Торе* и *Кормор*, не рачунајући друге, мање важне. Све оне извиру испод планина, које испуњавају ово војиште и имају општи правац: југо-запад и паралелан међу собом. Све су ове реке такође планинског карактера и њихов горњи ток представља праве планинске клисуре. Ова се карактеристика најјаче опажа код Јудриа и Натисона. Натисоне протиче кроз Чивидале а Торе кроз Удине.

У орографском смиску ово војиште није подједнако по целој својој просторности.

Западно од Соче и јужно од линије Удине—Кормонс—Горица пружа се пространа, нешто мочарна и врло плодна равница. Сва је ова равница култивисана и испресецана каналима за одвод воде. Пuteви, који воде по њој, већином су насути и уздигнути над по-

¹ Још се зове: војиште Јулиске Венеције и војиште Југо-Западног фронта.

² Словенски: Бовец, немачки: Flitsch, талијански: Plezzo.

вршином. Због свега овога, кретање војске и возова по овој равници могућно је само по путовима. Кретање ван путева отежано је: мочарима, каналима и културом. Клима је приморска.

Северно од линије: Удине—Кормонс—Горица и источно од Соче, терен је брдовит и планински. Овај је део војишта испуњен огранцима *Корушких* и *Јулиских Алпи* а на југу, јужно од реке Випаве, шири се *Крас* све до мора. Због овога је и карактеристика овог дела различна: друкча је северно од реке Випаве, где је терен чисто планинског типа а друкча је јужно од ове реке, који је предео испуњен голим и ненасељеним Красом.

Огранци Корушких Алпи, испуњавају простор западно од Соче и њене притоке Коритнице. Најизразитији масив ових огранака јесте *Монџе Канин* (2592), који са *Ромбоном* (2208) испуњава цео североисточни крај овог војишта, док *Монџе Муси* (Cime del Monte Musi) са *Монџе Плаурисом*, испуњава цео северо-западни крај његов. Јужним огранцима Монте Канина (*Пољаница* и *Скуџник*) и јужним нагибом гребена Монте Мусиа образована је лева обала клисуре речице *Учеа*, која тече од запада на исток и улива се у Сочу код Жаге. Клисура ове речице одводи из долине Соче у долину Таљаменту и, помоћу реке *Резије*, у долину реке Феле. Поред овога, ова речица дели поменута два планинска масива од дугачког планинског ланца, који полази висом *Монџе Кјампон*¹ (1710) и иде право на исток преко *Гран Мџије* (1621), *Монџе Мађоре* (1615), *Мусића* (1611) до *Сџола* (1668), чији огранци: *Вашања Глава* и *Сџаријски Врх* падају стрмо у долину реке Соче. Од Стола овај планински ланац, чинећи лук, прелази преко седла код Креде и иде право на југо-исток преко *Млџајуре* (1641) и *Колџрајџа* [са његовим врховима: *Кук* (1243) и к. 1114] до *Јеже* (929). Одавде, чинећи опет лук упоредо са током реке Соче, иде на југ преко *Глобчака—Кораде* до виси *Сабоџино*, који влада Горицом.

Овај огроман ланац у виду лука, обухвата изворне делове свих река на војишту, које теку на југо-запад и чини леву обалу клисуре речице Учеа и десну обалу реке Соче. Због оваког његовог положаја, он има највећу важност на овом војишту, јер у потпуности господари целим његовим пространством. Његово је највеће испупчење, ка противнику, код Јеже, према Толмину. Он је баш на том делу врло узак, релативно низак, без дубине и чини само једну линију. То је његова најслабија и најосетљивија тачка,

¹ Код Ђемоне на Таљаменту.

јер се на овом месту најлакше може да пробије и да одмах доведе нападача у долину р. Јудриа. Слабост овог дела је појачана још и тиме, што Талијани нису могли успети да заузму висове *Санџа Марију* и *Санџа Лучију*, који се налазе на десној обали р. Соче и који чине природан мостобран код Толмина. Овај мостобран, лежећи на врло важном Толминском правцу, штити прикупљање нападачево на левој обали Соче и олакшава прелаз у напад.

Поред Јеже, важни су положаји: *Корада*, *Маџајур* и *Сџол*, који чине три моћна бастиона на десној обали р. Соче. Нарочита се пак важност придаје *Монџе Мођору*. Овај вис, служећи као врло јак ослони положај, уједно чини чвор, од кога се одваја важан и врло јак прихватни огранак, који испуњава простор између р. Натисона и р. Торе. Тај огранак има у првој линији висове: *Монџе Миа* и *Монџе Лупија*, који испуњавају окуку р. Натисона код Креде а у другој линији: *Монџе Кавало*—*Монџе ле Зуфине*—*Монџе Карнице*—*Монџе Јуанес*—*Монџе Мадлесина*—*Монџе дел Бови*, изнад Чивидала.

У средини између ове линије и главног планинског ланца, спуштају се огранци од Коловрата и Матајура и испуњавају простор између р. Јудриа, Натисона и њихових притока. У првој линији имамо: *Хум* (905) — *Санџа Марија* — *Сан Ђовани* — *Касџел дел Монџе*—*Монџе Пуресимо*. У другој линији: *Монџе Сан Марџино*—*Монџе Сан Бардоломео* и *Монџе Ваиница*. У трећем реду: *Монџе Клевица*—*Монџе Сан Ђорђио*—*Монџе Сан Канциано*—*Сан Квирино*, изнад Ациде.

Прва и друга линија одвајају се од *Коловрата* а трећа од *Маџајура*

Карактеристика целог овог планинског предела јесте: стена, стрми нагиби, јаруге са дубоким и оштро стрмим странама, непроходност, беспутност, безводност.

Ова карактеристика у потпуности важи за северо-источни део ове просторије. Што се иде више на југ и на запад тешкоће се ублажавају.

Прелази преко главног ланца ограничени су само на неколико места. На простору северно од Јеже има само четири прелаза: долином р. Учеа¹; код Старосела, који везује долину р. Соче са долином р. Натисона; преко Ливека, који такође везује ове две долине, пролазећи кроз Савоњу; преко паса Заградан (северно од Јеже), који везује Толминску котлину са долином р. Јудриа.

¹ О којој је раније говорено.

Простор источно од р. Соче и северно од р. Идрије испуњен је огранцима Јулиских Алпи. Готово у самом центру овог простора уздигао се је стеновит и неприступачан планински масив *Крн* (погрешно преведен на талијански: *Monte Nero*). Највиши врх је на њему к. 2245. Од самог врха полазе углавном четири огранка у виду звезде. Један огранак иде на северо-исток преко *Враша* (2014) на *Вршић* (1897), одакле се рачва у три дела, од којих се северни свршава са *Козјим Брегом* на Сочи, северо-западни се свршава са *Јаворчком* код Бовеца а западни са *Красјим Брхом* и *Половником*, испуњава окуку Соче код Жаге. Источни огранак иде на *Дебељак* и *Дупле Планине*. Помоћу овог огранка је Крн у вези са главним планинским ланцем Јулиских Алпи. Јужни огранак пада преко *Луџнице*, *Мазника*, *Рудечег Роба*, *Слемена*, *Мрзлог Врха* (1360) и *Водил Врха* у Сочу, северно од Толмина. Напоследку западна греда са *Козљаком* и *Плечом* испуњава простор између северног и јужног огранка и пада стрмо у Сочу према *Кобариду* (*Капоретју*)

Карактеристично је код ове планинске просторије, што се све стазе и путеви, који преко ње пролазе, стичу ка Капорету, одакле после одлазе преко Ливека и Старосела у долину реке Натисоне. Према томе Капорето има за ову непроходну просторију значај извесног *комуникациског центра*, од кога, у виду лепезе, одлазе комуникације по целој овој просторији. Веза се дакле, између појединих тачака овог планинског масива, због непроходности, не одржава међусобно, него преко Капорета. Огуда је толика важност ове мале варошице, по чијем је имену и битка, коју описујемо, назвата.

Иначе је одлика и ове планинске просторије: стеновитост, непроходност, непокривеност, безводност, стрме и опасне дубодолине и јаруге.

Између реке Идрије и Випаве протежу се две огромне висоравни: Бањшица са најважнијом тачком Св. Дух и Тернова са висом Мрзавец (1406). То су два огромна платоа, чији се стеновити нагиби са свих страна оштро спуштају у корита река, које их окружују. Висораван Бањшица има вид потковице са отвором, окренутим ка Сочи, кроз који отвор тече речица Авчек. Ове две висоравни по двојене су међу собом дугим и дубоким *Чепованским удољем*, које је за време рата добило велику важност, због тога, што се помоћу њега одржавала веза, у позадини, између Толминске и Горичке посаде.

Због свога кречњачког створа, пролазност је на овим висоравнима неугодна и ако на њима нема великих висина, као на просторији северно од реке Идрије. Оне су пуне вртача, често врло дубоких, које јако ометају рад нападача. Безводне су и слабо су насељене. У сваком погледу ове две висоравни јако личе на суседну просторију јужно од реке Випаве па до мора, која је испуњена карактеристичним Красом.

На Красу је сам кречњак, који је на површини представљен не толико крупним колико шиљастим и са оштрим ивицама камењарем. И ако на први поглед изгледа пролазан у све стране, јер нема оштрих дубодолина и великих висова, он јако заморава при кретању због тога, што шиљаст камењар омета човека да стаје право и целом стопалом. Стока, нарочито са теретом, још се теже креће. Цео Крас је безводан у правом смислу те речи, без вегетације и врло слабо насељен. Спољни му је изглед једнолик, сиве боје, без изразитог теренског облика. Нема јасних ивица и тачака за оријентацију, при том је препун вртача разних димензија. Све ово чини да је извођење операција по њему јако отежано.

Ако бранилац успе да савлада тешкоћу одржавања везе, снабдевања храном, водом, дрвима и осталим потребама, он има увек надмоћност над нападачем. Браниочево линије, рационално уређене, не виде се, јер се сливају у једноликом терену а при том имају велике брисане просторе. Фортификациски построји се тешко раде у голом камену, али обилно појачавају и иначе јаке линије. Вртаче дозвољавају заседе и прикривање резерви. Све ово дејствује у негативном смислу на нападача.

Из свих ових разлога, талијански писац, ђенерал Барбарић¹, налази, да је на Красу могућ само напад у виду турских инвазија, која, попут ветра, руши све, — или изненадан напад. Не успу ли овакви напади, онда се дејство локализује и претвара у очајне и кржаве рововске борбе, које до дна исцрпљују противничке стране а не доносе никакав позитиван резултат.

Сочко војиште и у погледу комуникација није подједнако по пелој својој просторији. Док је у равници просто испреплетано комуникацијама разних категорија, дотле их на Красу и Бањшици

¹ „Caratteristiche geografiche e militari della Carsia Giulia“ (Rassegna dell' Esercito Italiano, settembre — ottobre 1921., страна 113—127).

већ мање има а у планинском његовом делу, готово их и нема. У равници, на Красу и Бањшици сви су путеви солидно израђени, способни за саобраћај у свако доба године; по планинама, сем врло малог броја друмова, комуникације су већином представљене стазама планинског типа и употребљивим само за пешаке. Важно је напоменути да готово сви путеви, у планинском крају западно од Соче, имају општи правац С. И. — Ј. З., као и саме речице, које том просторијом теку и чијим долинама ти путеви и иду.

Поред свих путева, на просторији Сочког војишта налазе се и неколико железничких линија. Управно на фронт иду ове пруге:

Трст — Монфалконе — Червињано — Портогруаро — Венеција и Портогруаро — Тревизо;

Трст — Горица — Удине — Порденоне — Тревизо;
Удине — Чивидале;

Јесенице — Бох. Бистрица — Толмин — Санта Лучија — Горица.

Паралелно са фронтом јесу ове пруге:

Порто Розега — Монфалконе — Горица — Салкано — Толмин (Санта Лучија);

Порто Ногаро — Палманова — Удине — Ђемона — Толмецо и Удине — Колоредо — Ђентилини;

Портогруаро — Санта Вито — Спилимберго — Ђемона.

Линија, до које су дошле галијанске трупе на Сочком војишту у 11 сочких батака, полази од мора западно од Дуина, иде затим западно од села Сан Ђовани, преко к. 31, села Корите, к. 292, Фајти Хриба (к. 432) до реке Випаве. Ову реку прелази источно од Ракољана, после иде источном ивицом вароши Горице, на седло Дол, к. 412, источно од села Мадони, на Подлаку, к. 687, западно од села Округло, западно од Кала и Хоје, на село Мешњака, село Лог, где прелази на десну обалу Соче. Одавде иде западно од села Села, па преко западних падина Санта Лучије и Санта Марије прелази на леву обалу Соче код села Габрија. Из долине реке Соче пење се на западну падину Водил Врха и Мрзли Врха, иде затим испод гребена Слемена, па се пење на Рудечи Роб (к. 1916), спушта се испод гребена Лужнице да се опет попне на к. 2163, 1944, остављајући Крн (к. 2245) западно. Одавде иде на Планину на Пољу, са које окреће на запад на гребен Врата (к. 2014) и Вршића (к. 1897, 1774, 1732) и преко Дол Планине (к. 1207, 1322) и Слатеника, силази у Бовецку котлину остављајући Чесочу и Бовец на запад. Одатле иде на север, пењући се на Ромбон (к. 2208).

ПРИПРЕМЕ ЗА БИТКУ

А.) АУСТРО-НЕМАЧКЕ ТРУПЕ

1. ТРУПЕ ЗА ИЗВРШЕЊЕ НАПАДА

Споразум између немачке и аустро-угарске Врховне Команде о извршењу заједничке офанзиве противу Талијана на Сочком војишту, брзо је постигнут у свима правцима. Основ је овога уговора био, да главни напад, од кога је све зависило, имају да изврше немачке трупе¹, због чега су оне имале бити сконцентрисане код Толмина, на главном правцу напада, изузев немачких ловачких јединица које су сконцентрисане на правцу према Бовецу. Те ће трупе стајати под аустро-угарском командом, што је нарочито захтевао цар Карло, али је Лудендорф немачкој Врховној Команди осигурао довољан утицај на ток операција. Аустро-угарска команда имала је да снабде немачке јединице потребном брдском артилеријом.

Врховне Команде, немачка и аустро-угарска, одмах су приступиле избору јединица, које су имале узети учешћа у офанзиви.

Обзиром на тежак, чисто планински терен дела војишта, на коме се имало извести офанзивно дејство, избор јединица представљао је врло важно питање. Оне су требале да имају: обилно искуство у планинским борбама, као што је то био случај са немачким Алписким корпусом; наоружање, које би одговарало извршењу задатка и примерну дисциплину, без које је немогуће водити рат на оваком терену.

Пешадија. Немачка Врховна Команда имала је дати седам пешадиских дивизија а аустро-угарска Врховна Команда шест.

Од немачких трупа изабране су:

200. дивизија, са одсека Черновиц;

117. дивизија, која се је налазила у околини Кезди-Вашархеља;

---

¹ Erich Ludendorff. — „Meine Kriegserinnerungen 1914—1918.“

Немачки Алписки коупус, који је долазио из Румуније (јачина 3 пука);

5. дивизија, из Галиције;

12. и 26. дивизија, са француског фронта;

Гардиски Ловачки бајталон и *Гардиски Сјрелачки бајталон*, са одсека Черновиц;

Брдски Вирџембершки бајталон бр. 5 из околине Кезди-Вашархеља. (Због догађаја, који су се одигравали на фронту у Македонији, овај је батаљон, за време транспортовања, био упућен ка Скопљу а 19. септембра је опет упућен на талијански фронт);

20. резервни *Ловачки бајталон*, из Буковине;

Један Ловачки бајталон са западног и два *Ловачка бајталона* са источног операцијског фронта. Од свих тих засебних батаљона формирана је немачка „*Ловачка дивизија*“.

Од аустро-угарских трупа изабране су:

4. дивизија, која се је налазила источно од Ковела;

24. дивизија, која се је налазила југо-источно од Ковела;

33. дивизија, која се је налазила јужно од Броди;

19. дивизија, из Галиције;

20. *Хонведска дивизија*, из Волиније;

53. дивизија, из реона источно од Ковела;

19. дивизија била је упућена на Тиролско војиште а 22. *Сјрелачка дивизија* и чувена 3. дивизија „Еделвајз“ упућене су са Тиролског војишта на Сочко, за дејство у најтежем, чисто алписком пределу, код Бовеца, пошто су њихове трупе навикле на планинске борбе.

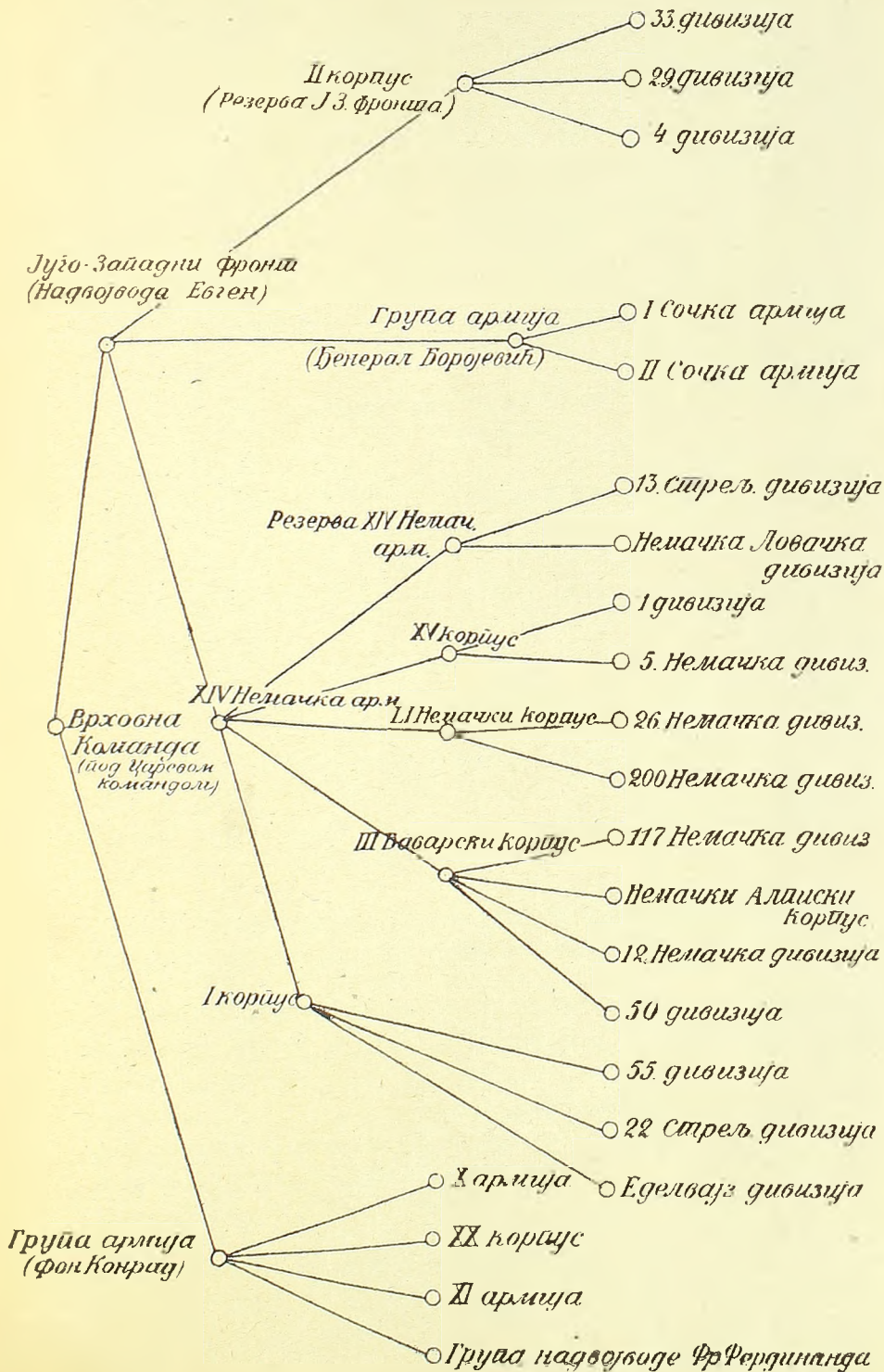
Ове две дивизије, појачане ново формираном немачком Ловачком дивизијом, образовале су I. *Аустро-Угарски корпус*. У састав овог корпуса ушла је и 93. дивизија, доцније назвата 55. дивизија¹, која се је затекла на одсеку, на коме је овај корпус имао да дејствује. Она је дотле припадала X Армији.

Од већег дела поменутих дивизија, са извесним бројем дивизија, које су се већ налазиле на Сочком војишту, формирана је XIV *Немачка армија*.

У састав ове армије ушао је и ново формирано I. *Аустро-Угарски корпус*.

Командант ове армије био је *ђенерал фон Белов (Below)*; Начелник штаба *ђенерал лојтинаниј Крафџ фон Делменсинген (Krafft von Delmensingen)*; штаб армије у *Краљу*.

¹ Ова дивизија је имала три пука, од којих су два била Босанска (2. и 4. Босански пук). Доцније јој је придат и 8. Босански пук.

Артилерија. Поред набројаних пешадиских јединица, Сочко војиште је појачано у артилерији са:

<i>пољских шопова:</i>	аустриских	666	
	немачких	432	
			1098
<i>средњеи калибра:</i>	аустриских	277	
	немачких	24	
			301
<i>тешких:</i>	аустриских	29	
	немачких	24	
			53
<i>рововских:</i>	аустриских	204	
	немачких	216	
			420
<i>контра-авијонских:</i>	аустриских	20	
	немачких	24	
			44

Свега: 1452 топа разног калибра,
420 рововских цеви и
44 топа контра-авијонских.

Са топовима, који су се раније налазили на овом војишту, било је **укупно:**

**3256 шопова разног калибра,
572 рововске цеви,
142 шопа контра-авијонска.**

Појачање у артилерији добивено је: скидањем са других фронтана а нарочито са источног; од топова, који су били на поправци; од ново формираних батерија у унутрашњости; из артилеријске школе гађања у Хајмашкеру.

Сва ова артилерија са још неким појачањима, била је 20. октобра распоређена по одсецима, како то показује преглед на страни 44.

Артилериске муниције било је транспортовано од 8. септембра до 16. октобра око једног милиона метака. **На цев било је метака:**

I Аустриски корпус	} пољске	тешких	топова	мерзера
XIV армија				
Десно крило II Сочке армије	1000	800	500	200
Лево крило II Сочке армије	} 700	600	350	100
I Сочка армија				

¹ пољских 1190, брдских 168, средњих 315, тешких 45, позицијских 86, рововских 152, контра-авијонских 98.

Јединица	ИЗ КОЈЕ ВОЈСКЕ	Т О П О В А						
		пољских	брдских	средњих	тежких	позици- онских	ронов- ских	контра- авијон- ских
I Аустриски корпус	аустриски	150	108	76	16	26	64	4
	немачки	48	.	.	.	.	.	.
	Свега	198	108	76	16	26	64	4
XIV армија	аустриски	338	144	190	17	11	40	16
	немачки	336	48	80	24		216	24
	Свега	674	192	270	41	11	256	40
II Сочка армија	аустриски	608	84	156	16	9	216	44
	немачки	.	.	.	.	.	.	.
	Свега	608	84	156	16	9	216	44
I Сочка армија	аустриски	592	.	170	25	40	136	54
	немачки	.	.	.	.	.	.	.
	Свега	592	.	170	25	40	136	54
Укупно на Сочком војишту (Југоза- падни фронт)		2072	384	672	98	86	672	142

Инжињерија. Извршење једне офанзиве овако великог обима, захтевало је и потребан број нарочитих техничких и радничких јединица за израду заклона, за поправку и израду комуникација, за пренос топова, муниције и хране, за уређење трансбордмана и др.

Следећи преглед показује стање таквих јединица на целом Сочком нојишту:

	пре офанзиве	20. октобра	повећање
<i>чеџа саперских</i>	54	70	16
<i>чеџа пионирских</i>	—	1	1
<i>чеџа грађевинских</i>	207	252	45
<i>заробљеника</i>	31.579	62.373	30.794
<i>допунских јединица (војника)</i>	—	19.700	19.700
<i>мостовних екипажа</i>	13	54	41

Доцније је на ово војиште транспортовано још: 5 пионирских чета, 5 понтонирских чета, 4 одељења за речне мине, 5 резервних инжењерских паркова, 5 мостових екипажа.

Поред овога доведено је на овај фронт још:

- 1 армиско телеграфско одељење;
- 1 корпусно телеграфско одељење;
- 1 корпусно телефонско одељење;
- 2 радио станице за ношење;
- 17 резервних радничких телеграфских одељења;
- 3 резервна телеграфска одељења за експлоатацију;
- 6 радио станица ручних;
- 4 поштанске дирекције;
- 3 главне и 44 пољске поште.

Исто тако довучен је огроман алат и материјал: мостовни, пионирски, телеграфски, минерски и грађевински.

Санитет. Са повећаним особљем, установљено је:

- 2 нове лекарске комисије;
- 4 нова пољска санитетска депоа;
- 6 покретних реконвалесцентних депоа;
- 21 болница разних врста;
- више одељења за дезинфекцију и др.

Интендантура. Резервни оброк је повећан од 6, колико је почетком Септембра био, на 11 за људе и од 10 на 16 за стоку. Добивено је још:

- 25 брдских пекарница;
- 6 парних пољских перионица;
- 222 пољске кујне;
- 8000 норвешких лонаца;
- 11000 баквица за воду.¹

Етапне трупе. Половином Августа било је свега 32 етапна батаљона на целом Југо-Западном фронту. Половином Новембра било их је 48, не рачунајући 13 добровољачких чета.

Жандармерија је појачана са 1500 људи.

¹ Из овог броја баквица за воду види се да је обема противничким странама задавала много брига безводност готово целе просторије овог војишта.

2) КОНЦЕНТРАЦИЈА И СТРАТЕГИСКИ РАЗВОЈ.

Концентрација свих трупа одређених за извршење главног офанзивног дејства, имала је да се изврши у зони: *Бељак (Villach), Целовац (Klagenfurt), Љубљана, Трбиж (Tarvisio), Подклошбер (Arnoldstein)*.

У ову концентрациску зону улазиле су шест главних железничких пруга :

1) *Тауериска пруга*: Салцбург — Бишофсхофен — Шварцах — Шпитал — Милстетерсе — Бељак.

2) *Рудолфова линија*: Леобен при Селцтал — Св. Михел — Св. Вид на Глану — Целовац — Јесенице.

3) *Јужна линија*: Беч — Грац — Марибор — Прагерско — Љубљана.

4) *Линија Доње Корушке*: из Хрватске, преко Карловца — Рудолфово — Љубљана.

5) *Пусттершалска линија*: од Боцена преко Франценфесте на Бељак.

6) Да би се обмануо противник, вршени су неки транспорти и *западном линијом*: преко Бренера и Алберга.

Транспортовање трупа на концентрациску зону отпочело је 20. септембра а имало је да се изврши до 20. октобра. 25. октобра је био завршен транспорт и трупа и целокупног материјала¹.

*

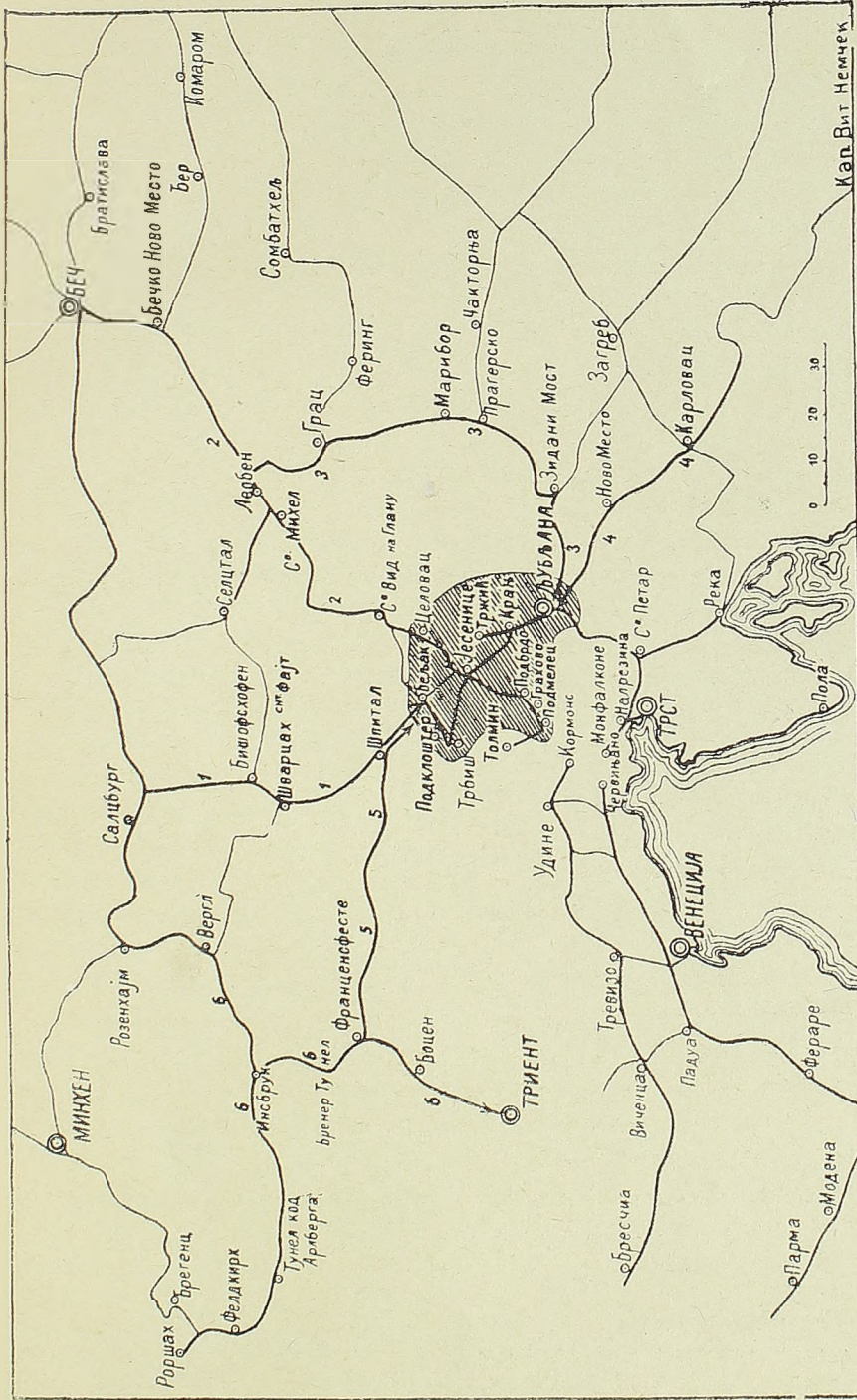
Ова концентрациска зона лежи позади војишта, на коме ће се скупљене трупе имати да боре. Довољно је пространа да прими све одређене трупе. Смештајне прилике су биле врло угодне. А ово је у првом реду било потребно, да се трупе, већином извучене из борбе, могу добро одморити, нахранити, наоружати и извежбати за тежак и деликатан задатак, који им је намењен.

Недостатак је ове зоне био тај, што је од војишта одвојена непроходним венцем Јулиских Алпи. Веза је са делом војишне историје (Толмин — Бовец), на коме су имала да се изводе офанзивна дејства, веома скучена, може се рећи сасвим слаба, што је отежавало стратeгиски развој.

Од концентрациске зоне ка војишту водила је само једна железничка пруга: Јесенице — Бохињска Бистрица — Подбрдо — Грахово — Санта Лучија.

¹ Све трупени материјал транспортовани су на концентрациску зону, помоћу округло 2.400 чисто војничких возова са 10.000 вагона. Значи да је дневно ишло око 80 војних возова. Кад се овоме додаду свакодневни возови, употребљени за пренос хране и службени возови — број возова у 24 часа пење се на 100. Кроз Љубљану је пролазило, у разним правцима, 120 возова дневно.

Кар. Вит. Немчек

Ова је пруга улазила у врло важну Толминску котлину, на војишту, из које је требао да се развије главни напад а била је стављена под ватру непријатељских тешких топова још од Подбрда.

Од сувоземних комуникација било је свега три, које су изводиле у Толминску котлину и две које су ишле у долину код Бовеца (други оператиски правац):

- 1) Љубљана — Врхника — Идрија — Трибуша — Санта Лучија;
- 2) Љубљана — Шкофја Лока — Циркина — Санта Лучија;
- 3) Крањ — Шкофја Лока — Селце — Кнеза — Толмин;
- 4) Крањска Гора — Мојстровка Пас — Бовец (долином реке Соче);
- 5) Трбиж (Tarvis-Tarvisio) — Рајбл — Бовец.

Пут под 2. и 3. били су способни за сваки саобраћај. Од њих је пут под 2. многи бољи: са сигурним вештачким објектима и са мањим успонима.

Пут под 2. иде долином реке Соре а затим реком Идријом а пут под 3. иде долином реке Соре и Бача.

Ова два пута обухваћена су оператиским правцама: Крањ — Шкофја Лока — Толмин.

Пут под 5. је врло добар, али је под непосредним дејством непријатељске ватре, због чега је био ван употребе.

Пут под 4. је чисто планиског карактера. Пење се на висину 1611 м. Али, пошто је та комуникација била једина веза са тим делом војишта (Сочка долина код Бовеца), аустриска команда је помоћу заробљеника израдила тамо, планиском клисуром речице В. Пишенца, пут, који представља право ремек дело. Овај је пут био способан за саобраћај најтежих аутомобила. Због велике важности овога правца, израђен је овде и један снажан телеферик, који је спајао Мојстровку Пас са долином речице В. Пишенца.

Сем ових путева, концентрациска зона је била везана са војиштем још са неколико стаза, чисто планиског карактера, које за време мира употребљују само туристи. Једна од њих: извор Бохињске Саве — Планина на Крају (к. 1429) — Богатин (к. 1977) — Дупле Планине — Крн и Богатин — Толмин, била је успособљена за пролаз товарне стокe. Овом се стазом одржавала веза са посадом на Крну а један крак се је спуштао од Богатина у Толмин. Због важности овога правца, био је постављен електрични дековил од железничке станице Бохињска Бистрица до на крај Бохињског језера, близу самог извора Бохињске Саве, одакле је поменута стаза полазила.

Стратегијски развој у главном је извршен правцем: Крањска

Гора — Мојстровка Пас — Бовец и Крањ — Шкофја Лока — Толмин. Трупе су већином ишле сувим а муниција, спрема, храна и материјал железницом.

Главни део трупа, т. ј. XV корпус, ђенерала Берера, II Немачки корпус, ђенерала Скоти и III Баварски корпус, ђенерала Штајна, извршио је стратегиски развој другим, јужним правцем. Тај је део трупа имао да се прикупи *на секџору Толмин*, одакле је отпочео свој напад.

I Аустриски корпус ђенерала Крауса користио је први, северни правац. Он је имао да дејствује *на секџору Бовец*.

Немачки Алписки корпус је ишао правцем (стазом) преко Богатина у Толминску котлину.

Стратегијски развој је извршен, са незнатним закаснењем, без инцидента и ако је вршен под невероватно тешким околностима: без, такорећи, железнице и по тешким планинским путевима, чији је број био врло мали према јачини трупа. Снабдевање свих ових трупа је такође вршено само поменутиим комуникациским средствима тако исто у реду и на време.

Карактеристично је поменути да је само прикупљање и развијање за борбу било врло тешко. Оно је вршено на сектору Бовец из долине Соче по непроходним стазама. На сектору Толмин се је морало вршити прикупљање и развој за борбу на очиглед непријатеља и у непосредној његовој близини.

Ова два сектора била су предвојена огромним планинским масивом Крна. Та је предвојеност била таква, да између долине Бовеца и котлине Толмина није могло бити никакве везе. О каквом међусобном помагању није могло ни речи бити. Ову чисто теренску подвојеност појачавао је непријатељски положај, који се је, на Крну, као клин увукао између једне и друге групе. Све ово учинило је да је нападач морао да предузме све мере, *да обмане џалијанску команду* о праву своју намеру и да му отклони пажњу од одсека, на коме је желео да изврши главни напад а који је у тако великој опасности био.

У овом циљу на сам фронт била је прво транспортована артилерија, техничке трупе и муниција — све под заштитом слабих аустриских трупа у првој линији. Пешадија је транспортована напослетку, пред само ступање у акцију.

Поред овога, извесне јединице, пешадиске и артилериске, прво

су транспортоване у Тирол, да би противнику изгледало, да се и тамо врше припреме. Немачки Алписки корпус је цео тамо био сконцентрисан, па је из Тирола пред сам почетак операција пренет железницом на простор Јесенице — Крањска Гора. Одавде је сувим преко Бохињске Бистрице и Богатина стигао у Санта Лучију, на војишту.

На Тиролском војишту су вршене и друге припреме, које би имале да наговесте какву акцију. Биле су постављене многе радио станице, које су пуштале лажне извештаје о прикупљању трупа код Боцена и југо-источно од те вароши. Инсценирани су разни демонстративни маршеви и логори.

I Сочка армија имала је да врши непрестане демонстрације, које би имале да увере талијанску команду да се спрема јака офанзива на висоравни Комен. Тамо су се појављивала немачка оделења сасвим отворено. Флоти је наређено да отпочне чишћење мина, као да би и она имала да садејствује офанзиви на Комену.

Исто тако су и у Корушкој предузете мере за обману, како на самом фронту, тако и у позадини.

Међутим, нападни план аустро-немачких трупа је био издан благовремено Талијанима. На жалост, талијанска Врховна Команда није придавала пуну пажњу и веру овоме, те је нападни план опет успео и то са таквим резултатима, какве ни сам нападач није очекивао.

3) РАСПОРЕД ТРУПА ЗА БИТКУ ЗА ОКТОБРА.

(Скица у прилогу.)

XIV Немачка армија са I и II Сочком армијом представљале су сву нападачеву снагу на Сочком војишту. Оне су укупно имале: 37 дивизија са 393 *бајалона*. XIV армија је уметнута између II Сочке армије и X армије, која је дејствовала на Корушком војишту.

XIV Немачка армија била је јака 126 *и по бајалона* и дејствовала је на одсеку Бовец—Толмин од Ромбона до Лога, јужно од Толмина. Она је била овако распоређена:

На десном крилу био је I Аустриски корпус под командом ђенерала Крауса (30 батаљона, са Ловачком дивизијом 37 батаљона). Овај је корпус образовао десно крилну нападну групу и заузимао је фронт од В. Врха (на Ромбону) до к. 2178 јужно од Крна. Имао је све своје три дивизије у првој линији: Еделвајс дивизија, ђенерала Видена (V. Widen), била је на десном крилу према Ромбону; 22. Стрељачка дивизија, ђенерала Милера (Müller), била је у цен-

тру, у самој долини р. Соче. На левом крилу била је 55. дивизија, принца *Шварценберга*. која се је протезала до к. 2178, обухватајући Крн.

Јужно од I Аустриског корпуса, налазио се је III Баварски корпус, под командом ђенерала *Штајна* (38 и по батаљона). Овај је корпус био распоређен на фронту *од к. 2178 до Водил Врха*. У центру је била 12. Немачка дивизија ђенерала *Лекиса* (Lequis), која је заузимала фронт од Водил Врха до Толмина. Лево крило је образовао Немачки Алписки корпус са фронтом од Толмина до Модрејца. 117. Немачка дивизија, ђенерала *Сајдела* (Seydel), била је у резерви код Подмелца.

Јужно од III Баварског корпуса, *па до изнад Села* био је распоређен LI Немачки корпус под командом ђенерала *Берера* (19 батаљона). Он је имао у првој линији 200. Немачку дивизију, ђенерала *Белова* (Below). Његова 26. Немачка дивизија, под командом ђенерала *Хофакера* (Hofacker), била је у резерви у околини с. Поникве.

На крајњем левом крилу ове армије распоређен је XV корпус, ђенерала *Скојши* (20 батаљона). Он је имао у првој линији I. Аустриску дивизију, ђенерала *Меџера* (Metzger), на фронту *од Села до Лога* а у резерви 5. Немачку дивизију, ђенерала *Ведела* (Wedel), одмах позади фронта код Модреја.

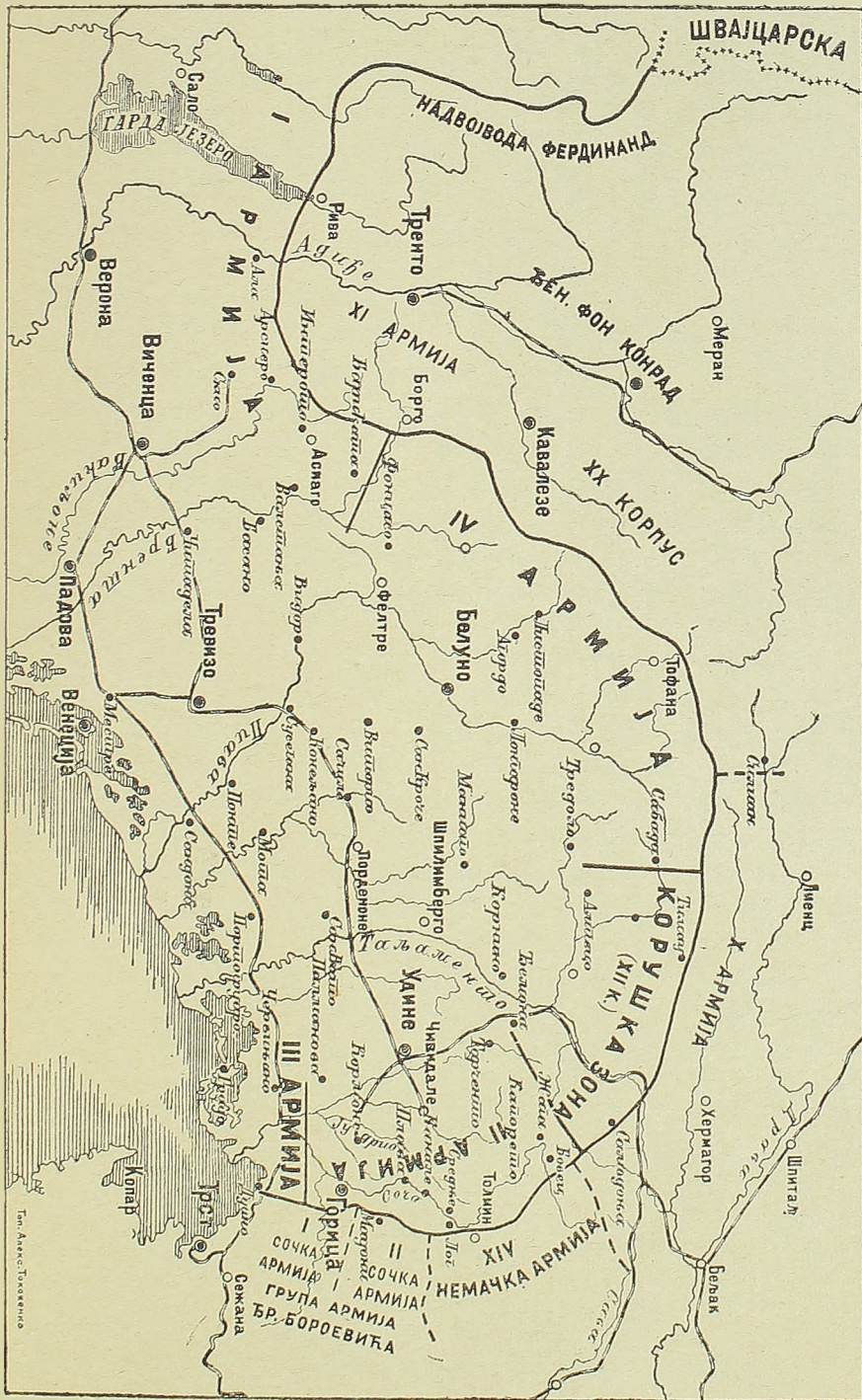
13. Аустриска дивизија, ђенерала *Калзера* (Kalzer) и Немачка Ловачка дивизија, образовале су армиску резерву. Оне су биле распоређене позади крајњег левог и позади крајњег десног крила армијског фронта. Прва (12 батаљона) налазила се је *око Слапа* а Немачка Ловачка дивизија (7 батаљона) у *Крањској Гори*. Ова, последња дивизија, још првог дана битке ушла је у састав I Аустриског корпуса.

XV корпус одржавао је везу са десним крилом II Сочке армије, којом је командовао ђенерал Henriquez, са штабом у Логатцу.

II Сочка армија имала је три корпуса са 11 дивизија и заузимала је фронт *од Лога до Солкана*. У првој линији имала је шест дивизија а у другој пет.

I Сочка армија држала је фронт *од Солкана до Мора*. Имала је три корпуса са десет дивизија. Од њих је девет било у првој линији а једна у другој. Овом је армијом командовао ђенера *Vurmb* а штаб њен је био у Сезани.

Обадве Сочке армије имале су *240 и по батаљона*.

У резерви целог Југо-Западног фронта био је II корпус. Овај је корпус имао три аустриске дивизије, које су биле распоређене: 33. дивизија, ђенерала *Ивањског* на одсеку XIV Немачке армије а 4. и 29. дивизија на одсеку II Сочке армије. 33. дивизија налазила се је *западно од Кнезе, 4. око Идрије* и 29. *код к. 1105* источно од Мрзавца (на Терновској Висоравни).

4.) НАПАДНИ ПЛАН И ЗАДАТАК.

План за напад био је овако утврђен:

Почетак 22. октобра. (Рђаво време и недовољна способност железнице учиниле су, да је концентрација нешто задоцнила, због чега је почетак офанзиве *одложен за 24. октобар.*)

Циљ офанзиве: *одбацивши Талијане с оне сйране границе а по могућсићу, с оне сйране реке Тањаменша.*

Први објект: *линија Чивидале — Монше Сабошино* (северно од Горице).

ЗАДАТАК ПОЈЕДИНИХ ГРУПА:

а) XIV Немачка армија има, још првог дана, да се дочепа *гребена планине Јеже. Зашим да насћупа својим ојачаним десним крилом ка Маџајуру, одакле ће, гребенима, који иду правцем на југо-запад, надирајући ка Чивидалу. Овај задатак дао је фелдмаршал надвојвода Еуген, командант Југо-Западног фронта, у циљу да се што пре доспе на висове северно од Чивидала као и на границу, северо-западно од планине Кораде.*

б) I корпус (ђенерал Краус) имао је да насћупа ка *Жаги и Капорешу. У доцнијем свом надирању имао је да шииши десни бок XIV Немачке армије фронтом према Тарченшу. Овај је корпус још у почетку офанзиве сйављен под команду команданша XIV армије.*

в) II Сочка армија имала је да напада својим ојачаним десним крилом. *Задатак јој је дао фелдмаршал надвојвода Еуген, да би могла изјавиши свој напад у исио време, кад и XIV армија и да би се, на првом месћу, дочекала границе северо-западно од Кораде и у правцу Монше Саншо. Поред овога, она је шребала да се са јаком снагом дохвати западне обале Соче. 29. пешадиска дивизија имала је да насћупа, као резерва, иза десног крила.*

d) I Сочка армија имала је снажно да напада противника, да би задржала, па чак и привукла на себе јаку снагу противничку.

e) План је предвиђао, да, по заузећу линије: Чивидале—Корада, шрупе наступају опшћим правцем на запад.

Границе швајцарска и руска биле су од 20. септембра затворене у потпуности, као да су биле у ратној зони.

*

Интересантно је на овом месту навести неколико редака из извештаја ђенерала Крауса о припреми за битку код Капарета:²

„17. септембра јавио сам се команданту Југо-Западног фронта у Марибору.

„У почетку сам био потчињен команди X армије у Бељаку, која је имала и моје материјално снабдевање да изврши. Она је била израдила један операциски план за мене, али сам ја одговорио, да сам већ донео одлуку за рад и да је мој план готов,

„Ја сам познавао Бовецку котлину и знао сам, да Талијани имају преко ње три одбранбене линије, од којих се крајња налази на најужем делу ове долине, код Под Челом. Знао сам исто тако, да и на Столу имају свој положај.

„Ако би Талијани успели да, по губитку првих линија у долини, благовремено поседну положај на Столу, онда би био узалудан сваки покушај дебушовања из долине. Из овог разлога моја је намера била, да са таквим замахом продрем у долину, да сам тај ударац освоји све три линије у долини и допре до самог Стола. Само је на овај начин било могуће постићи одлучан успех. Кад бих водио борбу по планинама лево и десно од Бовецке котлине, требало би ми много труда а још више времена.

„Истина, овај начин борбе, како сам мислио да изведем мој напад, није одговарао мирнодобској обуци и тактици. Због тога сам имао да се борим са многима, који се нису са мном слагали. Сам начелник штаба Југо-Западног фронта показао се је јако изненађен мојим начином, којим сам хтео да извршим овај задатак, јер ми је за ово требало много тешке артилерије.

„20. септембра стигао сам у свој штаб, који се је налазио у Крањској Гори. Одмах другог дана јавио сам се команданту XIV армије у Крању. С армиским начелником штаба размотрили смо задатак армије. Одмах ми је начелник штаба изјавио да није задовољан са циљем ове операције, тј. са тим, што се има наступати

¹ По талијанским податцима од 14. септембра.

² Из предавања пок. пуковника у пензији М. Полака.

само до Таљаментa. Ако се нешто хоће, рекао је, мора се за нечим потпуним тежити. То је у овом случају: продирање до Адиће.

„Врховна Команда није имала намеру да се продире даље од Таљаментa, зато ни армије нису биле снабдевене потребним понтонским материјалом, нити им је додељен потребан број коњичких и велосипедских јединица и остала спрема, потребна за даљњу операцију. Само је заслуга нижих команданата, што се је продрло далеко преко означеног циља.

„Разговарао сам са Крафтом и о евентуалним талијанским противакцијама. Он је био мишљења, да ће нам Талијани иставити нов фронт северно и источно од Чивидала, са левим крилом око Монте Јуанеса. У том случају мој би задатак био, да то крило опколим и нападнем.

„21. септембра отишао сам на положај да детаљније разгледам талијанске линије. Био сам на армиској осматрачници на Свињаку, источно од Бовеца. Огромне планине и стрмине учиниле су јак утисак на мене. Дошло ми је тешко око срца, кад сам помислио на тежину мога задатка. Страшна долина је лежала предамном: десно пећинаст нагиб величанственог Канина, Лопа и Ромбона, који се уздиже на 2600 м. или релативно 1800 м. над долином; лево стрма пећинаста, ретко пошумљена страна Половника, који се уздиже на 1800 м. или релативно, над долином, 1200 м. Подамном пут и Соча се вију по долини, док се не изгубе у клисури код Под Челом.

„Тамо доле морају моји батаљони надирати у једном налету све до Стола.

„На низбрдици Ромбона тешко је било пронаћи Талијане; зато ћу их потражити у долини. Армиски осматрач упозорио ме је на тамне пеге, које се примећују на стрмој падини Ромбона. То су биле шарте каверни, у којима су Талијани заклонили своје топове ради спречавања надирања кроз долину. Било је 70—80 шарти.

„У овим топовима сам видео највећу опасност за моје колоне. Јер ништа није горе, него бити изложен бочној ватри, а не моћи се бранити противу ње. Код одлучног напада дејство ових топова се мора парализати. Зато сам наредио, да се за сваку шарту одреди по један топ, који би имао само дужност, да непрестано гађа шарту.

„Мој сам нацрт морао лично и на самом терену изложити и разјаснити комаданту XIV армије, ђенералу Белову. При разстанку командант ми је рекао: „Екселенцијо, Ви сте тежак задатак предугезели. Желим успеха“.

В) ТАЛИЈАНСКЕ ТРУПЕ.

1.) ОТКАЗ ПРОЈЕКТОВАНЕ ОФАНЗИВЕ.

Окуражена успехом у *Једанајестој Сочкој бишци* и обавезна савезницима по споразуму на Париској конференцији крајем Јула месеца, талијанска Врховна Команда је 29. августа издала наређење за припрему нове офанзиве на Сочком војишту. Циљ нове офанзиве био је: *проширење успеха задобивених у Једанајестој Сочкој бишци*. Она је имала да отпочне око половине месеца Септембра са VI, II и XXIV корпусом. Одређени објект био је *висораван Тернове*. Веровало се је да ће, са заузећем ове висоравни, пасти ослоне тачке, које бране Горичку долину и тиме, даље, олакшати операције на Красу,

Одмах се је увидело да је за операцију оваквог обима потребна шира припрема и већа количина муниције, што се све није могло да изврши до одређеног дана за почетак. Због овога је Кадорна 1. септембра одложио почетак офанзиве за последње дане истог месеца.

Али у то доба, првих дана месеца Септембра, већ су почела да пристижу Аустријанцима појачања са руско-румунског фронта. У Русији се унутрашње стање сасвим погоршало а стање њене војске је постало непоправимо.

У исто време почеле су да се шире вести о великој аустро-немачкој офанзиви против талијанског фронта а 14. септембра је Аустрија затворила своју границу према Русији и Швајцарској, вероватно у намери да прикрије покрете трупа. Било је, дакле, јасно, да Аустро-Угарска нешто крупно припрема.

Под утисцима ових вести и догађаја, Кадорна је *Заповешћу од 18. септембра* обуставио пројектовану и већ једном одложену офанзиву и *наредио је III и II армији да отпочну дефанзивне припреме*.

Та заповест, која има велики значај за предходне припреме битке код Капорета, носила је наслов „Дефанзивне припреме“ и гласила је:

„Непрестано појачавање непријатељских снага на Јулиском фронту чини вероватним, да непријатељ тамо припрема озбиљан напад, који ће бити у толико жучнији, у колико буде могао довући јачу снагу са руског фронта, где се, изгледа, ситуација развија све брже и брже у потпуну корист наших противника.

„Водећи рачуна о овоме, као и о стању наше попуе и муниције, које је добро познато В. К. В.¹ (В. Е.),² одлучио сам се да одустанем од пројектоване офанзивне операције и да концентришем сву активност у припреми за одсудну одбрану, како бисмо били добро спремни за одбијање могућег напада.

„По овој прецизној директиви, молим В. К. В. (В. Е.) да од сада оријентирате сваку припрему, активност трупа, распоред артилерије и степен хитности радова.“

По овој заповести III и II армија престале су са припремама за офанзиву и отпочеле су припреме за дефанзиву. До тада су трупе и све остале установе имале распоред офанзивни; сада је све то требало саобразити дефанзивном смеру. Са овим је било у вези: премештање трупа и артилерије; пренос разноврсне спреме, материјала, хране и муниције; прилагођавање телефонске и телеграфске мреже; изналагање места за нове осматрачнице и њихова израда; копање нових фортификација и израда нових путева; смањивање артилерије у првој линији а нарочито, повлачење теже покретне артилерије средњег и тешког калибра у назад.

Кад се има на уму да се је све ово имало да спроведе по чисто планинском, стеновитом и непроходном терену, онда се види, колико је то обиман посао, који је имао да се изврши.

Армије су почеле енергично извршивати овај задатак. Ако се није стигло да се што изврши у потпуности онако, како је то требало бити, разлог је: *крашко време и неугодан шерен за извршење овако тешког задатка.*

2.) ОДБРАНБЕНЕ ЛИНИЈЕ.

(Скица у прилогу.)

Организација утврђених линија на Сочком војишту била је друкча на сектору III армије а друкча на сектору II армије.

На сектору III армије утврђена зона представљена је широком мрежом многобројних линија на самим висинама Краса као и у равници од Соче до Палманова.

¹ Вашем Краљевском Височанству (команданту III армије).

² Вашој Екселенцији (команданту II армије).

На овом сектору су свих *Једанаест* *Сочких биџака* имале одјека и тамо се је фронт непрестано померао према истоку. Сваки нови заузети појас утврђиван је одмах новим фортификацијама, које су, због тога, што су сами појасови били релативно уски,¹ израђиване сасвим близу једне другима.

Оваква мрежа утврђених линија допуштала је еластичну одбрану. Губитак једне линије није повлачио друге. На против, дејством из прве позадне линије, лако се је повраћала изгубљена линија. Са јако утврђеним положајем Фаити; одбранбеним линијама испред Доберда; фортификациским радовима, који су се налазили у продужењу армиске линије сектора II армије и са три реда утврђења за одбрану Палманова — ова је фортификациска мрежа од многобројних линија била способна за дугу и упорну одбрану.

Сактор II армије, нарочито од Плава па на север, био је запуштен у фортификациском смислу.

На овом сектору, после борби у јесен (*џрећа и чеџврџа Сочка биџака*) 1915. год., било је стално затишје до саме битке код Капарета. На њему су још онда израђене извесне фортификације и до пред саму битку није се више ништа од веће важности радило. Тај је одсек, који је у главном поседао IV корпус, у овом међувремену служио као депозит, одакле су се стално узимале трупе, радничка оделења и артилерија за друге фронтове. Остао је само мали број топова старог система и трупе, које су служиле само за посаду. Никаква се обука тамо није изводила, нити су се какви радови вршили. Кад су настале припреме, Септембра и Октобра месеца, талијански су војници из шале говорили: „*Ваљда је сада дошло време, да се IV корпус реши да објави раџ Аусџрију.*“

После заповести Врховне Команде од 18. сепџембра настало се је да се старе фортификације поправе и да се нове израде.

Старе фортификације су биле рађене без каквог тактичког или стратегиског плана. Циљ им је био, да се поседне и последња стопа до које је талијанска војска успела да дође. Зато је предња одбранбена линија, без икаквог принципа, ишла час по гребену појединих висова, час на предњем, а час и на задњем нагибу. Што је најважније, ова је линија на великом свом делу доцније служила *главна одбранбена линија* а била је на неким местима чак из непосредне близине доминирана од стране непријатеља.

Доцнија поправка старих линија и израда нових, вршена је та-

¹ Цео заузети простор износио је око 30 км. у дубини.

кође без икакве дубље штудије самог теренског елемента, као што је био случај и на одсеку III армије.

И на овом сектору су фортификације биле у виду дугих, паралелних линија, повучених по војишту без обзира на важност појединих теренских тачака и одсека. За артилерију и митраљезе израђене су каверне у стенама.

Сви ови фортификациски радови талијанске војске имали су и уобичајене недостатке, који су резултат шаблона и дуговременог мирнодобског стања. Утврђене линије су биле непрекидне, без нарочитих отпорних тачака и центара и са врло мало фланкирајућих построја. Траса није одговарала терену и стварним потребама, него шаблону нацрта, израђеног у каквом штабу. Профил висок, недефилован, падао је у очи још са највећих даљина и јасно се распознавао на терену. Израда траверзи занемарена. Постављање препречних средстава вршило се по нацрту, задовољавајући геометриске захтеве а не теренске. Али на архитектонску страну утврђивања обраћала се је изванредна пажња. Сваки њихов објект био је раскошно уметничко дело. Стрпљив рад по стенама је задивљавао. Земљани грудобран замењиван је бетоном, па чак и армираним бетоном. Није изостао ни један фортификациски детаљ, који би служио за удобност посаде. О свему је вођено рачуна и све је израђено шаблонски до савршенства тачно.

Велике висине на овом одсеку војишта, одвојене једне од других долинама уским, веома дубоким и са врло оштрим обалама, чиниле су саме собом веома тешко савладљив терен. Кад би се правилно утврдио овакав терен; ако би се само сви непријатељски наступни правци добро запречили јаким и правилно постављеним утврђењима, онда је напад веома отежан. Нападач је приморан да се креће само ограниченим правцима а због великих нагиба не може да иде брзо, те је изложен унакрсној ватри: снажној и за дуже време.

Талијани су у главном имали на овом одсеку *шири линије за одбрану*. (Скица у прилогу.)

Прва или *предња утврђена линија* полазила је од падина виси *Ромбон* па је ишла источно од *Бовеца* и *Чезоне*, одакле се после

пела на *Скашеник*, *Вршић*, *Враиша* и *Крн*. Учинив овде испупчење, захватајући *Планину на Пољу*, повлачила се је преко *Мазника*, *Рудечи Роба* и западних падина *Слемена* и *Мрзлог Врха*, спуштајући се преко села *Габрија* у Сочу. Близу села Габрија прелазила је на десну обалу Соче, одакле, преко *Волцане* и *Чишина*, пела се је на *Јесењак*, фронтом испред самог Толминског мостобрана.

Ова је линија представљала дугу, једноставну линију и означавала је дубину, докле су талијанске трупе допрле у четвртој и петој Сочкој офанзиви 1915. год. Њена техничка израда била је врло добра. Избушена је највећим делом у голој стени са блиндажама, многобројним кавернама за топове и митраљезе и препречним средствима местимично у неколико редова. На већем делу а нарочито код Толминског мостобрана, била је доминирана јаким и блиским непријатељским положајима. На Слемену и Мрзлом Врху ишла је по задњем нагибу.

Друга је линија била: **Главна одбранбена линија**. Она је полазила од *Великог Скедена*, где се је наслањала на окомке виси *Канин*. Одавде се преко *Пољаника*, *Шеснаца код Жаге* и врха виси *Половника*, пела на вис *Вршић*, где се је сједињавала са „*првом линијом*“. Преко *Вршића* и *Крна* ишла је ова „*главна одбранбена линија*“ *и*расом „*предње линије*“. Затим, гребеном виси *Плече*, спуштала се у Сочу близу *Селишча*. Прешав на десну обалу Соче, ова се линија пела на *Раунцу* и *Јесењак* и затим преко *Чемпони* силазила је опет у долину Соче, на један километар јужно од Села.

И ако је и ова линија ишла по врло тешком терену, њена је траса била много слабија него ли траса предње линије. Она је такође имала изглед непрекидне линије са траверзама. Била је технички добро израђена и ако још недовршена. Мрежа од жице била је по целој дужини. Карактеристично је, да се је ова „*Главна одбранбена линија*“ на врло осетљивом делу овог одсека (*Вршић — Крн*) поклапала са „*предњом линијом*.“

Трећа се је линија звала: **Армијска одбранбена линија**. Она је полазила од *Сшола* и његовим гребеном спуштала се у долину Соче. Северно од *Капореша* је прелазила на леву обалу Соче и у виду лука је преко *Волиника* чинила врсту мостобрана код Капорета, да источно од *Идерског* опет пређе Сочу и врати се на њену десну обалу. Одавде је, преко *Ливека* и *Кука*, затим гребеном *Коловраиша* и *Јеже* ишла на вис *Глобочак*. После је ишла преко

Лиге на планину Кореду. Ова је линија израђена још првих дана рата и по застарелим начелима, која су у талијанској војсци онда владала, што и сам Кадорна признаје.¹ Имала је облик једноставне линије и ишла је преко природно врло јаких положаја.

Сходно *Заповесци од 18. септембра*, ова је линија требала бити „модернизирана“, како то каже ђенерал Кадорна.

Рад на поправци ове линије и изради два реда мреже од жица отпочет је био али није довршен на целој линији, због краткоће времена и недостатка радне снаге.

Од „*армијске одбранбене линије*“ одвајала се је једна линија северо-западно од Капорета која је ишла западно од *Старосела* на северне огранке *Маџајуре* и преко виси *Сан Марџина* и *Хума* долазила је до *Глобочака*. Северни део ове линије био је без вредности а јужни део је имао да прошири одбранбени појас Јеже према Толмину.

Напоследку, од *Хума* се је одвајала ново трасирана линија, која је, с једне стране ишла гребеном између *Јудриа* и *Наџисана*, а с друге стране преко *Сан Марџина* везивала се је на вису *Куку* са „*армиском одбранбеном линијом.*“

На висоравни *Бањшици* израђене су три одбранбене линије одмах по самом заузећу. Предпостављајући да ће непријатељ покушати да поврати изгубљени део ове важне висоравни, талијанска је команда настојавала, да ове пројектоване три линије буду што пре израђене.

3.) РАСПОРЕД ТРУПА ЗА БИТКУ 24. ОКТОБРА.

(Скица у прилогу.)

Мере, које су Аустро-Немци предузели да прикрију своју намеру о правцу и ~~на~~ вршине извршења главног напада, имале су успеха. Прве вести, које је о прикупљању противничких трупа примила талијанска Врховна Команда, давале су могућност веровању, да ће се извршити какво дејство и на Сочком и на Тиролском војишту. Из тих вести у почетку, као и из првих покрета противничких трупа, нарочито је тешко било предвидети одсек, на коме ће се извршити главни нпад. Доцније вести су бивале све одређеније и тачније али им нити Кадорна, нити обавештајно одељење Врховне Команде, нису придавали потребну важност.

¹ Kadorna: „La guerra alla fronte italiana“. Vol. II, стр. 141.

25. септембра талијански обавештајни биро у Берну послао је извештај, да се озбиљно говори о скорој аустро-угарској офанзиви на талијанском фронту и то са два правца. Почетак је требао да буде 3. октобра. Акција је имала да буде врло великог обима, због чега су извршени велики транспорти трупа из Галиције на Талијански фронт.

Ђенерал Капело у свом делу: „*Note di Guerra*“ (Vol II, страна 173) износи, да је команда II армије још првих дана месеца Септембра стекла уверење, да противник припрема јак напад противу њеног фронта. Тесна веза са противником; сагласност свих вести, које су са разних делова фронта долазиле; контрола, вршена директним осматрањем — били су јасни знаци, по којима су могли да се донесу правилни закључци.

О свему овоме је II армија благовремено извештавала Врховну Команду, али њено обавештајно одељење, заведено лажним противничким маневрима, није успело да утврди праву намеру аустриских покрета. До тог је резултата дошла и *анкејшна комисија*, за утврђивање кривица у битци код Капорета. Неки наводи из њеног „*извештаја анкејшне комисије о Капорету*“ јасно ће то потврдити. На пример:

„У пркос вестима, које су из разних извора долазиле, владала је ипак о непријатељским намерама јака неизвесност, која је произилазила из следећих закључака обавештајног одељења Врховне Команде:

„10. октобар.

„*Изгледа ипак да се може утврдити, да се разлог садашњој концентрацији непријатељских снага на средњем шоку Соче, може наћи у намери офанзивној или контра-офанзивној; није међушим искључено, да централне силе прикупив сва средства за озбиљну и упорну одбрану, могу помислити да искористе ситуацију, преокренув у офанзивне операције, о чијем обиму, за сада, није могуће имати јачну представку...*“

Између 10. и 11. октобра јављено је: за масу немачке пешадије у долини реке Саве и између Крања и Шкофје Локе; за многобројне топове немачке артилерије иза планине Слеме; за немачке артилериске официре на одсеку Бовец. Поред овога утврђено је да су кроз Бељак (*Villach*) прошли многобројни транспорти немачких трупа свих родова. С друге стране, аустро-швајцарска граница је 9. октобра била понова огворена, што је значило, да су завршени већи транспорти трупа. Из свих ових вести, обавештајно одељење Вр-

ховне Команде извело је закључак, „*Да је веровајно непријатељско офанзивно дејство на одсеку висоравни Бањшица и да његов почешак, који се пре смајрао за врло скори, неће бићи пре краја последње десетине месеца октобра.*“

У Врховној Команди још се није било сигурно, дали ће непријатељево дејство бити офанзивно или контра-офанзивно, али се је утврдило, без обзира на карактер и обим дејства, да ће се оно развити на висоравни Бањшица.

Даљи закључци обавештајног одељења били су:

13. октобра: „*Може се смајрати да је веровајно и скоро непријатељско офанзивно дејство на сектору од Толмина до Монше Санто (Свети Дух)*“

17. октобра је обавештајно одељење било убеђено, да трупе аустриске и немачке, концентрисане код Бовеца, Крна, Толмина и у долини реке Идрије и Бача, имају једину намеру, „*да се сшаве на супрош евенјуалном талијанском нападу.*“

Врло је важне информације дао један официр Чех, који се предао 18. октобра код мрзлог Врха. Он је утврдио присуство немачких трупа и дао податке о офанзиви на одсеку Толмин. Почетак: 26. октобра. Обавештајно одељење, достављајући 21. октобра трупамa извештај овог дезертера, додаје, да те вести „*преба примићи са великом резервом.*“

Нове и сасвим тачне податке о непријатељској офанзиви дали су истог дана, 21. октобра, два аустриска официра, по народности Румуни. Они су предали копију оригиналне „*заповести за офанзиву*“. Из ове заповести су се тачно видели подаци о: распореду трупа; покрету; задатцима за поједине дане и моменте; начину дејства одређених трупа за напад: пешадије, алпинаца, артилерије и рововских топова; о правцима надирања и др.

Као што се види, мере, које је аустро-немачка команда предузела за обману противника, успеле су. Талијанска Врховна Команда никако није могла да проникне нападачеву намеру. Она је била дезоријентисана и у погледу начина и у погледу правца дејства противничког и поред свих јасних и сигурних података и извештаја, што је, разуме се, имало утицаја на распоред трупа и целокупан њен рад. Прва последица оваквог стања код талијанске Врховне Команде било је одашиљање, још првих дана месеца Октобра, са Сочког, на ослабљено, за време *Једанаесте Сочке бишке*, Тиролско војиште: *69 батерија разног калибра, 16 батерија рововских то-*

пова и нешто пешадиских шрупа. Све ове јединице узете су баш са одсека II армије, дакле си одсека, *који ће имаши да издржи главну непријатељску навалу.*

Поред овога, са одсека II армије су, у ово исто време, савезници повукли *99 енглеско-француских цеви*, већином тешког калибра а 102 француске цеви, које су баш онда пристизале на Сочко војиште, враћене су назад¹.

Према овоме, Талијани су на Сочком војишту сада имали мањи број јединица, него ли што су имали у месецу Августу за време њихове XI офанзивне акције на висоравни Бањшица. Појачања, која је доцније Кадорна упућивао на ово војиште, скидајући их са других одсека, стизала су доцкан.

Са овако смањеном снагом, Кадорна је имао да се стави на супрот комбинованим аустро-немачким трупама, разумно и одлучно вођеним и решеним, да по сваку цену извојују победу.

*

Због дезоријентације, која је владала, Кадорна у почетку није могао да створи јасан план рада према свом противнику, чије су се јединице за напад непрестано повећавале. Он је веровао, да, нарочито због касног јесењег доба, непријатељ нема намере да врши

¹ Разлог, што су ово учиниле савезничке команде, лежи у Заповести талијанске Врховне Команде од 18. септембра, којом се одустаје од пројектоване офанзиве и наређују припреме за дефанзивно дејство.

21. септембра Кадорна је писменим путем обавестио савезничке Врховне Команде о оваквој својој одлуци. Као разлог овом свом поступку навео је стање на руском фронту: „...Ако се руска ситуација буде још више погоршала, ми ћемо се моћи наћи већ крајем наше офанзиве, а у пролеће сигурно, према непријатељу, одлучно јачем бројно и решеном да нас снажно нападне“ — завршавао је Кадорна свој извештај.

Савезничке команде нису могле примити Кадорнине разлоге и тражиле су да Талијани продуже офанзивно дејство, за које су се обавезали јулским договором у Паризу. Због овога је настала оштра препирка између савезничких Врховних Команда с једне и талијанске Врховне Команде с друге стране. И пошто је Кадорна остао одлучно противу продужења офанзиве, савезници су наредили повлачење своје артилерије са талијанског фронта, наводећи да је ова артилерија била испослана у циљу офанзивног дејства а не дефанзиве.

Треба нагласити, да, поменутих писмом од 21. септембра, Кадорна предвиђа непријатељску офанзиву за пролеће 1918. а она се је извршила у јесен 1918. г.

какво јаче офанзивно дејство пре пролећа 1918. г. До тога времена он ће припремити све што је потребно, да достојно дочека нападача.

Његов потчињен командант, *ђенерал Капело*, чији ће фронт имати да прими сву тежину једног одсудног напада на себе, био је много активнији. Он је успео да тачније оцени намеру противникову, бар у толико, што је веровао да ће противниково дејство бити офанзивно и то на одсеку његове армије.

Његов фронт је имао два врло слаба места: *Јежа и висораван Бањшица*. Јежа је уска греда и на домашају непријатељског артилериског оружја. Она је ослабљена висовима *Санџа Лучија* и *Санџа Марија*, који образују природан мостобран код Толмина. Овај се је мостобран подвлачио под осетљиви положај Јеже, преко које се одмах силази у долину реке Јудриа и био је одличан полазни положај за противника. Бањшица пак, која тек што је освојена, и ако је сама собом јака, није још могла да се утврди како треба а позади ње тече негазна река Соча.

Због ових осетљивих и слабих страна његовог и сувише дугачког фронта, командант II армије, *ђенерал Капело*, налазио је да се пасивном одбраном неће моћи одбранити његов одсек и зато је донео решење, да се брани контра-офанзивом.

У том циљу *ђенерал Капело* 8. октобра издао је **заповест № 5757**. Овом заповешћу су, углавном, прописана упуства за извођење борбе. Наглашено је да ће вид борбе бити: контра—офанзива на целом фронту. У том смислу су одређени и објекти појединим јединицама,

Ова заповест је достављена на увиђај и Врховној Команди, која је **10. октобра**, под бр. 4741. (лично строго поверљиво), одговорила команданту II армије:

„Примио сам телеграм од јуче бр. 577.¹

„Слажем се са том командом о могућности непријатељске офанзиве на том фронту а нарочито се слажем у погледу предузетих свих потребних и хитних мера, које би јој се имале ставити на супрот.

„Том циљу врло добро одговарају директиве № 5757. од 8. тек. мес., издате потчињеним командама и достављене мени на увиђај. У свему их одобравам а опет морам да скренем тој команди пажњу на нека врло важна питања за вођење одбране:

¹ Овим телеграмом је II армија извештавала о стању код непријатеља.

„1.) Да се одбрана у првим линијама повери слабим деловима, и да се одбрана ослања у главном на дејство митраљеза, на баражну ватру артилериску и на организацију бочних дејстава.

„Овоме треба дати широку и сходну примену на одсеку северно од Авче (Auzza), где ограничена одбранбена способност одбране наших положаја захтева штедљиву употребу трупа, ако не желимо непотребно исцрпљивање енергије наше одбране. XXVII корпус треба свакако да са највећим делом своје снаге гравитира на десној обали Соче.

„2.) Догодило се ма шта — па и најневероватније — не треба да нас затекне неспремне. На висоравни Бањшице да остану од топова средњег калибра само који су покретљивији. Па и за ово треба све припремити да се, у најгорем случају, могу повући, кад се нареди.

„3.) За време трајања непријатељског бомбардовања треба, сем дејства противу простора, на којима су сконцентрисане трупе, развити најјачу нашу артилериску припрему противу командних штабова, осматрачница итд.

„Треба сконцентрисати ватру великих и средњих калибара на правце вероватног непријатељског пешадског напада. Пошто се у том моменту непријатељска пешадија налази само у провизорним линијама, готово без заклона, треба је смртоносном ватром бацити на полазни положај. Треба, једном речи, напад, пре но што се и развије, дезорганизовати и уништити, што је у могућности да учини наш моћан распоред артилерије.

„4.) Непријатељ има обичај да крене у напад пешадију после врло кратке припреме ватром. Треба имати на уму ову могућност, те да артилерија и пешадија буду увек на опрезу и готове да сузбију и спрече напад.

„Молим да се потврди пријем ових објашњења.

Начелник Штаба Врховне Команде.
Кадорна.“

Сматрајући да је овим одговором Врховна Команда одобрила његов конџра—офанзивни план, ђенерал Капело је на конференци-

јама са појединим потчињеним командантима, као и нарочитим наређењима, отпочео извршење распореда својих трупа. Он је још имао намеру да изведе једно јаче и засебно контра-офанзивно дејство на одсеку *Верх* (висораван Бањшица). Одавде је он мислио да дејствује према ситуацији: *на северо-исток; на исток* или *на југо-исток*. У случају ако се главни непријатељски напад развије на правцу Толмин — Јежа, он би дејствовао на северо-исток у правцу Лома и Бача, у бок и позадину непријатељу. Контра—офанзивом са одсека *Верх* он уједно и најбоље брани још недовољно утврђену Бањшицу.

У том циљу он је издао наређење за формирање три артилериска центра: један код *Глобочака*, други код *Саббишина* и трећи, средњи, код *Верха*. Пошто му је за трећи, централни, недостајало артилерије, он ју је затражио од Врховне Команде, изложив лично Кадорни свој захтев и своју намеру 19. октобра. Кадорна се није сложио са његовом намером и издао је заповест № 4889. од 20. октобра, којом се *забрањује свако офанзивно дејство већег сипелена*. Та заповест гласи:

„Г. Е. генералу Луиђи Капелу,
команданту II армије.

„Понављам главне назоре које сам В. Е. изложио јуче у усменом разговору и моје мисли о раду II армије, у случају непријатељске офанзиве.

„Намера В. Е., да се на непријатељски напад одговори контра-офанзивом највећег стила, за сада је неизводљива, због стања, у коме се налазе наше пешадиске јединице, као и због огромних тешкоћа у попуњавању муницијом. В. Е. је добро познато и једно и друго као и то, да сам из тих разлога био приморан да са тешким срцем одустанем од другог дела наше офанзиве, која се је тако развијала, да је обећавала плодне резултате.

„Знајући све ово, треба довести у равнотежу контра-офанзивни принцип, као темељ сваке успешне одбране, са стварном границом, на којој стоје трупе, које су на расположењу. Пројекат велике контраофанзиве, са даленим циљевима, треба напустити; то би довело у ствари до тога, да се развије једна велика офанзива, исто тако спорна, као и она, које смо се већ одрекли. Боље је изводити, у обиму упорне и активне одбране, енергичне контра нападе, које

би имале да врше трупе нарочито одређене за то и спремљене и духу напада, како је то В. Е. лепо показала, али са локалним карактером, данле у оквиру тантине, да би се одржала одбрана у границама неопходне економије.

„За све случајеве једне ваљане одбране морају бити довољни оних 338 батаљона, којима армија располаже.

„В. Е. Треба да има на уму, да, ако би се идуће године развила против нас јака снага централних држава, настала би потреба да се одбрана води и на другим правцима и да држим на мом расположењу јаку општу резерву. У том случају неће бити могуће, да се на том фронту остави толика снага, с коликом тај фронт данас располаже.

„Што се тиче артилерије, В. Е. ми је ставила до знања, да су на оба крила вероватног нападаог фронта постављене јаке масе и да му недостаје потребан број батерија за образовање јаке масе у центру. За сада, водећи рачуна о најскромнијем обиму, у коме ће се водити операције, 2500 топова малог, средњег и великог калибра и 1134 рововских цеву, којима располаже армија, морају бити довољни да осигурају у потпуности и за сваку евентуалност солидан распоред за најупорнију одбрану.

„В. Е. ће изволети саопштити предња моја гледишта потчињеним командантима корпуса, као и све разлике, које произилазе из ранијих директива. О извршењу свега овога молим известити ме што пре.

Начелник Штаба Врховне Команде,
Ђенерал Кадорна.“

Ове две цитиране Заповести Врховне Команде, са цитираном Заповешћу од 18. септембра, чине **основ распореду**, с којим је дочекана битка код Капорета, као и **основ целокупном раду** Талијанских трупа за време саме битке.

Заповешћу од 20. октобра одбачено је потпуно контра-офанзивно дејство стратегиског обима. Њоме је прописана одбрана сасвим уског активног дејства, која се је ближила правој пасивној одбрани, како су је, противно, можда, намерама ђенерала Кадорне, *схваћили и буквално изводили сви пошчињени команданти.*

Генерал Капело је, после ове заповести, издао и сам заповест у овом смислу. Он је том заповешћу изменио свој распоред за контра-офанзивно дејство у **распоред за пасивну одбрану**.

*

Снага, која се је налазила на Сочком војишту за време битке код Капорета, била је ипак знатна. Износила је $\frac{2}{3}$ целокупне пешадије и више од $\frac{1}{2}$ целокупне артилерије (3626 цеви од укупно 6918). Она је била овако подељена:

II армија: више од $\frac{3}{5}$ пешадије (353 батаљона, од којих: 315 пешадиских, 24 берсаљерска и 14 алписких); $\frac{2}{3}$ артилерије (2430 топовских цеви од којих: 1066 цеви малог калибра и 1364 средњег и великог калибра, не рачунајући 1134 рововска топа);

III армија: нешто мање од $\frac{1}{5}$ пешадије (92 батаљона); $\frac{1}{3}$ артилерије (1196 топовских цеви).

Општа резерва (на расположењу Врховне Команде): $\frac{1}{5}$ пешадије (99 батаљона) и две коњичке дивизије. (Скица у прилогу).

У ова доба талијанска војска је била врло добро снабдевена митраљезима и пушко-митраљезима. Шта више, њихов број се је непрестано повећавао и пред саму битку рачуна се да је долазило око 50 митраљеза на сваки пешадиски пук.

II армијом је командовао *ђенерал Капело (Capello)* и састојала се је из девет корпуса, од којих је било *шест* (IV, XXVII, XXIV, II, VI, VIII), са 251 батаљоном, у *првој линији* а *шри корпуса* (VII, XIV, XXVIII), са 96 батаљона, у *другој линији*. 6 батаљона налазили су се као *пасада Горице*. Ова је армија поседала *одсек од Ромбона до реке Випаве*.

III армијом је командовао *Дука Д' Аосџа* и имала је *шри корпуса* (XI, XIII, XXIII) са 92 батаљона а поседала је *одсек од реке Випаве до Мора (код Дуина)*.

Фронт II армије износио је *око 75 км.* а фронт III армије, *око 15 км.*

Општа резерва била је подељена у две групе: једна, северна налазила се је *на одсеку II армије*, углавном на просторији између *Чивидала и Кормонса* и састојала се је из три дивизије (13., 60., 53.)

и бригаде Терамо — са свега 39 батаљона. Друга, јужна, налазила се је *на одсеку III армије*, у троуглу: *Талмасон, Тапољано, Червињано*. У њеном саставу су били: XXV (4., 20., 35. и 63. дивизија) и XXX (16. и 21. дивизија) корпус. Свега 60 батаљона. Поред овога, у општој резерви биле су и две коњичке дивизије. (2. коњичка дивизија налазила се је на простору око *Тримериока*, ј. з. од Чи видала а 1. коњичка дивизија била је распоређена на левој обали Пјаве код *Кампо Бернардо*.)

*

Кад се баци поглед на општи распоред талијанских трупа, пада у очи:

1) Да II армија, која се је налазила на главном одсеку, има огроман фронт и веома гломазну формацију, упоређујући је са III армијом, која се је налазила на споредном одсеку.

2) Део фронта II армије, који је стварно лежао на правцу главног непријатељског наступања, износио је око 40 км. (више од половине дужине) целокупног фронта њеног одсека). На том делу је било распоређено: два корпуса и једна дивизија а на осталом, краћем и спореднијем делу: пет корпуса мање једна дивизија.

3) Општа резерва налазила се је у равници, позади десног, споредног крила II армије и левог крила III армије.

Кадорна у свом делу „*La guerra alla fronte italiana*“ (Vol. II, стр. 126—130) брани величину и распоред опште резерве овим разлозима:

1) На основу наведених информација могло се је сматрати као сигурно да ће непријатељ извршити главни напад на фронту Бовец — Толмин, али није био искључен напад на висоравни Бањшица, па чак и јужније, чак до мора. Кадорна је 24. октобра, значи на сам дан битке, упутио писмо начелницима штабова Врховних Команада француске и енглеске војске, у коме стоји, да ће се непријатељска офанзива „*развијати на целом фронту од Бовца до мора, са главном снагом између Бовца и мостобрана Толминског.*“

2) Све информације нису могле имати карактер апсолутне тачности. Међутим, утврђивање ново заузете висоравни Бањшице до 20. октобра није било довршено а непријатељ је могао проширити

напад и овде, у намери да поврати изгубљене, врло важне положаје. На Красу, према III армији, непријатељ је имао врло густ распоред пешадије и артилерије (92 батаљона на 14—15 км.). Ове групе су могле бити и појачане.¹

3) Ратно искуство је налагало, да се не верује свима информацијама, ма да и оне саме нису искључивале проширење напада чак до мора. Морале су се, према томе, предузети мере противу евентуалног напада на ма ком делу фронта Сочког војишта, водећи уједно рачуна и о највероватнијој зони за напад.

4) Трупe у првој линији треба да буду толико јаке, да даду отпор непријатељу за дуже време. Најмање пак толики, да би могле резерве пристићи у помоћ или да могу да изврше контраманевар.

*

II армија је имала у првој линији:

IV *корпус* од Бовеца, преко Крна, до Соче, близу села Габрија (64 батаљона).

XXVII *корпус* од реке Соче код Габрија, прелазећи понова на леву обалу р. Соче, до села Кал, на висоравни Бањшица (49 батаљона, од којих 22 на левој а 27 на десној обали Соче).

XXIV *корпус* од Кала до на један км. северно од Подлаке (36 батаљона).

II *корпус* од десног крила XXIV корпуса до седла Дол (42 батаљона).

VI *корпус* од седла Дол до на један километар ј. з. од Гразиње (24 батаљона).

VIII *корпус* од десног крила VI корпуса до реке Випаве (36 батаљона).

У другој линији:

VII *корпус* (30 батаљона) позади десног крила IV корпуса и левог крила XXVII корпуса: у троуглу Матајур-Кук (на Коловрату) — Савоња.

XIV *корпус* (24 батаљона) са три бригаде на левој обали Соче, између Дескле и Канала и са једном бригадом на десној обали, јужно од Костањевице.

¹ Вероватно и бојазан, да се не појави противничко дејство и на Тиролском војишту, утицала је, да се општа резерва постави на југу, поред железничких пруга, одакле би се лако могла односити помоћ у Тирол, ако потреба захте.

XXVIII корпус (42 батаљона) на простору између Кормонса, Корно ди Розаца и Бутрија у долини.

Сва три корпуса III армије били су у првој линији и то:

XI корпус од Випаве до Пленшког (северно од Костањевице на Красу).

XIII корпус од Пленшког до Корита и

XXIII корпус од Корита до мора код Дуина.

На одсеку, на коме је извршен главни напад аустро-немачких трупа, т. ј. од Бовеца до Толмина, детаљнији распоред трупа био је овакав у јутру 24. октобра:

IV. корпус, командант, ђенерал *Кавачоки* (*Cavaciocchi*), имао је на левом крилу 50. дивизију, на десном 46. дивизију а у центру 43. дивизију.

50. дивизија, ђенерал *Ариги* (*Arrighi*), бранила је фронт са једне и друге стране реке Соче и села Бовец, од *Ромбона* до прелаза на планини *Јама* закључно.

43. дивизија, ђенерал *Фаризољо* (*Farisoglio*), бранила је одсек од прелаза на планини *Јама*, закључно, до планине *Плеча* (к. 1304) искључно.

46. дивизија, ђенерал *Амадеј* (*Amadei*), од планине *Плеча*, закључно, до *Раунце*, искључно.

У корпусној резерви: II група *Алпинаца* (батаљони: *Монвизо*, *Чева*, *Арденџера*) и 280. пешад. пук (из бригаде *Фођа*) код *Жаге*; 34. дивизија, ђенерал *Басо* (*Basso*) (свега 281. и 282. пук бригаде *Фођа*) и једна коњичка група (2—3 ескадрона) у *Капорешу*.

Штаб IV корпуса у *Креди*.

XXVII корпус, командант, ђенерал *Бадољо* (*Badoglio*), имао је на десној обали р. Соче 19. дивизију, ђенерал *Вилани* (*Villani*), са X групом *Алпинаца*, на свом десном крилу. Та је дивизија бранила фронт од *Раунце*, закључно, до северно од *Села* на Сочи. Његова 65. дивизија била је готово цела на левој обали Соче и бранила је фронт од *Села* до северно од *Мешњака*. 22. и 64. дивизија биле су на фронту од *Мешњака* до близу *Кала* — све на левој обали Соче.

У корпусној резерви била је бригада *Пуље*, из 22. дивизије, у простору између виса *Глобочак* и *Чичер* и бригада *Наполи* на простору *Пјашо-Плеција*. (Ову је бригаду командант II армије био ставио на расположење XXVII корпусу искључиво да њома поседне и брани линију: *Плеција—Фони—Соча*.)

Штаб XXVII корпуса у *Камбреску*, где је из Чивидала пресељен на дан битке.

Армиску резерву су сачињавали: VII, XIV и XXVIII *корпус* (свега 96 батаљона). Распоред ове резерве био је више према десном крилу целокупног фронта II армије. Ако се узме да VII *корпус* стварно и није имао улогу армиске резерве, јер се је још од подне првог дана битке нашао у првој линији, онда се може слободно рећи, *да је цела армиска резерва била пошављена позади десног крила армиског распореда.*

Овај распоред опште армиске резерве као и намеравао прикупљање јачих снага на сектору *Верх*, јасан су доказ, да је и ђенерал Капело *веровао*, да је намера аустро-немачких трупа, скупљених на сектору Толмин: *дејство у правцу Бањице*. Да је он био уверен у исказе дезертера и у своју процену да ће се главни напад извести на одсеку Толмин у правцу Жеже, као што то тврди у своме делу „*Note di Guerra*“, он би требао своју армиску резерву да распореди *према швој и шаквој ситуацији*. Какав би то био он командант, кад би свој распоред вршио противно јасним теренским и стратегиским факторима, који произилазе из стварне ситуације?

Он овакав свој распоред резерве брани скромним разлогом, што на његовом одсеку све комуникације иду правцем С.И.—Ј.З. Комуникација, које би водиле правцем И.—З. или нема или су врло рђаве, нарочито у горњем току реке Јудрио. Поред овога, јужније, у равници, налазе се важне раскрснице путева, које дозвољавају да се резерве могу упућивати у свима правцима, ка свакој тачци, што није случај у планинском пределу на северу. Резерве не смеју имати карактер статички, већ динамички и, на основу тога, по његовом мишљењу, само критичари са геометриским критеријумом могли би му учинити замерке, што је главна резерва спуштена више на југ.

Да су разлози ђенерала Капела недовољни, доказ је тај, *што је његова резерва у најкришичнијим часовима бишке код Капореша, остала ван ушцајног дејства.*

По мишљењу ђенерала Кадорне диспозиције, које су се носиле на распоред снага и њихову поделу у прву линију и ре-

зерву, одговарале су најбоље моменталној ситуацији. На овом војшгу је распоређена и употребљена врло велика количина артилерије, рововских топова и митраљеза, који су придати пешадији. Израђене су одбранбене линије, које се пружају по терену природне јачине. Команданти корпуса су били опробане способности, плод дугог пробирања за све време рата, а командант армије је био прослављен војсковођа у борбама код Горице и на висоравни Бањице. Овај је командант, истина, последњих дана био оболео, па је чак 20. октобра морао да напусти армију и да оде на боловање у Падову, али је ипак имао снаге да дирижира свима припремама за офанзиву. У јутру 23. октобра ђенерал Капело се вратио на своју дужност и одмах предузео команду.

Напоследку треба напоменути, да је талијанској Врховној Команди био у детаљу познат план напада аустро-немачких трупа.

Све ово давало је повода Врховној Команди, да гаји пошпуну веру у добар исход борбе.

Остала је још једино горка успомена на извесне догађаје из ранијих борби, који су показивали попуштање у дисциплини и моралу код појединих делова трупа. То је, по мишљењу ђенерала Кадорне, била последица дефетистичке пропаганде у земљи, коју је влада толерирала упркос енергичним протестима Врховне Команде. Истина, изгледало је да је, за време успешних борби на Бањици и Красу, у Августу 1917. г. (*11. Сочка бишкa*), морал код војске поправљен. Али је Врховна Команда хтела ипак да се предходно увери од самих команданата корпуса у погледу морала и борбеног духа код трупа, као и о условима за одбрану. У том циљу, *обилазећи команданша армије*, били су 19. октобра послати *пуковници Тесша и Калкањо* да прикупе потребне информације директно од команданата IV, XXVII, XXIV и II корпуса.

Извештаји ова два пуковника о стању IV и XXVII корпуса врло су интересантни и карактеристични, те их зато доносимо у целини¹.

IV Армиски корпус. — *Рапорџ пуковника Тесше*:

„а) Командант корпуса није имао личног уверења о некаквим непријатељским припремама. Осматрачи нису приметили ништа особито. Бегунаца је било мало. Непријатељска је артилерија слабо тражила елементе гађања и т. д. Ипак командант није искључивао

¹ Cadorna: „La guerra alla fronte italiana“, Vol. II, стр. 158—16’.

сваку могућност и извршавајући наређења команданта армије, спремао се је журно да непријатеља дочека, па ма се његов напад извршио и снажно и у кратком времену.

„Припреме су биле скоро завршене, сем неких малих радова у близини Козљака а очекивао се још и долазак неких батерија.

„b) Обзиром на карактер терена, као и обзиром на властиту и непријатељску ситуацију, командант корпуса био је мишљења, да је највероватније, да ће непријатељ извести напад једновремено са правца од Бовеца и Толмина, у намери, да, не нападајући директно, изманеврише централни одбранбени масив Вршић — Крн. (Командант корпуса сматрао је фронтални напад за врло тежак, чак немогућ.)

„Из тих разлога он је придавао највећу важност одсеку: Красји Врх — Вршић — Крн — Планина, како у погледу артилериског дејства, тако и у погледу против-напада. Био је пак врло забринут због слабости положаја између коте 900 и коте 700, јужно од Кукле и због велике важности везе са Корушком. Старао се је да се упуте на Корушки фронт по могућству Алпинци, који би отуда помогли контра-напад на фронту код Бовеца. Затим се бавио питањем да се осигура јединство дејства и командовања целом артилеријом на источном делу Корушког фронта за одбрану одсека код Бовеца.

„У погледу напада на фронт: Слеме—Мрзли, командант корпуса је сматрао за врло неугодну нашу тактичку ситуацију у првој линији, због тога што је доминирана, док је, напротив, била довољно повољна у погледу извођења баражне ватре, на чије је снажно дејство највише рачунао.

„Најопаснији су правци: од Лескове Планине—Рудечи Роба и од седла између Слемена и Мрзлог. *Боље је услове давала и није била изложена опасносџи, долина Сочка, на чијој је десној обали одбрана била поверена VII и XXVII корпусу¹.*

„c) *Пошребе:* У главном овај фронт нема потреба. Армија је већ све добила што је било тражено (само је требао доћи још један део додељених батерија). Ако би се желело нешто више, онда би било потребно да се доставе још: митраљеџи, пољска артилерија, теретни аутомобили и алписки шатори.

„d) *Морал:* У сваком погледу *задовољавајући*². Нема никаквих тежих дисциплинских иступа. Врло мало бегунаца ка непријатељу. Дезертера у унутрашњости земље има, али је њихов број различит

¹ Курзив је наш.

према месту одакле су и где се регрутују. Али број тих дезертера није нити за узнемиравање нити симптоматичан. Има случајева, где се мислило на дезертерство, па су се касније војници оправдали.

„На питање стављено од стране пуковника Тесте, како трупа издржава јаче бомбардовање (већи део војника, годину дана од прилике, није суделовао у тежим борбама), ђенерал Кавачоки изразио је своје лично уверење у позитивном смислу...

„е) Из свих ових разлога непријатељска акција уопште не за- даје страха и не сумња у могућност да се сломије. Пуковник Бокачи (начелник корпусног штаба) сматрао је управо да ће то бити сретан случај за нашу војску, да се то питање једном реши.“

XXVII. корпус — рапорџ пуковника *Калкано*:

„Приликом моје посете код XXVII корпуса, дуго сам времена разговарао са командантом корпуса, ђенералом Бадолђо.

„Непријатељска офанзива очекивала се више по истоветним извештајима, који су је наговештавали, него ли по констатовању великих покрета људи и материјала у позадини непријатељској. Треба нагласити, да је због рђавог времена осматрање било доста отежано.

„Њ. Е. говорио ми је о припремама материјалним, које је он извршио: модифицирао је ток одбранбене линије на Раунци; поставио је огроман број митраљеза на вероватним непријатељским нападним правцима (особито у долини Каменце); допунио је одбранбени систем на вису Хум, тако, да је од њега створио самосталан положај, за случај да би непријатељ успео заузети планину Језу.

„Упитан од потписатог, дали располаже довољним бројем артилерије и митраљеза, одговорио је, *да му ништа више није по- шребно*. Све што је био тражио, одмах је и добио. Додао је: ако имате још неколико митраљеза, с којима не знате шта да радите, дајте ми их а ја ћу их одмах распоредити. Али то, каже, не треба сматрати као какав недостатак. За артилерију каже: имам до- вољно свега....

„*Врло је задовољан са моралом својих шрупа*. Изгледа да је код војника мисао, да имају против себе Немце, још више појачала ратоборни дух. Њ. Е. ми је испричао да је дан пре мог доласка срео једну чету у маршу, зауставио је и рекао јој: „Ја сам ваш ко- мандант корпуса. Дакле, нас ће напасти Немци и Аустријанци. Не бојте се, јунаци, даћемо им ми. Ја имам толико топова, да ћу их смрвити пре него ли и дођу до наших првих линија.“ — Један

каплар ступио је онда напред и одговорио: „Господине ђенерале, није нам потребна толика артилерија; доста смо им ми са ми-траљезима.“

„Ово ми је Њ. Е. испречао као знак доброг духа, који у трупи влада.“

Ђенерал Кадорна чак ни са овим извештајима није био задовољан. Он је хтео да се сам лично увери какво је морално стање код трупа на фронту.

И пошто је 19. обишао Тиролски фронт, он је 22. октобра посетио штаб IV корпуса у Креди а 23. октобра штаб XXVII корпуса у Карарији (предграђе Чивидала).

Ево какво је стање он сам нашао:

„Командант IV корпуса потврдио ми је — пише Кадорна — све, што је изнето у наведеном рапорту. Само, када сам га питао: да ли има довољно снаге за упорну одбрану свога фронта, учинило ми се је, да је у то сумњао. Због тога сам одмах наредио, да се IV корпусу додели једна дивизија, и то 34., из VII корпуса, који је био најближи. Ова се је дивизија састојала само из бригаде Фођа, која је имала три пука пешадије. VII корпусу доделио сам 62. дивизију, која је дошла са Тиролског војишта. Да је командант корпуса био раније изнео своје мишљење, онда би се и то додељавање трупа раније извршило.

„Командант XXVII корпуса потврдио ми је све, како ми је био реферисао луковник Калкано а нарочито о високом моралном духу, који влада у његовим трупама. Он је био одушевљен великим поверењем у своје војнике. Само дан доцније све три његове прве линије биле су пробијене, од којих су две биле на изванредно јаким положајима. Овај пробој фронта на десној обали Соче, био је главни разлог најтежег ударца, који је задат IV корпусу.

„И што је још горе, губитак ових висова, који су окружавали изворни део Јудриа, дозволио је непријатељу да продре до Чивидала. Тиме је отворио смртоносну брешу у линијама II армије а после и у линијама целе војске.“

Командант II армије, са своје стране, чим се је (23. у јутру) вратио са боловања, преместио је свој штаб из Коршонга у *Чивидале*, ближе фронту. Ради извршења последњих припрема, истог дана у вече позвао је све своје више команданте у Чивидале, где је под његовим председништвом одржана извесна врста ратног савета.

Том приликом су команданти корпуса дали уверење о *пош-
туним припремама за одбрану и о високом моралном сјању њиховог*
Никаква примедба није стављена на издате заповести, које су се
односиле на одбрану.

Све је, дакле, било готово и спремно и само се је желело да
једном наиђе тај „*срешан случај*„ за талијанску војску...

Напослетку, да би се морал код трупа што више подигао, на
сам дан битке је и сам талијански Краљ обишао северни одсек
Сочког војишта. Кад су нападачеве трупе улазиле у поједина села
на овом одсеку, још су се лепршале заставе, истакнуте у част Кра-
љевог доласка.

Б И Т К А.

24. ОКТОБАР 1917. ГОД.

Октобра 24., када је отпочела битка код Капорета, време је било веома рђаво. Још преко ноћи 23./24. густа и тешка магла притискивала је висове и удоља. У јутру је кроз маглу провејавала ситна суснежица а доцније, око подне, претворила се је у јаку кишу, која је, ношена буром, оштро шибала стеновите огранке беспутних Јулиских Алпи. Оваква непогода нападачу је ускратила моћну кооперацију авијона и чинила немогућним осматрање артилериског дејства, нарочито на већим даљинама. Али му је она, с друге стране, добродошла за извршење одважних и дрских предузећа, каква су Аустро-Немци имали намеру да предузму, јер је прикривала њихов маневар и кретање. Одбрани пак, нарочито врсти одбране, какву је талијанска команда изабрала, овакве атмосферске прилике су јако шкодиле. Оне су истина штитиле моћна браниочева препречна средства, ометајући нападачево тачно гађање, али су у исто време самом браниоцу отежавале извиђање и спречавале осматрање, без кога је сваки бранилац изложен разноврсним изненађењима.

У овој прилици изненађења су имала нарочито неповољно дејство, јер је бранилац темперамента живог и веома узбудљивог. Та су изненађења талијанску војску коштала неизмерних материјалних и моралних штета и губитака.

*

Тачно у 2 часа отпочело је снажно нападачево артилериско дејство зрнима са загушљивим и отровним гасовима. Талијанске предње линије и осматрачнице почеле су, без успеха, давати сигнале и бацати ракетле за осветљавање. Многбројни рефлектори ступише у дејство, али су се њихови снопови са муком пробијали кроз густу маглу.

Интензивно дејство са загушљивим и отровним гасовима трајало је читава четири часа и завршило се је у 6 часова.

Од 6 до 6.30 часова било је релативно затишје. Од 6.30 до 7 часова тражени су елементи за већа оруђа и дејствовало се лаганом ватром из мерзера и рововских батерија противу предње непријатељске линије и њених препречних средстава.

У 7 часова отворена је поражавајућа ватра из свих калибара. Она је трајала до 8.30 часова и достигла је свој максимум последњег четврт часа. Ова последња фаза артилериске ватре није била подједнака на целом фронту. Она је подешавана према приликама на појединим секторима.

У 8 час. 30 мин., имала је да се крене пешадија у напад и она је извршила свој задатак тако, да ће у историји ратне вештине бити записан као један врло интересантан пример.

*

На целом фронту од Бовеца до Села отпочео је око 8 часова 30 минута, силан пешадиски напад XIV Немачке армије.

Десно крилна *колона ђенерала Крауса (I Аустријски корпус)* надрла је долином реке Соче.

У 9.30 часова његове дивизије: *Еделвајс* и *22. Стрељачка* извршиле су продор у центру 50. непријатељске дивизије пред *Бовцом* и заузеле и сам Бовец. Одавде је дивизија Еделвајс скренула на север и развила се према *Ромбону* а Стрељачка дивизија је продужила надирање долином *р. Соче*, не обзирући се на то, што су се висови, лево и десно, поседнути јаким одељењима, још налазили у непријатељским рукама. Од *Подклопца* ова дивизија одвојила је један одред ка *Плужни* а са главном снагом се је управила ка *Жаги*, испред које је била око подне заустављена од дела браниоачеве корпусне резерве, који се је израније тамо налазио.

Ова је дивизија још у току првог дана пробила *предњу* и *главну одбранбену непријатељску линију*, продрла је за читавих 7 км. у непријатељску позадину и озбиљно припретила улазу у теснац код *Жаге* и позадини свих трупа на *Ромбону* и на *Крну*. Још одмах по доласку испред *Жаге*, она је упутила једну своју колону долином реке Соче ка *Капорейшу*, *иде је имала да ухвати везу са 12. Немачком дивизијом.*

Исто тако смео напад је извршила и *12. Немачка (Шлеска) дивизија*, из III *Баварског корпуса*, помоћу које је овај корпус имао да ухвати везу са I Аустријским корпусом у долини реке Соче.

Она је, савладав олако браниочеву *предњу одбранбену линију* а потпомогнута густом маглом, доцније и кишом, дрско надрла уз долину реке *Соче*. У 10 часова је заузела *Воларје*; у 12 часова 10 минута ушла је у *Камно*. У 14 часова је посела прелаз преко Соче код *Идерског*. *Око 16 часова ушла је у Капорешо*.

Ресултат дејства 22. Стрељачке дивизије био је *огроман, али није био опасан*. Она је чак била и заустављена код Жаге. *Дејство пак 12. Немачке дивизије било је опасно и одлучујуће*. Она је продрила 13 км. у дубину непријатељске позадине. Припретила је положајима западно од Жаге, на којима је био заустављен I Аустриски корпус. Зашла је у позадину планиског масива, на левој обали Соче, чиме је опколила, заједно са 22. дивизијом, трупе, које су браниле тај масив и посела је прелазе на Сочи од Толмина до Капарета, преко којих су се браниоачеве трупе, са источне обале, једино могле повући. Поред свега овога, ухватила је везу са 22. Стрељачком дивизијом у Капорету. На тај начин је престала и подвојеност између трупа на Толминском и Бовечком правцу, *која је у самом почетку бишке представљала велику опасност и задавала много брига нападачу*.

Овако сјајан успех 12. Немачка дивизија дугује поред одлучности и храбрости својих бораца, још:

- 1) *Густијој магли и киши*, која је прикривала њено кретање;
- 2) *Пошпуној пасивности свих италијанских јединица*, које су се налазиле на левом и десном боку правца њеног надирања;
- 3) *Неизвршењу наређења бригаде Наполи*, које је добила од команданта II армије, што ћемо доцније видети.

55. и 50. дивизија, имали су пред собом врло јаке положаје, али су ипак успеле да их освоје и да напредују. 55. дивизија је освојила *Вршић* и *Слашеник* до планине *Јама* и *Великог Врха*. 50. дивизија освојила је неприступачни *Крн* и напредовала до линије села *Крна*. На овом делу је заузета „*предња непријатељска линија*“ и део „*главне одбранбене линије*“. Успешно дејство ових дивизија по најтежем планинском терену, потпомогнуто је у многоме дејством 12. Немачке дивизије у позадини целог овог планинског масива.

Немачки алписки корпус је још једна нападачева јединица, која је имала да одигра одлучујућу улогу првог дана битке. Он је имао

да дејствује *на најкраћем правцу, којим се долази до долине реке Јудриа*. Између реке Јудриа и нападачевог полазног положаја, налазио се је планински венац, са *Коловратом* и *Јежом*, који представља природну и најглавнију одбранбену линију на Сочком војишту. Талијани су баш овај део те линије били врло јако утврдили. Види скицу на стр. 99.

Алписки корпус је у почетку био распоређен између виса, на коме се налази Толмински град и моста, северно од Толминског мостобрана. Али због непрестаног надолажења Соче, био је приморан да заузме, са својим већим делом, распоред на северној падини овога мостобрана и на тај начин је био потпуно изложен догледу непријатељском.

У 8 часова јутра кренуо се је овај корпус на напад у две колоне противу чела *планине Коловрат* (к. 1114). Коловрат се од к. 1114 спушта ка Толмину у две косе, северна: *Раунца* и јужна: *Дуоле*. Између ове две косе увлачи се удоље потока *Каменце*. (Види скицу на стр. 99.)

Ове две колоне, пошто су савладале у долини *Волцане „линију извиђача“* и јаке организације препречних средстава, наступале су, десна по северној а лева колона по јужној коси. Десна колона је лако савладала утврђења на почетку косе Раунце и већ у 10 часова 25 минута заузела је највишу тачку ове косе, *вис Плецију*. Око 11 часова заузела је *Хевник*. Одавде је променила правац на ј.-з. према *коши 1114*, која представља корен ове и јужне косе и центар одбране источног дела Коловрата. И ова ката убрзо је на јуриш заузета.

На овај је начин олакшано дејство леве колоне, која је на к. 732 наишла на јак отпор.

У подне је десна колона заузела село *Фони*, које је представљало врло јако гњездо непријатељске артилерије а предвече цео источни део Коловрата био је у рукама нападачевим.

Овај успех *Немачког Алписког корпуса*, у вези са дејством *12. Немачке дивизије*, био је одлучујући за први дан *бишке*. Да Немачки Алписки корпус није успео да продре још првог дана у најглавнију непријатељску линију: *к. 1114 — Фони*, врло је вероватно, да би акција XIV Немачке армије могла бити компромитована евентуалном непријатељском артилериском ватром са ове линије, која би идућег дана била предузета.

Овај напад Немачког Алписког корпуса представља у историји један редак пример храбрости и одлучности. Он се је за неколико

сати само попео на планине, чија је релативна висина од 1000 м. и савладао неколико редова врло јаких утврђења.

Јужније од Немачког Алписког корпуса оперисали су LI **Немачки корпус, ђенерала Берера** и XV корпус, **ђенерала Скоџи**. Ова два корпуса су, углавном, имали да нападају положаје *јужно од Коловраџа*.

На нападном правцу LI Немачког корпуса налазио се је важан и врло јако утврђен положај *Јежа*.

Напад је извршила његова **200. Немачка дивизија** у две колоне. Десна је колона нападала фронтално а лева је нападала у десни бок положаја Јеже. Лева је колона имала да савлада утврђену предњу линију код села *Чиџа*. Већ у 12 часова она је освојила и село *Јесењак* а у 14 часова село *Ганце*. У 17 часова ова је колона нападала са новим полетом другу одбранбену линију на планинском ланцу: *Кушчарји — Пусно*. Десна колона ове дивизије била је задржана пред фронтом и стајала је у висини леве колоне Немачког Алписког корпуса, која је нападала *к. 732*.

Исто тако тежак задатак имао је XV корпус, **ђенерала Скоџи**. Његова **1. дивизија**, прешав Сочу, јужно од *Села*, под митраљеском и артилериском ватром, често врло јаком, освојила је *прву* и *продрла у другу непријатељску утврђену линију* преко *Чемпонске косе*. И док су се аустриске трупе, лево од ње, још бориле на источној обали Соче, она је, надирући гребеном планинским на југ, освојила врло важан положај *Храд Врх*. Одавде је још истог дана отпочела напад противу линије *Средње — Глобочак (к. 606)* на *шрећој одбранбеној линији*, залазећи тако у бок и позадину талијанских трупа на левој обали Соче.

II **Сочка армија** отпочела је напад у исто време кад и XIV Немачка армија. Она је у почетку имала успеха и била је већ *продрла у неке талијанске ровове*, али су Талијани око подне отпочели са јаким противнападима, тако, да су јој даље напредовање онемогућили. Само **57. дивизија**, на крајњем десном крилу армиском и одмах лево од XIV Немачке армије, успела је да на свом фронту пређе преко Соче.

На фронту I Сочке армије било је само дејство артилериске ватре.

*

Ситуација немачко-аустро-угарских трупа у вече 24. била је оваква:

I Аустриски корпус:

Дивизија Еделвајс испред пл. Горице под Ромбоном.

22. *Сџрељачка дивизија* код села Плужне и Подчелом; једна слабија колона у Капорету.

55. *дивизија* под пл. Половником, на пл. Јама и за Крају.

Немачка Ловачка дивизија, која је овог дана ушла у састав овог корпуса, заноћила је код Бовеца.

III Баварски корпус:

50. *дивизија* на линији Крн (к. 2245) — село Крн — источно од села Врсно.

12. *Немачка дивизија* била је одмах с оне стране самог Капорета, пославши извиђачка одељења ка Староселу.

Немачки Алписки корпус држао је фронт: Фони — Хевник — к. 1114 — к. 732.

117. *Немачка дивизија* у резерви на истом месту.

LI Немачки корпус:

200. *Немачка дивизија* на пл. Јежа. Утврђење на самом гробену, још се је држало.

26. *Немачка дивизија* у резерви на истом месту.

XV Немачки корпус:

1. *Аусџриска дивизија* по заузећу Храд Врха у наступању ка линији Средње — Глобочак.

5. *Немачка дивизија* у резерви на истом месту као и 13. *Сџрељачка дивизија*, која је, уласком Немачке Ловачке дивизије у састав I корпуса, остала једина дивизија у резерви XIV Немачке армије.

II и I Сочка армија, на истим положајима сем 57. *дивизије*, на крајњем оесном крилу II Сочке армије, која је прешла на десну обалу Соче и одмах се ту задржала.

Дивизије: 33, 4. и 29. из резерве Југо-Западног Фронта, остале су на истом месту.

* * *

Као што смо већ казали, нападачева припремна артилериска ватра отпочела је 24. у 2 часа. Прве вести, које је о томе добио командант II армије, талијанске војске, гласиле су, да је ватра управљена у главном противу II *обранбене линије, артилерије, позадине уопште и нарочито противу комуникација*. Она је обухватила фронт: IV *корпуса, XXVII корпуса и левог крила XXIV корпуса*. Али ова ватра, по мишљењу потчињених команданата, не само да није била тако јака, како се је очекивало, *него је чак била слаба* према припреми, која би одговарала једном грандиозном нападу, како се то предвиђало.

Ови први извештаји, дакле, *нису били узнемирљиви*. Команданти IV и XXVII корпуса били су због тога чак сасвим спокојни.

С друге стране, све утврђене линије биле су опасане непрекидним појасом препречних средстава; на многим местима и по два и више редова. Она су, по магли и киши, требала бити јака препрека нападачу, јер их је нападач врло тешко могао осматрати. Под тим условима немогуће је извести моћно ватрено дејство на тако узан циљ, какав су те препреке представљале.

Према овоме, у колико је време било горе, у толико су ова препречна средства требала да представљају несавладљивију препреку.

Септембра 15., 1916. год., Талијани су извршили, на Красу, један напад са врло великим припремама, али по рђавом времену. Њихове су трупе у нападу биле брзо заустављене препречним средствима, која артилерија, због недовољног осматрања, које је рђавим временом било спречавано, није успела да поруши. Поводом овога, талијанска Врховна Команда била је издала наређење, *да се у будуће напади, и ако су наређени, ошпочињу само кад је лепо време, т. ј. кад се циљеви могу тачно осматрају*.

„Искуство“ и овог примера уливало је наде вишим командантима, да противник овога дана не врши напад већег стила. „*Још боље је, мислили су они, ако је то почешак велике офанзиве, о којој се толико говорило; она ће, из наведених разлога, бити брзо и лако заустављена*“...

На дејство нападачеве артилериске ватре, бранилац је *слабо одговарао*. На неким деловима фронта, нарочито на фронту XXVII корпуса, браниочева артилерија уопште није испољавала никакву акцију *И док је пешадија била пренеражена ћушањем своје артилерије, артилерици су опшуживали пешадију, да она није ваљром*

*дејствиовала.*¹ Поред 5000 топова разног калибра и 3000 митраљеза, на браниочевој страни је владала тишина. Командант бригаде Специја описујући, у својој релацији, стање 24. октобра у подне, каже: *„Апсолушно никакав извештај о резерви или појачању из позадине. Тако исто савршено, чудновашо и узбудљиво ћушање наше артилерије средње и тешког калибра, које нико и ничим не уме да објасни.“*

Међутим, нападач је радио. Прва последица његовог артилериског дејства, била је: прекид огромне телеграфско-телефонске мреже, која је служила за везу између појединих јединица. Зрачна средства за везу била су паралисана самом густом маглом а релејна и ордонанска веза била је у опасности од артилерије нападачеве. Према овоме може се слободно рећи, да су, још одмах у јутру 24. октобра, команде остале *без међусобне везе.*

Због свега овога извештаји су врло тешко и касно стизали, тако, да је командант II армије цело пре подне био у неизвесности и није знао шта се догађа на његовом фронту. Потчињени команданти нису могли да му даду никакав прецизан извештај.

Овакво малаксало стање код браниона, густа магла и необично одважан и енергичан рад нападачев учинили су, *да се ни данас не зна позитивно како су се, у прво време, развијали догађаји на браниочевој страни.* Извештаји самих учасника и посматрача често су различни и контрадикторни.

Правци напада XIV Немачке армије били су ови:

На одсеку IV корпуса: Бовец—Жага; јужно од Вршића; између Крна и Рудечег Роба и на сектору Мрзли—Водил.

На одсеку XXVII корпуса: Толмин-гребен Раунца и Дуоле; Толмин—Језа и према сектору Чемпони—Храд Врх.

Нападни правац: Толмин уз Сочу, обема њеним обалама, налазио се је на саставу IV и XXVII корпуса.

На одсеку Бањица (према XXVII, XXIV, II и VI корпусу) вршени су 24. октобра само демонстративни напади.

¹ Командант артилерије XXVII корпуса, пуковник Канонире (Cannoniere) у својој релацији за 26. октобар каже: „олао сам често офицере на врх Острог Краса да ослушкују, дали дејствују наши митраљези, Њихова ми је ватра могла да наговести непријатељско наступање. Никакав се митраљез није чуо, што ме је уверавало, да непријатељ није отпочео своју офанзиву.“

IV Корпус. Као што се види, IV корпус је нападнут једновремено на целом фронту. Одсек овог корпуса захватао је просторију чисто планинског карактера: беспутну, веома тешко пролазну, стеновиту и са многим веома дубоко усеченим урвинама. Преко њега тече Соча прво правцем на запад, а од Жаге скреће на југоисток. Она није газна а за време битке је још била тако набујала, да се ни помислити није могло прећи је ван мостова. Њоме је масив Крна био потпуно одвојен од осталог дела војишта. Другим речима, њоме је овај одсек био код Бовеца подељен на два дела *по ширини* а од Жаге ова је подела била *по дубини*. На масиву Крна налазила се је „*предња*,” „*главна одбранбена*,” па чак и део последње, „*армиске одбранбене линије*.” Све ове три линије, талијанске су трупе имале да бране, знајући да позади њих имају Сочу као препону.

Ова одбранбена организација имала је слабу страну прво *код Бовеца*, где је предња линија ишла преко најширег места удоља, јако доминирана противничким положајима и на тај начин лако савладљива. Био је предлог да се одбрана на овом месту повуче више на запад, до теснаца, али није усвојен.

Друга је слабост била на делу *од Рудечег Роба (Monte Rosso) до Соче*. Овде је предња линија била, готово на целој дужини, доминирана противничким положајима. Талијани су ову слабост осетили и у циљу појачања учинили су такав распоред артилерије, да је овај део фронта тучен унакрсном ватром са Плече, косе Раунце и источно од паса Заградана.

Задатак овог корпуса је био: *одсудно бранићи положаје на левој обали Соче и по сваку цену запречићи правце преко Крече и Жаге*.

Командант IV корпуса имао је у резерви само *34. дивизију* у, Капорету, која је имала свега једну бригаду, *Фођа (Foggia)*, од 3 пука пешадије. Од та три пука командант дивизије је упутио *280. пук* по наређењу Врховне Команде ноћу 23/24 у појачање II групи Алпинаца, која је образовала резерву *50. дивизије* и имала је да *брани теснац Жагу*. Остала два пука, *281. и 282.*, била су постављени још у јутру 24. на леву обалу реке Соче, северно од моста Ајфел и у заклону од непријатељске ватре.

Команданту IV корпуса била је додељена још и бригада *Потенца (Fotenza)*, која је требала да стигне у Бергоњу ноћу 23/24.

али је она стигла тек у току 24., уморна и неупотребљива за дејство тога дана.

Његова *50. дивизија*, која је била на крајњем левом крилу, пустила је брзо у свом центру под снажним притиском дивизије Еделвајс и 22. Стрељачке дивизије. Обадва њена крила, нарочито њено лево крило *на Ромбону*, давала су јачи отпор. Без обзира на овај отпор, централна нападачева колона снажно је надирала долином реке Соче, овладав лако „предњом“ и „главном одбранбеном линијом“. Правац напада ове колоне био је: *џеснац Жага*.

Чим је командант IV корпуса сазнао за надирање непријатељево овим врло опасним правцем, он је наредио да се за Жагу крене командант бригаде Фођа са 282. пуком. Али раније појачана резерва 50. дивизије, успела је у подне да заустави нападача испред теснаца Жаге, због чега је командант 50. дивизије известио команданта корпуса да му није потребан 282. пук.

У ово исто време, 10.40 часова, командант IV корпуса добија извештај од команданта деснокрилне *46. дивизије*, да је линија *Мрзли — Водил — Габрије* пала, да непријатељ надире десном обалом реке Соче и да се ситуација непрестано погоршава због слабог отпора, који му се даје.

Остали део његовог фронта био је снажно нападнут од 50. аустриске дивизије. У 11.30 часова нападач је био успео да заузме гребен, који се од *Крна* пружа ка *Селишчу*. У то исто доба два пука 12. Немачке дивизије, надирући уз Сочу обема њеним обалама, беху већ овладали положајима села *Габрија* (чија се је посада предала без борбе), на левој обали и линијом *Плеција — Фони — Соча*, на десној обали, коју је бранио само један батаљон из бригаде *Наполи*. Та колона 12. Немачке дивизије, у то доба, улазила је у *Селишче*.

Командант IV корпуса наредио је да бригада *Фођа* са једним пуком (281.) поседне положај *Волник* (на левој обали Соче, источно од Капорета) за одбрану правца *Жага — Трново* и нарочито правца: *Вршић — Планина за Крају — Равна*, који је био такође угрожен. По Волнику је ишла „армиска одбранбена линија“ и њу је овај пук имао да поседне до села *Ладре*. Други пук (282.) на упути команданту 46. дивизије, с којим је имао на том правцу, нападача да *заустави и одбаца*. Како овај задатак није било могуће извршити, јер је нападач брзо и снажно надирео, 282. пук је распоређен на

„армиској одбранбеној линији“ у продужењу 281. пука, са једним батаљоном на десној обали Соче, до *Идерског*.

Ово дејство бригаде Фођа имале су да потпомажу 4 батерије 105 см. пласиране код села *Свина* и једна брдска батерија на положају између села *Млинског* и *Идерског*.

Тек што су издата ова наређења, стигао је у Креду ордонанс официр из Идерског са извештајем, да је наишао на мост код Идерског огроман број бегунаца са предњих положаја, који су прелазили реку и упутили се ка позадини. Командант корпуса је одмах наредио, да исти тај ордонанс прикупи све ове бегунце и да са њима поседне „армиску одбранбену линију“ источно од Идерског и Голоби.

У 11.30 часова јавио се је у Креди команданту корпуса командант бригаде *Пошџенца (Potenza)* изјавив, да је његова бригада на путу за *Бергоњу (преко Федиса)* и да је десеткована од дезинтерије, те је њено бројно стање нешто више од 3000 људи. Око 12 часова у Бергоњу је стигао тек један пук те бригаде, која је требала бити распоређена између *Сћола* и села *Седуле*.

Због ситуације на војишту, командант IV корпуса имао је намеру да ову бригаду употреби код села *Сћаросела*. О тој својој намери је известио команданта армије, али је овај наредио да та бригада остане код Бергоње а за одсек Старосело одређена је бригада *Маса Карара*, која на утомобилима путује *преко Пулфера*.

181. пук је око 14 часова успео да се распореди на *Волнику*, са своја два батаљона. Међутим, *182. пук* је са највећим напором једва успео да прокрчи себи пролаз на путу за *Смасџ*, у ком је месту био командант 46. дивизије. Овај је пут формално био закрчен бегунцима и разноврсним колима, Тек у 13 часова један његов батаљон је посео „армиску одбранбену линију“ на левој обали Соче, од дрвеног моста у лево а други на десној обали, од дрвеног моста у десно.

У овом времену непријатељске патроле су стигле до самог моста, гонећи и опкољавајући оделења у одступању. Командир моста је запалио мост, а немачка колона, која је надирала левом обалом Соче, заузела је висове *Св. Лоренца*.

Командант *46. дивизије*, који се је био повукао из Смаста у Ладри, видећ да је мост запаљен а да немачке трупе прете обиласком десном обалом Соче, наредио је да се остатак *282. пука* повуче и да спреми одбрану *Капореша*. Он сам је, са целим својим штабом, тако исто прешао мост и ушао у Капорето а своје потчињене команданте је оставио да свој рад прилагоде ситуацији.

43. дивизија је била нападнута од 50. Аустриске дивизије. Њене трупе у првој линији (бригаде *Ђенова* и *Ејшно*) давале су снажан отпор, нарочито бригада Етна, која је бранила фронт испред *Рудечи Роба* и *Слемена*. Али њихова је одбрана била без вредности, кад су нападачеве колоне успеле да зађу иза леђа ових положаја.

Командант ове дивизије, ђенерал Фаризољо, наредио је у 14 часова одступање. Он је сам одмах одступио са својим штабом, преко Соче (на мосту Ајфел) у Капорето. Кад је био на мосту, дознао је да противник наступа журно са севера и са југа, те је наредио да се поруши мост, *преко кога је и његова дивизија имала да изврши одступање*. На овај је начин 43. дивизија доведена у немогућност да одступи, те је готово цела била доцније заробљена.

Командант IV корпуса, немајући још тачних података о ситуацији свога корпуса, у 13 часова послао је армији овакав извештај:

„№ 6812. О.Р.В. Ситуација 13 часова.

50. дивизија. Непријатељ савладао отпор у области Бовеца, на десној обали реке, на линији к. 700 — Соча, напредовао је до теснаца Жага и изгледа да је продро до На Радељах. 43. дивизија. Непријатељ је заузео са четири пука к. 1270 до Планине за Крају. Чује се да је непријатељ заузео Рудечи Роб, али није утврђено. Ставио сам на расположење команданту цео 9. берсаљерски пук. 46. дивизија. Непријатељ је заузео наше одбранбене построје на вису Мрзли, Габрије и Селишче и наступа ка Камну. Ставио сам на расположење 46. дивизији један пук из бригаде Фођа и један батаљон 2. берсаљерског. Са другим пуком бригаде Фођа наредио сам да се поседне одбранбена линија на источном нагибу Волника до Соче. Бригада Потенца је на расположењу те команде у Бергоњи. Никаквих вести о XXVII корпусу.

Ђенерал Кавачоки.“

У овом међувремену немачка су оделења стигла до *Идерског*. Чим је о овоме добио извештај, командант IV корпуса наредио је команданту 34. дивизије да за *парирање непријатељевог надирања упошреби делове 282. пука, који се налазе на десној обали Соче и све бегунце, које буде могао прикупити*. Командант групе коњичких

ескадрона (остао је свега један ескадрон; остали су употребљени за одржање реда у позадини), да на десној обали дође у додир са непријатељем и да што дуже задржава његово насупање ка Капорету.

О овакој ситуацији командант IV корпуса известио је команданта VII корпуса тражећи да овај искористи згодну прилику за напад са висине положаја код Ливека (Luico) противу непријатеља, који надире долином.

У међувремену, командант 34. дивизије изишав лично у рекогносцирање ка селу Млинском и видећ опасност, која прети од немачких трупа на десној обали, предузео је, по својој иницијативи, мере за парирање. Он је прикупио батаљон 282. пука, једну митраљеску чету и једну чету, која је служила као посада у Капорету и са овим јединицама је посео гробље Капоретско и најближу околину, док је коњички ескадрон већ био ступио у додир са непријатељем код Идерског, без икаква успеха.

Немачке трупе, испред којих су били извиђачи са митраљезима, на коњима и велосипедима, у свом надирању ка Капорету биле су узнемираване артилериском ватром са села Свине и села Млинског. Да би избегле ову ватру, оне су се упутиле у обилазак десног бока одбране села Идерског и преко шумовитих нагиба, избијали су изнад Свине, надирући ка Сужиду. Овај обухватни покрет и слаба отпорност одбранбених јединица учинили су, да су трупе код Идерског одступиле у неред и повукле собом и одбрану код гробља Капоретског.

Око 14.30, командант 34. дивизије известио је команданта IV корпуса, да је одбрана Капорета *безуспешна*, јер су се већ појавиле са севера патроле немачко-аустријских трупа од Жаге. Оне су заузеле к. 309 (Св. Анџоније) и на тај се начин обухватање проширило и са те стране. Између 15 и 16 часова бачен је у ваздух гвоздени мост код Капорета, противно издатом наређењу, о чему је командант корпуса био извештен тек у вече 24. октобра у Бергоњи, где је већ био пресељен штаб.

У овом међувремену делови 282. пука, на левој обали Соче, заустављали су надирања немачке колоне. Нападачеве пак патроле, које су заузеле к. 309, прешле су и на леву обалу Соче и заузеле к. 216. На тај начин је 282. пук био потпуно изолован и заробљен цео. И *и*ако је у 16 часова било заузето Капорето са врло малим жртвама.

Одмах по заузећу Капорета, Немачка 12. дивизија је испослала јаче патроле на правцу *Сџаросело — Робић*. Узалуд је командант IV корпуса, и не знајући шта се све било десило код Капорета, наредио команданту 34. дивизије, да у случају напуштања Капорета прикупи све делове у одступању и са њима, одржавајући тесан додир са нападачем и дајући му најенергичнији отпор, *да се прикупи на већ постојећој „армиској одбранбеној линији“ у циљу одбране шеснаца код Робића*. Стање талијанских трупа је већ било такво, да се никакав отпор више није могао дати. Једва се је успело да се нешто војника¹ заустави на утврђеној линији код *Сџаросела*, која је линија била опасана силном мрежом од жица. И овде се ове потпуно деморалисане трупе нису могле дуго да задрже и већ око 18 часова разбегле су се ка селу *Пошкови* и ако непријатељ није гонио.

У 15.15 часова стигао је у Креду *одређени команданти левог крила* II армије, *ђенерал Монтуори*, бивши заступник команданта исте армије, док је ђенерал Капело био болестан. Под његову команду су потпали IV и VII корпус.

Пошто се је командант ново створеног *левог крила* упознао са ситуацијом, наредио је да челни пук бригаде Потенца, који је већ био стигао у Бергоњу, продужи одмах кретање *и да поседне линију Св. Воларије — на Крогу, са задатком да брани шеснац Креда и запречи долину реке Најисона*. Други пук имао је да затвори правац Боријана и да пошаље једно јаче одељење на Стол, *да спречи наступање непријатељево са истока*. Ова је бригада ушла у састав *34. дивизије*. У исто је време, због пада Капорета, наредио, да се резерва 50. дивизије повуче из теснаца Жага на „армиску одбранбену линију“: *вис Гварда — Први Хум — Сџол*.

*

У вече 24. октобра *шруце* IV корпуса *заноћиле су*:

50. дивизија: Вис Гварда, — Први Хум — Стол. Ова је дивизија још ове ноћи прешла у састав XII корпуса, који је дејствовао на Корушком фронту.

¹ „У званичним релацијама се и о овим трупама говори као о одељењима „у одступању“, али су то биле „само гомиле бегунаца без свести“ — Capello: „Note di guerra,“ Vol. II, стр. 205.

34. дивизија: Стол (2 батаљона 271. пука на самом врху, 1 батаљон на Средњем Столу) — Потоки — Св. Воларијо — Робих, везујући се десно са VII корпусом на Матајуру. Штаб ове дивизије у Борјани.

Штаб IV корпуса и команданта левог крила у Бергоњи.

Важно је констатовати, да је овај остатак IV корпуса одбачен на северо-запад од свог почетног положаја.

43. и 46. дивизија и велики део 50. дивизије наглим надирањем 12. Немачке и 22. Стрељачке дивизије као и падом Капорета, биле су потпуно одсечене од своје позадине. Њихови поједини делови задржали су се још неко време на неприступачним положајима: *Половник, Красји Врх, на Кроју* (1240), *Плеча, Спича*. Али пошто је њихово повлачење било безнадежно, све су ове трупе доцније, пале у руке нападачу, као заробљеници.

XXVII корпус. Као што смо раније навели, овај је корпус био распоређен јужно од IV корпуса и поседао је линију од косе *Раунце*, преко села *Волцане, Чишиња*, (*Села* где је прелазила на леву обалу Соче), до села *Кал*.

У предњој линији биле су дивизије: 19., 65., 22. и 64. Од њих, 19. је цела била на десној обали Соче и заузимала је фронт од косе *Раунце*, близу саме Соче, до *Села* а остале су дивизије биле на левој обали. У резерви је овај корпус имао: бригаду *Пуље*, у висини *Глобочака* и бригаду *Наполи*, чији је један пук (75.) био код *Кућа Ардиел*, источно од села Клабуцара а други (76.) у рововима на обема странама *паса Заградан*, са једним батаљоном на вису *Плеција* (к. 676).

Задатак овог корпуса био је:¹

- 1) *Спречиши непријатељу насупање уз долину Соче.*
- 2) *Не дозволиши непријатељу да овлада положајима, који бране долину р. Јудриа и спречиши му надирање ка Чивидалу.*

Тежину целог овог задатка имала је у главном да прими на себе 19. дивизија, која се је налазила на простору, преко кога су ишли главни непријатељски нападни правци противу субјеката под 1) и 2). Њен је задатак био²: „*Одсудно браниши прву одбранбену линију и по сваку цену задржаши положај Јежу, који је кључ долине реке Јудрио. Са њурупама бригаде Наполи осигураши пас Заградан и линију Коловрај, источно од виса Пјајо, а по мо-*

¹ Capello: „Per la Verità“, стр. 158.

² Capello: «Note di guerra», Vol. II, стр. 365.

гућству и вис Плецију“. За извршење корпусног задатка под 1) командант армије је ставио на расположење команданту корпуса бригаду Наполи али је он овај задатак поверио 19. дивизији.

Фронт ове дивизије био је око 9 км. и она је имала у свом саставу бригаде: *Таро*, *Специја* и *X групу Алпинаца* (три пука). Све су ове јединице биле у првом борбеном реду и то: бригада Таро према селу *Волцана*, Специја код села *Члиња* а X група Алпинаца на фронту *Чемпони — Храд Врх*.

У резерви је дивизија имала само 3 батаљона.

Одбранбени фронт имао је три линије: *линија осмајрача* ишла је од Соче (јужно од Габрија) преко Св. Данијела и Волцане до Чигиња, обухватајући ова два села. *Главна одбранбена линија* ишла је по нагибима огранака Коловрата, отприлике по хоризонтали од 500 м. *Армиска одбранбена линија* ишла је по самом гребену пл. Коловрата. Кључ целе ове планинске греде, која окружава и штити изворни део реке Јудриа, јесте вис *Јежа*. Овај вис био је снажно утврђен.

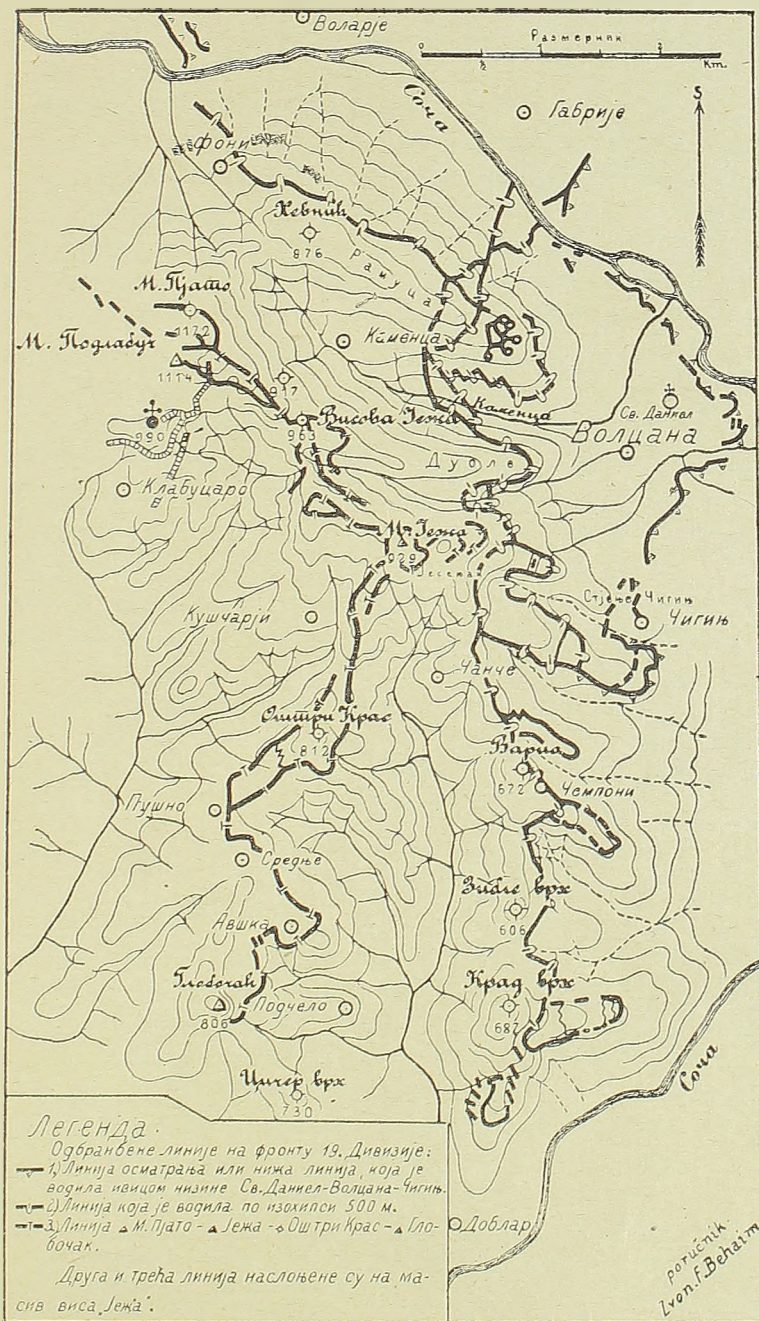
Према фронту ове дивизије дебушовале су: јужна колона 12 Шлеске (Немачке) дивизије, Виртембершки Алписки корпус, трупе ђенерала фон Берера (200. и 26. дивизија) и трупе ђенерала Скоти (1. и 5. дивизија). Прве су три колоне дебушовале преко Толминског моста на Сочи и Толминског мостобрана а последња преко моста јужно од Села.

12. Немачка дивизија (њена јужна колона), прешав на десну обалу Соче, наишла је, на свом правцу наступања ка Капорету, на свега један батаљон 76. пука на Плецији, који је лако савладала.

Талијани су, од раније поменути два аустриска официра, Румуна, дознали детаљан план немачко-аустриског напада, па, разуме се, познат им је био и правац дејства 12. Немачке дивизије. Да би се онемогућило извршење задатка овој дивизији, командант II армије је још 22. октобра доделио XXVII корпусу бригаду *Наполи* (75. и 76. пук) у искључивом циљу, да с њом поседне и брани гребен: *Плеција — Фони — Соча*. Упркос овако изричном наређењу команданта корпуса, на ову линију упућен је свега један батаљон, који немачким трупама није могао да да никакав отпор.

Немачки Алписки корпус кренуо се је на напад још у 6 часова. Он је нападао двема колонама: једном на косу *Раунца* а другоМ

ОДБРАНБЕНА ЛИНИЈА 19. ДИВИЗИЈЕ.

на косу *Дуоле*. Према њему је била распоређена бригада *Таро*, чији је фронт био веома јако утврђен и опасан са неколико редова препреком од жица. Позади ове бригаде налазила се је бригада *Наполи* као резерва.

На жалост, прва линија, „*линија осмајрача*“, утврђена веома јако и опасана са више редова жица, није дала никакав отпор. Њена се је посада делом разбегла, делом предала, не опалив ни пушку. Са њом је пало и утврђено село *Волцана*, такође без икаква отпора. Окуражен освојењем без крви једне непријатељске утврђене линије са неизмерним препрекама, нападач се баца најжучније, подељен у две колоне, на напад противу одређеног му објекта.

Већ у 9 часова нападнута је одбранбена линија на коси *Дуоле* а у 10 часова и коса *Раунца*. Посада на коси Раунца била је изненађена и напустила је полагај без борбе, те је нападач још у 10 часова 25 минута избио на врх ове косе, који је бранио један батаљон 76. пука. У 11 часова већ је и *Хевник*, корен косе Раунце, пао. Одбрана на коси Дуоле, давала је јачи отпор и задржала је нападача.

Карактеристично је да за све ово време огромна браниочева артилерија на целом фронту XXVII корпуса *није давала никаква знака живиша*. Она је ћутала и није дејствовала. Зашто? Прави се узрок не зна. Артилерци су напуштали, без икаква притиска од стране непријатеља своје топове, не испалив ни метка и одлазили су у позадину или се предавали непријатељу на челу са својим официрима.

На осталом делу фронта 19. дивизије, стање није било ни мало боље.

Бригада *Специја*, која је била у центру, и на чијем се одсеку налазио врло важан и врло јако утврђен вис *Јежа*, брзо је изгубила „*линију осмајрача*“ код села *Чилиња*, као и само то село. Противу ње је надирала 200. Немачка дивизија, која је наступала такође у две колоне. Десна колона је нападала преко *Лепог Дрвеша* (*Albero bello*) на фронт положаја Јежа. Овај правац је био у физичком погледу врло тежак, са врло јаким утврђењима. На њему су делови бригаде Специја давали доста снажан отпор а нарочито је била јака митраљеска ватра. Из свих ових разлога а и зато што је и лева колона *Немачког Алписког корпуса* имала пред собом да савлађује отпор браниочев на коси Дуоле, ове две нападне колоне наступале су полако.

Према левој колони 200. Немачке дивизије делови бригаде *Специје* су много слабији отпор давали и ако су и њихови поло-

жаји били врло јако утврђени. До подне су изгубили село *Чушињ* и целу косу *Јесењак*.

На десном крилу дивизије била је *Х група Алпинаца*. На њеном се је одсеку налазила врло јака ослона тачка *Храд Врх*, који је служио као спона одбране на левој и десној обали Соче. Противу овога одсека је управила свој напад 1. дивизија, корпуса Скоти. Ова група Алпинаца показала је врло слабу отпорност. Село *Чемпони* је изгубила врло брзо а и сам положај *Храд Врх* је око подне већ био у нападачевим рукама.

У ово доба, око подне, ситуација 19. дивизије била је узнемиравајућа. Коса Раунца је у непријатељским рукама, са Хевником заједно; косе: Дуоле и Лепо Дрво држе се, али првој прети од севера колона са Раунце а другој са југа колона, која је заузела косу Јесењак. Посредно је у опасности и Жежа, кључ целог овог одсека. Јужније је пао Храд Врх. Пошто је био употребио већ и последњи батаљон своје резерве, којим је поседнут врх виса Жеже, командант дивизије био је приморан да узме 75. пук из бригаде Наполи, који је имао специјалан задатак: *одбрана паса (ирелаза) Заирадан*. Са једним батаљоном овога пука посео је *Букову Језу* а 2 батаљона су заузела *Најнричар*, у непосредној близини виса Жеже.

Командант корпуса, незнајући још тачно шта се напред дешава, наредио је да бригада *Пуље*, која се је налазила у резерви код села *Рога*, западно од Глобочака, са једним пуком осигура долину реке *Јудриа* а са другим да заузме линију: *Средње—Авшка—Чичер Врх*. У 16 часова је о овоме известио¹ команданта армије и у једно је тражио појачања и, по могућству, заједничку акцију 3. дивизије VII корпуса за одбрану Жеже.

Међутим, нападач је, охрабрен врло лаким успесима, продужио своје наступање са највећом енергијом.

Десна колона Немачког Алписког корпуса по заузећу *Хевника*, променила је свој правац наступања на југо-запад ка *к. 1114*. Успе-

¹ „Команданту II армије. — № 1923. Изгледа ми да је непријатељ продро у одсеку села Ганце и да наступа ка Вогринском. Наредио сам да бригада Пуље са једним пуком осигура долину реке Јудриа а са другим пуком да заузме линију Средње—Авшка—Гребен Чичер. Немам никакав извештај нити од 19. дивизије, нити од дивизија на левој обали. Рачунам да са овим трупима зауставим надирање непријатељево. Била би ми потребна појачања и по могућству заједничка акција 3. дивизије са 19. дивизијом на Жежи. Ја се налазим у Каве Камбреско. Немам могућности да општим ни с ким“. — **Capello**: *Note di Guerra*, II vol, стр. 363.

шним дејством 12. Немачке дивизије, осигуран је бок овом корпусу, што му је олакшавало овакав маневар. Због слабе одбране, к. 1114 брзо је била изгубљена.

Ова ката налази се на самом источном гребену Коловрата. Она представља и корен косе Дуоле, те је њеним падом у многама ослабљена одбрана ове косе. Поред овога, губитком ове коте, одвајају се трупе, које су браниле пас Заградан од осталих трупа 19. дивизије.

Одмах по губитку ове коте изгубљен је и *Фони*, врло велико гњездо браничеве артилерије. Линија: *коша 1114* — *Фони* је источни гребен самог *Коловраша*, који је, како се види, бранилац још првог дана изгубио.

После 16 часова батаљон, који је бранио *Букову Језу*, био је приморан од десне колоне Немачког Алписког корпуса да напусти положај и да се повуче ка Јежи. Та је колона сада зашла иза леђа деловима бригаде *Таро*, који су упорно бранили косу Дуоле, због чега су они били приморани да напусте положај и да одступе и они ка Јежи. Нападач је продужио напад према Јежи.

Бригада *Специја* је у 14 часова изгубила село *Ганце* и одступила на другу одбранбену линију: *Кушчари—Пусно*. Нападач је делом продужио наступање за одступајућим противником а делом се је управио ка *Лепом Дрвешу* ради олакшања напада десне колоне на Језу.

У 17 часова је отпочет напад на гребен *Кушчари—Пусно* и убрзо је савладана и ова линија, на којој су били распоређени делови бригаде *Пуље* и одступајући делови бригаде *Специја*.

Десна колона Немачког Алписког корпуса, потпомогнута левом колоном, заузела је *Лепо Дрво*, који је положај бранила бригада *Специја*.

Остала је у браничевим рукама *Јежа* (к. 929), коју је бранио један батаљон Алпинаца и мањи делови одступајућих трупа. Али доцније нападнут овај врло важни положај са две стране: од *Букове Јеже* и од *Лепог Дрвеша*, дакле са севера и истока, пао је и он у руке моћнијем нападачу, после упорне одбране његове слабе посаде.

На крајњем десном крилу је положај *Глобочак* бранила *Х група Алпинаца*, потпомогнута једним пуком бригаде *Пуље* и целом *5. Берсалиерском бригадом*, коју је тек око подне тамо, на фронту: *Пусно—Глобочак*, распоредио командант VII корпуса. Ове су трупе

успеле да се у току целог дана и целе ноћи 24. октобра одупру силним нападима корпуса ђенерала Скоти. Тако је ова јака ослона тачка, остала у браничевим рукама.

Командант 19. дивизије, ђенерал *Вилани*, послао је команданту XXVII корпуса 24. октобра у 20. часова следећи извештај:

„ Пошто су показале сву своју отпорност, трупе 19. дивизије, око 17 часова биле су савладане на целој ширини фронта. Остатци бригаде Специја са својим командантом, сведена на незнатну јачину, налази се у Ломбају; остатци бригаде Таро у Клабуцару са потписатим. Може се рачунати уопште само на неколико стотина људи. Артиљерија већим делом дамантирана, људство готово цело нестало, потпуно је уништена“...

Пораз ове дивизије био је тако страшан, да је њен командант, ђенерал Вилани, исте вечери извршио самоубиство.

Фронт осталих дивизија XXVII корпуса, т. ј. 65., 22., и 64. које су биле на левој обали Соче, нападнут је у правцу *Вогерчека* и к. 774 и 778.

После бомбардовања од 3 до 8 часова, нападач је кренуо своју пешадију у напад. Она је у почетку успела да на неким тачкама уђе у талијанска предња утврђења, али су талијанске јединице контра нападима успеле да поврате готово све, што је било изгубљено. Само је према 65. дивизији, на крајњем левом крилу, нападач успео да пређе Сочу.

*

Командант XXVII корпуса је имао врло слаб утицај на ток борбе овог дана. Разлог је прво тај, што је имао слабу резерву, свега једну и по бригаду (бригаду Пуље и 75. пук бригаде Наполи). Друго, операције су се развијале таком брзином, да је било немогуће пратити у потпуности цео ток борбе. Треће, још у почетку борбе, дејством непријатељске артиљерије и рђавог времена, била је прекинута свака веза између појединих команада. Извештаји су се врло споро и доцкан добијали, тако, да и команданти пукова и бригада нису знали шта се дешава у предњим њиховим линијама.

Командант корпуса у 16 часова извештава команданта армије:

„... *Немам никакав извештај ниши од 19. дивизије, ниши од дивизија на левој обали...*“ А у 18:20 часова шаље извештај № 1932.: *„Ситуација на десној обали Соче. Гребен Јесењак — Чемпони изгубљен. Чини ми се да ђенерал Вилани држи Јежсу, проишежући се преко Осџрог Краса до Пусна¹...“*

Међутим све су ове линије биле изгубљене још пре 17 часова.

Командант армије наводи да је један од разлога, што командант корпуса није добијао извештаје и тај, што за време борбе није био на својој тактичкој осматрачници.²

Са дивизијама на левој обали Соче никаква веза није постојала и о њима се ништа није знало.

Продирање корпуса Скоти преко *Храд Врха* на *Глобочак*, доводило је у велику опасност бок и позадину свих тих дивизија.

Због свега овога, и када се је командант армије уверио³ да командант корпуса не води никакву бригу о овим дивизијама, наредио је још по подне да 65., 22. и 64. дивизија изиђу из састава XXVII корпуса и уђу у састав XXIV корпуса. И пошто између ова два корпуса донда није била никаква веза, наредио је да XXIV корпус упути једну бригаду (*Treviso*) на *Чичер Врх* за одржавање везе. Ова је бригада дотле била распоређена између Канала и Анхова.

VII корпус. Овај је корпус образовао северну групу армиске резерве. Задатак је његов био: *„пошпомагаиши предње одбранбене линије; образоваиши појачање позади десног крила IV и левог крила XXVII корпуса; посесити најважније положаје на другој линији (Коловраи — Маџајур); кад пошреба захити, маневроваиши конштраобфанзивно.“*⁴

¹ Capello: „Note di guerra“. Vol II, стр. 374.

² Извештај мајора Кампела: „На основу наређења начелника штаба II армије, 24. октобра 1917. г., у 20 часова стигао сам на фронт XXVII корпуса да бих могао тачно показати, где се је налазио штаб корпуса и да предам г. Бадолу наређење о употреби бригаде Берсаљера. Тек у 22 часа стигао сам у Молини ди Клинак, пошто је пут у долини р. Јудриа био закрчен бегунцима, комором и коњима у одступању. У Молини ди Клинак рекоше ми, да се корпусни штаб налази у Камбреску, због чега сам пошао ка том месту. Пре но што сам стигао, дознадох од неких официра да је ђенерал г. Бадоло отишао у Лигу, где сам у истини нашао команданта корпуса.“ — Capello: „Note di guerra“, Vol. II, стр. 383.

³ Capello: „Note di Guerra“, Vol. II, стр. 202.

⁴ Capello: „Note di guerra“, Vol. II, стр. 323.

Овај је корпус имао две дивизије: 3. и 62. И за извршење свог задатка био је распоређен по унутрашњим крилима IV и XXVII корпуса, на фронту: *пас Заградан — Маџајур*. 3. дивизија је 23. октобра посела *Коловраш* (фронтом на север) и линију: *вис Хум — Пусно* (фронтом на северо-исток). 62. дивизија била је на простору од *Чивидала* ка фронту: *Маџајур — Ливек* (искључно).

Мора се признати да је овај корпус, као део армиске резерве, имао врло згодан положај за извршење свог задатка, који је потпуно одговарао ситуацији на том делу фронта. Остали део армиске резерве постављен је позади десног крила армиског, и ако се знало да противник нема намере да тамо напада главном снагом.

Линија *Маџајур — Коловраш*, на којој је овај корпус био распоређен, представљао је у ствари део главног одбранбеног система на одсеку II армије. Ми смо већ видели да талијанска Врховна Команда и командант II армије нису ову линију тако сматрали. За њих је ова линија имала вредност прихватног положаја, па ипак су осећали, да ће она играти врло важну улогу у одбрани изворног дела реке Јудрио. Због тога је Врховна Команда још у јутру 24. октобра издала команданту армије наређење, да поседне одмах, са потребним снагама, одбранбену линију XXVII корпуса, која је текла *гребеном Јежа — Глобочак*. Ова је линија била продужење одбранбене линије: *Маџајур — Коловраш*. Циљ је овог посудања био: *осураши пошшо пошо изворни део р. Јудриа*.

Командант II армије је и овај задатак поверио команданту VII корпуса. И ради што потпунијег извршења овог задатка, командант II армије је још у јутру тога дана ставио на расположење команданту VII корпуса 5. *Берсаљерску бригаду*, која се је приближавала *Глобочаку*.

VII корпус није успео да изврши ни један од додељених му задатака. Распоређен на положајима, испод којих је 24. октобра дефиловала 12. Немачка дивизија, наносећи самртни ударац целом одсеку II армије, VII корпус није предузео потребне мере да спасе ситуацију и ако је то било сасвим природно и потпуно у његовој моћи.

У два маха је командант IV корпуса извештавао овај корпус о ситуацији, молећи га да нападне 12. Немачку дивизију у бок. Кад је око подне, по заузећу Селишча, био по други пут обавештен о ситуацији од IV корпуса, командант VII корпуса је наредио 62.

дивизији да се припреми за заузеће седла *Ливек* и утврђења код *Голоби*, где ће ухватити везу са IV корпусом. 3. пак дивизији наређено је да поседне *Коловраш* а са 5. *Берсалерском бригадом*, продужио је свој фронт и посео одсек: *Пусно — Глобочак*, која је линија била на одсеку 19. дивизије XXVII корпуса.

Још одмах по подне изгубљен је *Голоби* и нападач се је приближио *Ливеку*. VII корпус је остао некретан. Он се је задовољио да се ангажује само са предходницама појединих нападачевих колона. Па се он није кретао ни онда, кад је добио од команданта армије у 16.5 часова наређење № 6245.¹: „*Непријатељ надире долином Соче и у непосредној је близини Капореша. Да би се зауставио, треба да га нападнеше у леви бок.*“

Шта је све био разлог да VII корпус остане овог одлучујућег дана тако непокретан и да не искористи свој веома угодан положај, још се тачно не зна. Главна је да је његова пасивност у многоме крива, што је нападачева 12. дивизија без жртава и тријумфално маршовала долином Соче, продрев чак до Капорета. Анкетна комисија за Капорето, у II свесци свога извештаја, стр. 138., наводи, да поред осталих узрока овоме, „*кулминира неслућена брзина, коју је ишешко било предвидети и са којом су се догађаји развијали*“. По Кадорни је један од узрока овој пасивности VII корпуса и тај, „*што је овај корпус добио два задатка, који не иду упоредо и за извршење којих, корпус није имао довољно снаге*“: Ти су задатци били: „*осигураши линију Коловраша и изворни део Јудриа*“ и „*напасши непријатеља, који би наступио десном обалом Соче или који би успео да савлада предње линије*“.

XXIV корпус. Овај је корпус имао у свом саставу 49., 68 и 10. дивизију. Заузимао је одсек од *Кала* до *Подлаке*.

На фронту овог корпуса нападачева артилерија је отпочела своје дејство у 3 часа а завршила га је у 8 часова. Одмах после овога извршен је демонстративни напад пешадије на фронту. Успех је био променљив. Напоследку је бранилац успео да поврати све делове, у које је био нападач упао.

Надирање нападачево у правцу *Чемпони—Храд Врх—Глобочак*, претило је јако боку и позадини трупа овог корпуса. Због тога је,

¹ Capello: „Note di guerra“ Vol. II, стр. 377.

а пошто је Храд Врх био изгубљен, командант корпуса у 21.30 ч. добио наређење од команданта армије, да се, у току ноћи, заједно са придатим му дивизијама XXVII корпуса, повуче на линију: *Чичер Врх—Собрук—Соча—На Граду*. Повлачење на нову линију извршено је у реду.

II **Корпус**¹ је био формиран од 67., 44. и 8. дивизије. На његовом фронту је била слабија артилериска ватра. Демонстративни слабији пешадиски напади нису успели да измене правац одбранбене линије.

У исто време кад и XXIV корпус, и овај је корпус добио наређење да своју предњу линију повуче на линију артилериских положаја, на којој се налазио врло важан положај *Св. Дух*. На тај начин је овај корпус дошао у висини XXIV корпуса.

VI **Корпус**, састављен из 66. и 24. дивизије, био је на одсеку, којим се је бранила *Горица* са северне и северо-источне стране. Он је био обасут јаком артилериском ватром, нарочито фронт његове 66. дивизије. Аустриска 20. дивизија нападала је снажно у правцу *Камарке* и *Св. Данијела* и успела је да дође до саме Камарке. Али, контра-нападом делова бригада *Кунео* и *Абруци* успело се је, да се у 16 час. васпостави ранија одбранбена линија.

VIII **Корпус**. У свом саставу овај корпус имао је 48., 49. и 7. дивизију. На фронту његовом било је слабије артилериско дејство без икакве пешадиске акције.

✱

Као што смо раније казали, још у самом почетку нападачевог артилериског дејства била је прекинута свака веза између појединих виших па чак и нижих команда¹.

¹ A. Pirazzoli: „La battaglia di Caporetto“, (стр. 161.)

На првом месту командант армије био је без довољних вести о ситуацији код предњих линија. Извештаји, које је и добијао, стигали су тако доцкан, да по њима није могао да створи праву слику о борбеној ситуацији.

Овакво стање у почетку и не би имало тешких последица, јер су операције имала донекле само интерну важност појединих дивизија и корпуса. Али неочекивана нагла брзина, с којом су се догађаји развијали, учинила је, да је убрзо створено стање, које је компромитовало одбранбено дејство целе армије. Онда се је јасно увидело да нападач изводи тачно свој план, *који је и браниоцу био до дејшаља познајш*. Ово је тек навело команданта армије и Врховну Команду, да одмах предузму потребне мере за парирање нападачевог успеха.¹

Врховна Команда је издала наређење команданту I и IV армије и команданту Корушке Зоне, да осигурају своје фронтове од сваког непријатељског покушаја. Ово осигурање имало је да се изврши са највећом штедњом снаге и муниције, да би се створила могућност, да се део њихових трупа и борних средстава може употребити на главном фронту.

У исто време су отпочете и припреме за ојачање главног фронта.

Командант II армије је још око подне упутио у теснац *Сџупицу* бригаду *Виченца* из 53. дивизије. Са бригадом је имао да пође и сам командант дивизије, пошто се је његова друга бригада — *Пошџенца*, већ приближавала излазу из тог теснаца. На тај начин се је мислило да се осигура овај врло важан и опасан правац, који је водио долином реке Натисона и ка коме је нападач већ изјавио своје дејство.

На место (југо-западно од Монте Пургесимо), на коме је била бригада Виченца, дошла је бригада *Маса Карара* (*Massa Carrara*) из 13. дивизије.

Због врло тешког стања на левом крилу армије, и да би се олакшало командовање, IV и VII корпус стављени су под команду ђенерала *Монтуори* и образовали *лево крило армије*. Оно је добило задатак: *да дејсџвује према сџтуаџији; да спрџчава евенџуални обилазак Јеже са одсека VII корпуса и да одсудно брани „армиску одбранбену линију“: Сџол — Маџајур — Кук (Сиссо) — Пјато.*

Ради одржања што тешње везе између II армије и Корушке Зоне и да би се спречило свако увлачење нападачево између њих,

¹ Capello: „Note di Guerra“, Vol II, стр. 196.

као и да би што боље осигурала најважнију тачку на одсеку II армије, *Монџе Мађоре*, Врховна Команда је у 18.10 часова издала наређење команданту Корушке Зоне да поседне по сваку цену и што хитније положај *Монџе Мађоре* и излазе из долина речица *Учеа* и *Белој Поџока (Rio Bianco)*, са фронтом *Баба — Монџе Мађоре*. Скренута му је пажња да долином Учеа одступају са Бовеца остатци 50. дивизије, који улазе у његов састав. У 19.45 часова одговорио је већ командант Корушке Зоне, да је, обзиром на створену ситуацију, још у подне упутио на *Монџе Мађоре*: два батаљона Алпинаца, две митраљеске чете и четири батерије, поред онога, што је дан раније био већ упутио. Али је напоменуо, да ће ново одређени батаљони моћи стићи на одређени положај *шек 26*.

Са своје стране и командант II армије наредио је команданту IV корпуса, да са деловима 50. дивизије поседне *Монџе Мађоре* и *гребен Сџола*.¹ За овај циљ је ставио команданту IV корпуса три батаљона (*Асогра, Бикока, Сџуро*) VII групе Алпинаца. Ове је батаљоне, са митраљезима и комором добио командант II армије од Врховне Команде. Они су на аутомобилима почели пристизати у Чивидале 24. октобра у подне. Из Чивидала су упућени правцем: *Федис—Нимис—Монџе Аперџа—Монџе Мађоре*.

Поред овога, а због јаког притиска на лево крило армије, Врховна Команда је, у 19. часова, наредила команданту II армије да најхитније пренесе у *Бергоњу* још једну дивизију од две бригаде, по могућству из састава резерве Врховне Команде. У исто време је наређено да се две дивизије XXX корпуса са одсека III армије, са командантом истог корпуса, преместе у *Нимис* и још једна дивизија, опет из опште резерве са одсека III армије, у *Торсано*. Све су ове три дивизије биле намењене за резерву позади левог крила II армије. На тражење самог команданта II армије ове су дивизије после биле послате: две у троугао *Чивидале—Камполо—Реманцако* а трећа између *Тарченџа* и *Нимиса*.

Са Тиролског фронта су такође извучене две дивизије и имале су бити искрцане у зони *Удине—Тарченџо*, али су оне превучене по деловима на одређено место тек 28. октобра.

Са овако груписаним снагама желело се је да се спречи противничко надирање на фронту: *Маџајур — Коловрај — Јежа ка*

¹ „Команданту IV корпуса (24. окт. 1917 час. 16) Бр. 6242. Наређујем да трупе, које се повлаче од Жаге, по сваку цену поседну М. Мађоре и гребен Стола, које имају да бране до последњег човека. Одговорити о пријему. — Генерал **Капело**.“

Чивидалу и из долине *Учеа* и зоне *Бергоња ка Тарченџу* и *северно од њега*. За запречавање првог правца, имале су да послуже резерве команданта II армије а за запречавање другог правца, имале су да се употребе ново прикупљене резерве од стране Врховне Команде, са посадом на Монте Мађоре. Ова резерва Врховне Команде представљала је уједно и маневарску групу, која је могла да се употреби и на првом правцу.

Обзиром пак на стање, у коме се је налазио XXVII корпус, Врховна Команда је у 21 час наредила команданту II армије, да повуче одбрану на *Бањици* из „прве линије“ на „*главну одбранбену линију*“, која би се наслањала на *Глобочак* и снажно бранила положај *Св. Дух*, кључ целе ове висоравни. У исто време да предузме све мере, да може, ако ситуација буде налагала, напустити и ту последњу линију и да се повуче *на десну обалу Соче*.

У 22 часа Врховна Команда је наредила команданту II и III армије да издаду најхитнија и строго поверљива наређења за утврђивање својег одговарајућег дела линије *на Таљаменту*, са радном снагом од месног становништва. У исто време у Врховној Команди су се припремале директиве за повлачење са Соче ка Таљаменту. Ове би се директиве разаслале на извршење само у случају, ако би то ситуација императивно налагала.

Напослетку, писмено су прецизиране директиве, које су у току дана телефоном издаване команданту II армије и достављене су му у 23 часа основне замисли Врховне Команде, по којима би се имао управљати и које су обухватале све могуће претпоставке. Оне су биле:

1) лево крило армије треба да се наслања на Монте Мађоре где да се веже са десним крилом XII корпуса (Корушка Зона), који га поседа и брани у том времену, са ограниченом снагом.

2) треба давати најенергичнији отпор сваком напредовању противничком на овим узастопним отпорним линијама.

Прва линија: Монте Мађоре — Мушић — Стол — Старијски Врх — Седло код Старосела — Матајур — гребен Коловрата — Јежа — Глобочак;

Друга линија: Монте Мађоре — Монте Кавало — Монте ле Зуфине — Монте Лупија — Монте Миа — Матајур — Мрзли Врх — с. Полава — Монте Сан Мартино — Монте Хум — Глобочак;

Трећа линија: Монте Мађоре — Монте ле Зуфине — Монте Карница — Монте Јуанес — Монте Крањенца — Монте Мадлесена — Монте Пургесимо — Кастел дел Монте — гребен Корада.

Даље се наводи да је одржање *Сјола* питање од капиталне важности, јер Стол спречава непријатељево ширење у Зони Бергоње. Нарочито ако би пала линија источно од њега (*Вршања Глава* — *Сјаријски Врх*) треба држати гребен: *Мушић* — *Сјол*, везујући се чврсто са *Монте Миа*.

Ноћу 24./25. ситуација трупа галијанске војске била је оваква: Остатци (резерва) *50. дивизије* у повлачењу из теснаца Жаге ка вису Први Хум.

43. дивизија у повлачењу и највећим делом изгубљена.

У околини Креде бригада *Појенца* осигурава Робићски теснац, пут за Бергоњу на висовима изнад села Борјане и поседала је Стол, прикупив незнатне остатке *34. и 46. дивизије*.

53. дивизија у Ступици.

VII. корпус је задржао своје положаје, али је, повлачењем *IV* корпуса на север-запад и *XXVII* корпуса на југо-запад, његов фронт остао откривен. Он се је сада налазио у првој линији а поред тога његов је положај био на испупчењу лука, кога је чинио распоред *II* армије те вечери. Његова *62. дивизија* припремала је контра-напад са *Ливека* на Голоби и даље¹.

На фронту *XXVII корпуса*: изгубљен цео гребен Жеже. Бригада *Таро* и *Специја* сведене на неколико људи. Долина реке Јудриа брањена једним делом бригаде *Пуље*.

XXIV корпус (у чијем су саставу сада и дивизије *XXVII* корпуса са леве обале Соче) и *II корпус* били су у повлачењу на главну одбранбену линију.

VI и *VIII корпус* на својим ранијим положајима, не узнемиравани од непријатеља.

¹ Извештај № 11290. команданта *VII* корпуса 22.30 час. Команданту *II* армије. — „62. дивизија извештава, 22 часа, да ће одмах отпочети операције у циљу заузећа Голоби (северно од Ливека) и 11 топова од 105, тамо данас напуштених. Затим извршити контра-напад у правцу долине Соче. Бригада Салермо, која чврсто држи Матајур, потпомагаће покрет. Вести о вези ове дивизије лево несигурне су. Молио бих за извештај о 53. дивизији у циљу неопходне везе“. — Capello: „Note di Guerra“, Vol II стр. 382.

Тако је исто и цела III *армија* задржала све своје положаје. На њеном фронту је у току 24. била само демонстративна артиљеријска ватра, која је само у извесним часовима бивала јача. Слаби пешадиски напади јужно од *Косићањевица* и јужно од *Села*, били су лако одбивени.

Први дан битке код Капорета завршен је. Нападач је постигао огроман успех: извршио је пробој на фронту од Ромбона до Села (око 30 километара) и у дубини 4—10 километара. На том делу фронта савладао је, готово без жртава, *предњу, главну и армиску одбранбену линију*, које су чиниле најглавнији део одбранбеног система. Савладао је, већим делом и уништио један читав корпус (IV) од четири дивизије (50., 43., 46. и 34.) и једну ојачану дивизију XXVII корпуса. Проширио је и побољшао свој, планинама јако стешњен полазни положај и у долини Соче довео је у везу своју деснокрилну нападну групу са главном, које су раније биле сасвим подвојене непроходним Крном. Прешао је Сочу и избио је на прве висове њене десне обале.

Али се ипак не може рећи да је нападачев успех био и од судан и коначан. Он је прешао на десну обалу реке Соче, али се не може рећи да је тамо *чврстим ногом сшао*. Сва његова освојења северно од Толмина тичала су се, у ствари, линије предњих положаја овог дела фронта, које Талијани толиком снагом нису ни требали да бране. Права и природна главна одбранабена линија овог одсека: — *Сшол—Машајур—Коловраш—Јежа—Глобочак—Корада*, била је истина начета освојењем Јеже и источног гребена Коловрата али главни бастиони ове линије: *Сшол, Машајур, Корада*, па и сам *Глобочак*, били су још недирнути у рукама браничевим. Што је најважније, на главном правцу наступања налазио се је, већ на положају, цео VII корпус генерала Бонђовани. Поред овога није још била дирнута ни армиска резерва, ни резерва Врховне Команде а позади природне главне одбранбене линије налазиле су се још три прихватне јаке и добро утврђене линије.

Све је ово чинило да се још није могло сматрати, да је нападач *већ задобио одсудан успех*. Он је имао да рачуна са свима наведеним елементима ради даљег развијања свога напада. Нападач је и био свестан овога и, поред свег свог лаког успеха, он није хтео да изложи себе ма каквом ризику. Због тога се је ноћу 24./25. за-

држао на заузетим положајима и напад је продужен тек 25. у јутру. Изузетак је учинила 12. Немачка дивизија, која је још у току ноћи продужила наступање теснацем Староселским.

Бранилац није могао да схвати сву тежину овако створене ситуације. И ако је знао у детаљу нападачев план, он је његовим наглим и безобзирним дејством био изненађен. Врховна Команда је сматрала да је ситуација тешка *али не кријична*, што је стварно, али само теориски, тако и било. Положаји на левој обали Соче су пали, али се десна обала још држи. VII корпус је још читав а резерве, и то моћне резерве биле су на даљини једног до два дана марша. Према томе, неуспех овога дана могао би се лако поправити, појачањима из позадине и трупама, које се још држе на положајима.

Врховна Команда је, као што смо већ видели, и издала наређење за појачање нападнутог фронта и веровала је, да ће овом мером моћи да поправи неуспех. То је, ваљда, дало повода талијанском Министру Војном, да, 24. у вече, у комори заврши свој дугачак и одушевљен говор речима: „Изгледа, да је непријатељ појачао своје снаге на Јулиском фронту. Вероватно је потпомогнут и Немцима. У Сочи је упецан леш једнога Немца. Нека нас нападну, ми их се не бојимо!“ На ове речи комора је устала и дуго пљескала.¹

Ратни билтен за тај дан гласио је: „Непријатељски напад нас је нашао снажне и добро спремљене.“

Али, и Врховна Команда и Министар Војни заборавили су да обрате пажњу на три момента, карактеристична за борбе овог дана. А то су: *врло слаба или никаква ошпарносћ итрупa; слабо или уопште никакво дејство артилериско; пошпуна пасивносћ VII корпуса и никакво међусобно пошпомагање поједних јединица*. Све су ово очити знаци слабости морала и неупотребљивости нападнутих трупа за какво озбиљније дејство.

Са таквим трупама тешко се је ставити на супрот дрском противнику, какав је био нападач. Појачавати их опет, *нарочијо почесно*, како је то радио Кадорна, није могло довести ни до каквог корисног резултата. Оваква појачања и у оваквим приликама, требала су да се ставе на супрот победоносном противнику, који је пре њих савладао много јачу снагу. Под тим околностима таква по-

¹ L. Gasparotto: „Rapsodie“, стр. 164.

чесна појачања, ако не запливају бујицом деморала, која већ носи трупе пре њих, биће лако савладана самом борбом од противника.

Ситуација се је једино могла спасти хитном и једновременом употребом довољно јаке резерве било у офанзивном било у дефанзивном смислу.

Кадорна није овако поступио, јер није познавао право стање своје војске и тачну ситуацију на војишту. То се види и из његове наредбе, коју је издао овога дана у вече и која гласи:

„Команданту II армије. Отпочела је велика непријатељска офанзива. Огромне снаге аустриске и немачке хоће да преотму наша последња освојења и да завладају светим земљиштем наше Отаџбине. У овим свечаним тренутцима Врховна Команда рачуна са сигурношћу на јуначки дух свих команџата, официра и војника. Тежак је задатак овога часа поверен свакоме борцу. Нека свако осети тешку одговорност у одбрани угрожене отаџбине, коју треба вршити са пуним пожртвовањем и поносном вером Талијана. Нека свако има пуно поверење у нашу снагу и крајњи исход из борбе, која се сада води за спас земље. Данас се мора победити или умрети.

Ђенерал, Кадорна“.

*

Овај се је дан, и у материјалном погледу, завршио са великим губитцима по Талијане. Тачна се величина губитака не зна, јер су нападачеве трупе хитале напред и нису имале кад да пребројавају плен. У подне је I корпус јавио да је заробио неколико стотина војника; 50. дивизија је имала 1300 заробљеника, митраљезе и 20 топова; 12. Немачка дивизија у Капорету заробила је: једног команданта дивизије, једног команданта бригаде и четири команданта пука.

Армије ђенерала Боројевића су до мрака заробиле: 67 официра и 2035 подофицира и војника.

25. ОКТОБАР.

25. октобра био је леп јесењи дан. Нешто магловит.

Аустро-немачке трупе опијене неочекиваним успесима јучерањег дана, продужиле су своје победоносно надирање, неке и у току саме ноћи. Борбе овога дана биле су само последица, која је створена енергичним нападом првог дана. Жестина тог напада је самим законом инерције гурала нападачеве трупе са огромних висина у плодне и богате долине.

Од овога дана нападачеве операције развијале су се са прецизношћу једног часовника.

I **Аустриски корпус** је преко Жаге дејствовао у виду лепезе, продужујући надирање и ако су се делови талијанских трупа још налазили на *Ромбону* и *Половнику*.

Његово десно крило, које је образовала *дивизија Еделвајс*, наступало је у две колоне по невероватно тешком терену.

Десна колона успела се је планинском стазом на седло *Превала*. Одатле је окренула гребеном на југо-запад и заузела положај *Канин*, који има висину 2592 м.

Лева колона наступала је планинском стазом преко планине *Гоздје* и *В. и М. Бањског Скедења*. Заузела је *Скушник* (к. 1719.), спустила се је у долину реке *Уча* и њоме допрла до старе државне границе. Овим су била отворена врата за наступање ка *Сшољу* и *Монте Мађору* и за угрожавање десног бока *Корушке Зоне*.

22. *Сисељачка дивизија* освојила је *Жагу* и, не водећи рачуна да су се на врху Половника још налазили делови талијанских трупа, скренула је на југо-запад, освојила је, после упорне борбе, *Први Хум* и за њим и сам *Сшол*, који је представљао првокласну стратегиску вредност. Стол је штитио цео одсек Бергоње и заклањао је Монте Мађоре, који је био кључ свих прихватних линија за одбрану долине р. Јудриа, Натисона и Торе. Поред тога, на њему се је одржавала веза између Корушке Зоне и II армије. Стол

је због тога био веома јако утврђен. Имао је пет утврђених линија и одбрана му је била врло упорна.

Немачка Ловачка дивизија, која је као резерва првог дана заноћила испред Бовеца, дошла је у простор: *Серпеница — Трново*. Заједно с њом свила се је у резерву и 55 *дивизија* на простору: *Равни — Магозд*.

У центру су оперисали корпуси: III Баварски и LI Немачки.

III Баварски корпус. 12. *Немачка дивизија*, која је заноћила у Капорету, продужила је наступање у две колоне. Десна колона у јачини једног пука отпочела је дејство још у току ноћи правцем ка *Сџароселу* и око 2 часа доспела је до *Робића*, који се налази на улазу у истоимени теснац. Робићски теснац браниле су доста снажно талијанске трупе и тек око подне почеле су да попуштају и да се повлаче на линију *Мснџе Миа-Седула*. Та колона је, после освојења улаза Робићског теснац, продужила наступање долином р. Натисона и до мрака је стигла до *Сџупице*, чије је висове поседала 53. талијанска дивизија.

Од ове колоне одвојена је једна чета (поручника *Шнибера*), да планинском стазом преко к. 1135, из позадине, загрози одбрани *Маџајура*. Поручник Шнибер успео је да у 7 часова освоји врх Матајура (к. 1671), који су браниле трупе 62. талијанске дивизије и да одбије све контра нападе, који су од стране браниоца вршене.¹

Лева колона 12. Немачке дивизије од два пука пешадије наступала је правцем: *Идерско — Голоби — Ливек*. Она је брзо савладала одбрану села *Голоби*, које је село у саму зору била заузела 62. талијанска дивизија, али је пред Ливеком била задржана моћнијом снагом.

Немачки Алписки корпус у јутру је узео правац напада: *Гребен Коловрата — Ливек — Мрзли Врх* (к. 1356) — *Маџајур*. Његово наступање било је тако енергично, да је, савладав убрзо посаду Коловрата, напао снажно врло важан положај *Кук* и освојио га до подне. Одатле је одмах продужио своје наступање дејствујући у бок и позадину талијанским трупама, које су браниле *Ливек* од напада леве колоне 12. Немачке дивизије. Освојив и *Ливек*, напао је талијанску посаду на *источној сџрани Маџајура*, коју је натерао у бегство у правцу долине р. Натисона. И пошто се је у долини ове

¹ Поручник Шнибер је за ово дело одликован орденом „Pour le mérite.“

реке већ налазила десна колона 12. Немачке дивизије, то су ови остаци VII корпуса били опкољени и готово у целисти заробљени.

50. дивизија скупљала се је у простору око *Капореша* као резерва а 117. је дошла, као резерва, у *Камно*.

Трупе корпуса ђенерала Штајна имале су овога дана огроман успех. Оне су освојиле: *цео гробен Коловратша, Кук*, веома важно гнездо артилериско *код Ливека* и *цео Маџајур*. Кичма целог утврђеног одсека између Толмина и Чивидала, била је сломљена.

LI Немачки корпус. 200. дивизија прво је помогла Немачком Алписком корпусу да освоји *Коловратш* и *Кук*. Одмах после тога се је окренула на југ. Наступајући у три колоне спустила се је на линију: *к. 976 — к. 751 (Св. Марија) — к. 817 (Прапојница)*.

26. дивизија дошла је у *Чишњ*.

XV корпус. 5. дивизија, која је 24. октобра била у резерви, у наступању је према вису *Хум (к. 905)*. Њена се је главнина задржала северо-западно од *Средње*.

1. дивизија, после упорне борбе, заузела је *Глобочак* и *Средње* и на тој је линији заноћила.

Армиска резерва. 13. *Сирељачка дивизија* заноћила је код *Волцане*.

II Сочка армија. Овога дана талијански фронт пред овом армијом, почео се је нагло рушити. Одступање Талијана на одсеку *Бањшица* примећено је благовремено и ова армија је одмах прешла у офанзиву. Тога дана је стигла на линију: *Лог — Верх — Лохка — Слемо (к. 801.) — к. 722. — Мадони*.

Резерва: 57. дивизија *Ронциг*, 9. дивизија *Копривци*, 28. *Дол — Кал*, 105. *Локве*, 106. *Слокариј*.

I Сочка армија. Артилериско дејство.

Цела армија је заноћила на старим положајима.

Општа резерва. Југо-Западног фронта заноћила је: 33. дивизија у *Грахову*, 4. у *Св. Вишкој Гори* и 29. у *Чеповану*.

Кадорна је овај дан провео у великој узнемирености, јер је ситуација његових трупа постајала све тежа и тежа. Наћи најбољи и позитиван начин за спас својих јако угрожених трупа, била је за њега врло тешка ствар.

Нападач је пробио његов фронт; његов је продор сада био и дубок и врло опасан — ипак је Кадорна налазио *да још има спаса*. Главно је било: не дати нападачу да избије у долину Чивидала и Удина, одакле би јако загрозио позадини десног крила II и III армији. А за спречавање оваквог надирања стајале су му још три, природом врло јаке и добро утврђене одбранбене линије, са довољним резервама у живој снази...

Али, сем бриге за одступницом трупа са Бањшице и Краса, њега је мучило и морално стање II армије, које је у истини било испод сваког нивоа. Деморал није захватио само пешадију, него и артилерију и све остале јединице и установе, па чак и саме официре. Стање ових деморалисаних војника представљало се у виду: апатије, готово потпуне и индиферентне мирноће у очекивању неизбежне судбине. То је била несвесна маса, још стварно непобеђена, али која није познавала саму себе и која је отпочела једно дело, за које је мислила да је већ завршено. Она је желела свршетак рата....

Што је најгоре, ова је гомила имала утицај не само морални, јер је примером заражавала све око себе, него и физички, јер је својим неуредним кретањем спречавала покрет и маневар других трупа.

Да би се осигурала одступница трупама са Бањшице а нарочито са Краса и да би се овим трупама створила могућност да се, кад се нареди, могу колико толико у реду повући и да би се спасла огромна драгоценна артилерија као и неизмерна количина разноврсних потреба и материјала, требало је појачати лево крило Сочког фронта и учинити све што треба, да се непријатељ што дуже задржи на линијама, које бране долину Чивидала и Удина.

С друге пак стране, да би се отклонила тотална морална катастрофа већ у великом степену начетих трупа и да би се сачувала потребна снага за коначно решење двобоја са аустро-немачким нападним колонама, требало је што пре извући трупе из додира са дрским завојачем, одвући их што даље и, позади какве јаче природне или вештачке баријере, дати им времена за потребан „*vegetation*“ и спремити их за поновну борбу.

Усвајањем првог решења, т. ј. за одбрану садањих положаја и фриулске долине, *шрупе се држе у додиру са победоносним нападачем и ризикују се, да се због тога морал код шрупа сведе на нулу.* Усвајањем пак другог решења, т. ј. за повлачење трупа далеко у назад, *излаже се позадина и одшупница још непобеђених шрупа са Бањшице и Краса и излаже се опасности да и ове шрупе падну нападачу у руке, са целом својом артиљеријом и огромним материјалом.*

Решити повољно ово питање, обзиром на створену ситуацију, значи: **спасити морал и толике трупе од сигурне пропасти.**

За друго решење био је одлучно командант II армије. Он је, убеђен да његове трупе могу спасти само два елемента: простор и време, још у јутру овога дана отишао у Удине ђенералу Кадорни и изложио му своје мишљење.

На питање ђенерала Кадорне: која би била, по његовом мишљењу, линија, на коју би трупе требале да одступе, Капело је одговорио: **„Најмање до Торе; вероватно, и можда боље, на Таљаменто.“** — Даље на питање: да ли сматра да је потребно да се одмах изда наређење за повлачење, — одговорио је, да је његова дужност, као команданта армије, само да изложи ситуацију. **„Али ако се таква предострожност буде усвојила, онда би било опортуно донети решење без оклевања, да би се имало времена да се посвршавају све неопходне операције, које та предострожност захтева.“** Њему је изгледало да би мања оделења, која би образовала заштитницу, могла лакше да задржавају непријатеља, обзиром на огромно и опасно нагомилавање бегунаца по путевима.

Кадорна је, по тврђењу ђенерала Капела, у потпуности одобрио његово гледиште. Али кад је дошло до извршења, **он је решење о повлачењу променио у заповест за одсудну одбрану.**¹ Код њега је преовладала брига за спас трупа са Бањшице и Краса. Он је рачунао да и сваки момент, за колико би се нападач дуже задржао на садањим линијама, иде у корист извлачењу III армије. Он је ово своје уверење изразио речима: **„Ако будем убрзао повлачење на таљаменти, нећу спасити II армију а компромитоваћу и III ...“**²

¹ Кадорна тврди да је у истини примио гледиште команданта II армије, изузимајући брзину повлачења.

² Ово је други случај неслагања већег значаја између Врховне Команде и команданта II армије.

Анкетна Комисија за Капорето нашла је да је Кадорнино гледиште било *оправдано*.

У духу оваквог свог решања, Кадорна је издао потребна наређења за заустављање нападачевог надирања. У исто време, верујући да ће успети бар да успори громовито противничко наступање, он је предузео потребне мере да се олакша евентуално извлачење делова са Бањшице а нарочито III армије, за коју је опасност одсецања била највећа.

Он је још у јутру 25. издао *командантџу* III армије прво усмене а после и писмене директиве, којима се је наређивало:

1) *Извршиши хитно повлачење артилерије шешког и средњег калибра, мање покрећне, иза Пјаве, у околину Тревиза.*

2) *Повући сву осталу артилерију средњег и шешког калибра, дакле покрећнију, западно од Дол Валоне, водећи рачуна о евентуалности, споменутој у шекућој шачци 5.*

3) *Задржати за сада, источно од Валоне најнужнији број шешких пољских шопова, потребних за одбрану.*

4) *Посетиши још одмах са две дивизије из армиске резерве линију Дол Валоне, на којој се линији има извршиши заштита повлачења армије са садањег фронта, кад се за то добије наређење.*

5) *Предузети све мере да се може, кад то буде ситуација налагала, извршиши повлачење целе армије западно од Таљамента, користећи пут: Палманова—Касионс ди Страда—Талмасонс—Кодриопо-на мост Делиција, и све путеве јужно.*

У исто време, кад је издао ове директиве команданту III армије, издао је наређење и *командантџу* Корушке Зоне, да, у случају ако се изда заповест за повлачење II и III армије на Таљаменто, XII корпус (Корушка Зона) има да се постепено повуче на линију *Корушких Преалпи*. Веза са II армијом, за сада, остаје на *Монте Мађору*, који брани XII корпус. Веза са IV армијом одржаваће се на *Казера ди Рацо* (висораван ди Рацо између горњег тока Пјаве, горњег тока Таљамента и Дегана). Командант Корушке Зоне је позват да овакву евентуалност само има на уму и да спреми потребна наређења, али да их не објављује.

У свом делу: *„La guerra alla fronte italiana“*, Vol. II, страна 181., Кадорна наглашава:

„Ова важна заповест каже јасно, да још у јутру 25., у вези са заповешћу издајом II армији прошлог дана доцкан у вече. Врховна Команда није очајавала, да може зауставити инвазију

на северу и да може одржати фронт између Кораде и Краса. Али у исто време није се успела да предузме потребне мере предострожности за повлачење на Таљаментио ако то ситуација буде диктовала, па чак и на Пјаву, где је још онда упутила мање покрећну артиљерију“.

Према добивеном наређењу, командант II армије још у 1.45 час издао је заповест команданту левог крила за одбрану линије: Монше Мађоре — Монше Зуфине — Монше Лупија — Монше Миа — Монше Маџајур и линије, коју је држао VII корпус. Тако исто имао је да поседне и линију: Корада — Кастел дел Монше — Монше Пургесимо — Монше Мадлесена — Монше Јуанес — Монше Карница — Монше Јауер, Ова друга линија имала је да се поседне само на најглавнијим тачкама. Највећа пажња имала је да се обрати на Схол.

У исто време је наредио, да још у току ноћи поседне: бригада Ђирђенти (*Girgenti*), из 25. дивизије, Кораду; бригада Ферара (*Ferrara*) линију Монте Пургесимо — Кастел дел Монте, осматрајући долину реке Јудриа и везујући се десно са бригадом Ђирђенти; бригада Јонио (*Jonio*) гребен Мадлесене, осматрајући долину реке Натисона и долину „Козица“ и везујући се код Св. Квирина са бригадом Ферара.

У зору 25 октобра делови 62. Дивизије извршили су са Ливека један испад и успели су да поврате Голоби и II топова од 105 см., који су били тамо напуштени дан пре тога. На осталом фронту II армије борба је отпочела већ у јутру тога дана нападом аустро-немачких трупа.

Морално стање трупа на положајима било је тако ниско, да су читаве јединице попуштале испред самих предходница са митраљезима и ако су оне биле врло слабог састава. Командант армије је својом наредбом бр. 6282.¹ — у 8 часова — упозорио команде левог крила на овај факт. Али од тога није било никакве користи.

¹ „Команданту Левог крила; командантима IV VII и XXVII корпуса. № 6282 оп. — „Сада је сигурно, да су врло слаба оделења, која су успела да продру у наше линије. Позивам хитно официре и трупе да хладнокрвно посматрају ствар и да правилно процењују снаге, што би учинило, не само да се може иставити отпор, него да се и непријатељ свуда одбаци. У овом смислу треба да буде надахнуто држање свакога“. — Бенерал Капело“.

У долини Учеа делови 50. *дивизије*, који су одступили из долине Жаге на Први Хум, дали су на њему отпор 22. Стрељачкој дивизији, али их је ипак око подне нападач савладао.

Овим је био откривен правац ка Столу, на коме је убрзо започео борбу 271. *пу*, из бригаде Потенца, који га је бранио са незнатим остатцима 34. и 46. дивизије.

Други део *бригаде Пошџенца*, који је бранио правац за Бергоњу и улаз у Робићски теснац, био је нападнут од десне колоне 12. Немачке дивизије. Он је успео да за извесно време задржи нападача, али је још по подне тога дана попустио и одступио на линију Седула — М. Миа, отворив слободан пролаз кроз Робићску клисуру.

53. *дивизија*, која је поседала околину с. Ступице, није била нападнута овога дана. Њој се је приближавала десна колона 12. Немачке дивизије.

VII *корпус* је овога дана био нападнут са три стране: од десне колоне 12. Немачке дивизије преко к. 1135; од леве колоне исте дивизије (2 пука) правцем: Идерско — Голоби — Ливек и од Немачког Алписког корпуса: гребеном Коловрата. Прва је попустила *бригада Арно* (из 3. дивизије), која је бранила гребен Коловрата. Она је била изненађена и није дала никакав отпор. Остале трупе овог корпуса биле су много отпорније у одбрани.

Врх Матајура је изгубљен у 7 часова, после огорчене борбе. Вршени су и безуспешни контранапади ради поновног заузимања овог виса. Одбрана Ливека се је доста чврство држала. И тек, пошто јој је запретио Немачки Алписки корпус са југа, одбрана се је, око подне, повукла на гребен Матајура.

Десно од бригаде Арно борили су се остаци XXVII *корпуса* са 5 *Берсаљерском бригадом*. Они су давали отпора противу дејства 200. и 1. дивизије на огранцима Жеже и Глобочака. У то доба, дакле, долина р. Јудриа још је била у рукама талијанских трупа.

Јужније, на саставку XXVII и XXIV корпуса, с једне и друге стране Соче, ситуација је била врло озбиљна. XXIV *корпус* у повлачењу, у току ноћи, зауставио се је на „главној одбранбеној линији“ до На Граду, где је, преко Авче и Ронзине дошао на Чичер Врху у везу са *бригадом Тревизо*, која је била на њему. Преко ове бригаде везао се је са *Берсаљерском 5. бригадом* и делом *бригаде Пуље*, које су поседале линију Глобочак — Средње. На овој

линији XXIV корпус није могао дуго да се задржи, јер су трупе десног крила II Сочке армије, приметив ово повлачење, кренуле у напад и после незнатне борбе заузеле су још у јутру Авче. Сви напори појединих команданата талијанских трупа да зауставе безусловно повлачење својих јединица, остале су без резултата и нападач је продужио своје наступање, заилазећи у позадину одсека Верх.

На десном крилу II *армије* догађаји су се развијали мирније. II *корпус* се у току ноћи повукао на главну одбранбену линију на Бањшици. На његовом фронту, као и на фронту VI и VIII *корпуса* била је слабија артилериска ватра и дејство патрола.

*

Око подне ситуација на фронту II армије може се резимирати овако:

У долини р. *Учеа* одбрана *Првог Хума* је савладана и борба се је пренела ка *Сџолу*. На одсеку *Креда*, одбрана линије: *Робић* — *Пошони* још се држи.

Ситуација на *Коловрајћу* је критична, чиме је угрожена одбрана *Маџајуре*.

Изворни део *Јудриа* и линија гребена *Глобочака* још су у рукама браниочевим, али се одрбана клони крају.

Везе између трупа са леве и десне стране обале Соче је угрожена надирањем 9., 57. и 60. аустријске дивизије.

Код III армије било је: повремена јака артилериска ватра и дејство патрола. Нападач је просецањем сопствених препречних средстава имао намеру да обмане браниоца о спремању напада, те да бранилац не би одвлачио трупе на друге делове фронта.

*

Око подне је, обзиром на тешку ситуацију, учињена једна велика промена у формацији II армије.

Тек сада се је осетила гломазност њенога састава и огромност њеног фронта. Та је армија дејствовала на фронту од 75 км. по непроходном планинском терену. Она је у свом саставу имала 9 корпуса. Обзиром на све ово, командовање је било врло тешко и утицај команданта армије врло слабо се је осећао, што је све било један од разлога неуспеху ове армије у одбрани својих положаја.

Око подне је ова армија смањена за један корпус. VIII корпус, који је био на крајњем десном крилу армије, прешао је у састав III армије. Остатак армије подељен је на три дела: лево крило (IV, VII, XXVII и XXVIII корпус), десно крило (XXIV, II и VI корпус) и позадину (зона Тричезимо — Торе).

Над левим крилом преузео је команду *ђенерал Ејна*, над десним *ђенерал Ферара*, и над позадином *ђенерал Саграмосо* (*Sagramoso*).

Ђенерал Саграмосо је имао да организује одрбану р. Торе и да у додељеној му зони прикупи све бегунце, које је имао да формира, спреми, наоружа и да од њих створи извесну врсту заштитничког одреда, који би помагао и штитио одступање II армије. Евентуално би овај заштитнички одред био употребљен и у циљу маневровања.

У исто време *смењен је ђенерал Капело са дужности команданџа II армије* и на његово је место постављен *ђенерал Монџуори*, дотадањи командант *левог крила* армије.

По подне је Кадорна послао телеграм Министру Војном овакве садржине: „*Гледам како се развија сѝрашан слом, проишв кога ћу се боришв до краја. Норедио сам да се продужи борба у планинама и на Красу до последње моћи а припремио сам заповесѝ (не објављајући је) за повлачење на Таљаменио*“.

*

По подне истог дана ситуација се је погоршала на целом фронту.

На Столу се је још упорно борило, али је било јасно, да одбрана неће још дуго трајати. Предвече је Стол пао а све трупе, које су га браниле, заробљене су. На одсеку Креда, *бригада Пошѝенца* је отпочела повлачење на линију М. Миа — Седула, па је предвече напустила и Монте Миа и одступила на Монте Лупиа. Овим повлачењем, ослобођен је улаз у долину р. Натисона, који је *53. дивизија* запречавала у висини Ступице.

VII и XXVII *Корпус* били су такође у повлачењу: *62. дивизија* је у потпуности изгубила Матајур и нападачеве предходнице спуштале су се ка Полави; *3. дивизија*, пошто је изгубила Коловрат изгубила је и горњи ток потока Риека, те су њени делови одступили ка линији Монте Сан Мартино—Планина—Монте Напур; остаци *19 дивизије* и *X групе Алпинаца* одступали су у нeredу на ј.-з. ка Лиги; Глобочак је пао дефинитивно у руке нападачеве.

Због погоршања ситуације код левог крила II армије, око 14 часова добивена је заповест Врховне Команде да се XXIV *корпус*

повуче са Бањшице на десну обалу реке Соче а II корпус на линију: Кук (к. 611)—Водице—Света Гора (*Monte Santo*).

XXIV корпус није успео да се повуче на одређену му линију, помоћу које је имао да се наслони на Глобочак. Надирање непријатељево долином реке Соче приморало га је да се повуче ка мосту код Плава.

Линија браниочевих заштитница ишла је фронтом: Монте Лупиа—Ступица—Цеплетискна—Монте Сан Мартино—Монте Хум—Камбреско—Ронзина.

*

Ситуација II армије у вече 25. могла се је овако резимирати:

Нападач, опијен лаким успесима, *господар је горњих Шокова* *ишо̀во свију долина, које силазе у плодну Фриулску равницу*. Њему на супрот истављена је слаба линија заштитница, која није у стању да заустави његово победоносно надирање.

Позади ове линије заштитница постоји линија јаких утврђења али без изгледа на могућност да и она може изјавити какав јачи отпор. Ово нарочито због тога, што су недостајале свеже трупа за посаду ове линије.

По подне 25. приспео је у штаб команданта армије командант XXX корпуса да извести, да се његове дивизије, које су имале да се дислоцирају између Нимиса и Тореано, налазе на маршу али су уморне и неће моћи бити употребљене пре 27. октобра. Оне су у том времену тек биле извучене из прве линије са одсека на Красу. Друге две дивизије, које су имале доћи са Тиролског Фронта, по извештају саме Врховне Команде неће моћи стићи пре 28. октобра на одређена места.

Према оваквој ситуацији на фронту II армије, у вече 25. Врховна Команда позвала је телефоном команданта III армије да убрза извлачење и повлачење његове артилерије и да повуче фронт армије на линију: *Дол Валоне—Мосџобран на Сочи код Ракољане—одбранбена линија ушврћеног логора код Горице*. Наредио је још да VIII група Алпинаца пређе у састав команде Корушке Зоне, за одбрану Монте Мађора и за затварање долине р. Учеа и потока Риџо Бјанко.

У исто време је наредила да се II армија повуче на линију: *Монџе Мађоре—Монџе Јауер—Монџе Јуанес—Монџе Мадлесена—Монџе Пургесимо—Мадона дел Монџе—пл. Корада—Паљево—Кук—Водице—Свејша Гора (Monte Santo)—Седло Дол—Солкан—Горица*. Ово повлачење је и извршено у току 26. октобра.

* * *

Као што се види, други дан битке био је истотако повољан за аустро-немачке трупе, као и први. Освојени су врло важни бастиони: *Сјол, Мајшајур и Глобочак*. Пали су и сви огранци *Јеже, џе је, на џај начин, сломљен најважнији део стварне главне одбранбене линије одсека II Талијанске армије*. Продор, отпочет првог дана, може се рећи да је овога дана при крају довршења. Његова је ширина нешто повећана на југу, од Села до Ронзине, а у дубину је отишао и до 18 км. Сада се може рећи да се је стало чврстом ногом на десној обали реке Соче, па чак и да се је загосподарило изворним делом Јудриа, па и изворним делом самог Натисона. Овим је прекорачен праг за Фриулску долину, чиме се је већ почело грозити и позадини десног крила II армије и целој III армији. На северу се је овладало долином речице *Учеа*, која је у вези са долином потока *Резиа* а овим се је озбиљно претило боку и позадини трупама Корушке Зоне.

Бранилац је још једнако уверен, да ће почесним појачавањем фронта моћи да заустави или бар да успори нападачево надирање. Положаји на десној обали реке Соче су пали, али позади постоје још три јаке и утврђене одбранбене линије, чији је кључ: *веома јако ушврђен Монџе Мађоре*. Монте Мађоре служи и за везу између II армије и Корушке Зоне, која још није прекинута. Он би се решио да своје трупе повуче позади какве јаке природне баријере, на који би начин, за неко време, успео да своју војску извуче из борбеног контакта, али га тиште две ствари: *џешкоће извлачења III армије*, до сада не начете и *напушшање свејшог земљишша*, које је крвљу задобивено и посејано многобројним гробовима. Из свих ових разлога Кадорна се и овога дана користи само *полумерима* и не предузима никакав одлучан корак за спасавање ситуације, која је већ постала врло опасна.

Међутим, морал код нападнутих трупа продужио је свој пад. Једи-

нице, које су долазиле у појачање, заражавале су се рђавим примером, па се ова зараза почела ширити и на јединице суседних армија...

Број заробљеника, овога дана, био је врло велики. Код XIV Немачке армије избројано је: 700 официра, 23.000 подофицира и војника, 200 топова и 22 рововска оруђа. Код ђенерала Боројевића било је заробљено: 223 официра, 11.645 подофицира и војника. 8 авијона је оборено. Авијатичари I и II Сочке армије извршили су 119 летова и бацили су 6.500 кгр. бомби.

26. ОКТОБАР.

Још и овога дана у јутру Кадорна је имао наде да ће успети да заустави надирање аустро-немачких трупа.

Да би се спасле трупе од Јудриа до Краса и извукао огроман материјал, требало је нападача по сваку цену зауставити на реци Натисону. Ово се је могло извршити само упорном одбраном на линији, која од Монџе Мађора иде на Монџе Корату и на коју је наређено повлачење II армије још 25. у вече.¹

Поред овога, Кадорна је у јутру 26. издао командантима II и III армије заповест № 4988., која гласи:²

„Ситуација, створена на фронту II армије као последица дејства 24. и 25. текућег, изазвала је потребу да се иста повуче на линију: Монте Мађоре — Монте Кук — Водиче — Седло Дол — Монте Санто — Солкан.

„Ова линија има да се брани најодсудније, до последњег човека. Изгубити је, значи отворити врата завојевачу. На њој се има победити или умрети.

„Стављам на расположење II армији 22. и 33. дивизију, сада дислоциране код Ривинјана и Палацоле Стела, које ће служити као армиска резерва, поред тешке и лаке пољске артилерије, коју сам већ назначио.

„Командант II армије нека одмах реорганизује трупе, које одступају на Торе — Верса, да би их могао употребити у одбрани.

„У циљу остварења највеће економије снаге, III армија ће повући свој фронт на линију: одбрана утврђеног логора Горица — Мостобран — Валоне.

„Кад се изврши ово повлачење, или, још боље, у току самог повлачења, оставиће на моје расположење једну дивизију VIII корпуса и четири бригаде из армиске резерве. Две од њих остаће на одсеку његове армије и држаће се у готовости средства за њихово транспортање даље, где то будем наредио.

¹ Kadorna: „La guerra alla fronte italiana“, Vol. II, стр. 187.

² Capello: „Note di guerra“, Vol. II, стр. 395.

„Треба повећати, дати и захтевати од свакога највеће напрезање; уништити сваки знак слабости. Треба бранити терен стопу по стопу, спречавајући по сваку цену непријатељево надирање. Вером и упорношћу добиће се победа.

„По заповести Њ. В. Краља,
начелника штаба Врховне Команде,
Л. Кадорна.“

Али, и ако је Кадорна имао пуно вере у могућност заустављања непријатељског наступања, он је ипак, ради сваке предострожности, предузео потребне мере да се може, ако то буде ситуација захтевала, извршити повлачење на Таљаменто.

У том смислу он је истог јутра издао следеће диспозиције:

1) Команданту Корушке Зоне. — *Да одмах ошпочне повлачење артиљерије тешког и средњег калибра новијег сисџема и мање покрећне; евакуисајте сувишни материјал, вршећи све ово новим војничким пушем долином Арзина (од Голмеца до Пинцана) ка полигону Спилимберго, на десној обали Таљаментиа. Да припреми све за евентуално повлачење шрупа, кад се нареди, на линију Корушких Преалпи. Још се обавештава, да му се ставља на расположење 63. дивизија.*

2) Команданту IV армије. — *У случају да се II и III армија буду морале повући на Таљаментиа а команда Корушке Зоне на Корушке Преалпи, онда ће се ова армија повући на главну одбранбену линију (од Казера ди Рацо на М. Тудајо — вис Видал — Вал Бонџе — изворни део долине Мае — прелаз Дуран — теснац између Кордевола и Сасо ди Сан Марџино — Пиз Сагрон — Видерна — Тоџога — Ремиџо — Монџе Левре). Да одмах повуче сав сувишни материјал и артиљерију тешког и средњег калибра новијег сисџема и мање покрећну ка Педероба — Азоло — Монџе Белуна, на десној обали Пјаве.*

Истог дана извештен је командант II армије да му се ставља на расположење 20. дивизија, која је била намењена за армиску резерву и која је имала да пређе из Мортелана у Нимис, као и 2. коњичка дивизија, која је била на простору: Иплис — Орсариа. Наређено му је још да повуче 50. и 34. дивизију IV корпуса иза Таљамента, где би се имале најмарљивије и најенергичније реорганизовати, да би се после употребиле као армиска резерва.

Командант II армије је одговорио, да је одредио у армиску резерву 16. дивизију код Торсана, 10. дивизију код Корно ди Розаца и бригаду Сасари, из 23. дивизије, близу Манцана.

По подне је наређено коминданту II армије да на линији: *Монџе Кук — Водице — Монџе Санџо* задржи само најпотребније делове трупа а остатак да повуче на линију: *Монџе Корада — преко висова на десној обали Соче, везујући се са III армијом код Сабојина*. Поред овога извештен је, да је наређено да се на Таљаменту (на обема обалама) у околини Пинцана, концентрише *специјалан корпус* од две дивизије, под командом *ђенерала Ди Борђио*. Овај корпус улази у састав II армије и има задатак: *да чува мосџове на делу Таљаментџа од Пинцана до Тразаниса закључно и да по сваку цену спречи провлачење непријатељских делова, који би силазили са Корушких Алпи*. Концентрација овог корпуса је имала да се изврши форсираним маршем.

Из свега овога јасно се види, да је Кадорна још веровао да ће моћи спасти ситуацију на линијама, које су браниле приступ Фриулској долини. То се види и из додатка заповести за повлачење II и III армије, који гласи:

„Ове директиве предвиђају најнеповољније претпоставке, што треба сматрати као мало вероватно. Због тога нека се не штеди никаква снага, никаква жртва за спречавање противничког надирања.“

У Сенату је овога дана председник владе Босели, саопштио оставку кабинета. Том је приликом изјавио, да је непријатељ, потпомогнут немачким трупама, развио снажну офанзиву на талијанском фронту. „*Нападу наших проџивника, додао је, и ако необично јаком, одолевају наше храбре џирупе и одолеваће и даље, јер их праџи љубав целе Иџалије.*“ Сенатори су устали и пљескали...

•

Док се ово дешавало код браниоца, нападач, који је у почетку овог дана био успорио своје надирање да би се што боље прикупио, нагнуо је свом својом жестином доцније, кад је приметио одступање браниочево са положаја, на којима је био занођио. Ово се је нарочито приметило на фронту I *Сочке армије*. Тамо су прво осетили да нема више радио станица, за тим су видели да су евакуисани и аероплански хангари и да се у позадини створило велико комешање трупа и возова.

Цела ова армија је отпочела енергичније дејство, него што је до сада било. Њен VII *корпус (17. дивизија)* заузео је *Фојџи Хриб*,

кључ *целог овог одсека* и заробио 3.500 војника. Овај важни положај одржан је и ако су Талијани покушавали да га контра — нападом преотму.

На фронту ове армије непријатељ је дејствовао силном артилериском ватром. На одсеку Села у неколико махова је извођена и јака баражна ватра. Циљ ове артилериске ватре је био: маскирање одступања.

II **Сочка армија** је успела да сломи јак отпор браниочевих заштитних одељења и заузела је линију: *Водице—Бришоф—Дескла—Морско—Канале—Св. Марија Зел—к. 646.* (код *Косињањевице*). Резерва је у вече овог дана била: 28. и 9. *дивизија* у *Авчу (Auzza)*, 105. *дивизија* у *Локви*, а 106. у *Черници*.

XIV **Немачка армија**. 1. *дивизија*, XV **корпуса**, као лево крилна колона овог корпуса, напала је са Глобочака правцем: *к. 635.—к. 674.* и у заједници са деснокрилном дивизијом II Сочке армије заузела је после јаче борбе село *Косињањевицу*.

5. *дивизија* савладав слабији отпор браниочев на *Хуму*, око 9 часова, продужила је наступање *ребеном на левој обали поштока Ербецо* и доспела је до *Монше Сан Бовани*, који је такође заузела.

LI **Корпус**. 26. *дивизија*, која је 25. октобра била у резерви и заноћила у Чигињу, овог јутра је рано уведена у I борбени ред и развијена је између Немачког Алписког корпуса и 5. дивизије. Правац њеног наступања био је *долином поштока Козице* и доспела је до *Мерсо ди Сп*.

Десно од ње, и у вези са њом, наступала је 200. *дивизија*, као десно крилна колона овог корпуса, *ребеном између поштока Амбурне и Козице*. Зауоставила се је пред *Ацидом (Azzida)* и *Сан Квирином*.

Објект ове групе био је Чивидале.

III **Баварски корпус**. На левом његовом крилу био је *Немачки Алписки корпус*. Он се је спустио са одсека Матајур у две колоне преко *Монше Крајонце (к. 1075 и к. 1091)* ка *Савоњи*, коју је заузео око 10 часова. Његово даље дејство било је у вези са деснокрилном колоном LI Немачког корпуса и доспео је до испред *Ациде*, где је наишао на снажан браниочев отпор.

На десном крилу је била *12. Немачка дивизија*, која је, савладала отпор 53. Талијанске дивизије код *Сџупице*, упутила једну своју колону на *Монте Јуанес* а другу *долином Најисона*. Десна колона је заузела *Монте Јуанес и шиме начела и последњу одбранбену линију Фриулске долине*, у којој су вароши: Чивидале и Удине. Лева колона је стигла до испред *Ациде*, која је удаљена свега око 7 км. од Чивидала.

Према овоме, још по подне овог дана, Чивидале је било под ватром немачке артилерије,

50. дивизија овога корпуса ушла је у састав I корпуса, ђенерала Крауса.

117. дивизија, као резерва, дошла је у *Робић*.

I **Корпус**. *50. дивизија*, која је 25. заноћила у резерви код Капорета, ушав у састав овог корпуса образовала је леву његову колону и наступала је *преко Сџаросела*, и *Монте Миа* и доспела је до испред *села Робедишче*.

Десно од ње је наступала *22. Сџрељачка дивизија*. Она се је рано спустила са *Стола ка селу Бергоња*. Пошто је око 10 часова заузела ово село, она је продужила своје победоносно надирање у две колоне: десном је напала *Монте Мађоре* а левом *Монте Зуфине*. Обе су колоне имале успеха и пред вече је ова дивизија била господар положаја Монте Зуфине (к. 1094.) *а нарочиџо положаја Монте Мађоре, који је био сџварни кључ целе одбране реке Најисона*.

У исто време она је била својом десном колоном, *преко Монте Мађора, на пуџу ка Бемони* а левом колоном, *преко Монте Зуфине на пуџу за Тарченџо*. Обадве ове вароши већ су лежале у долини Таљамента.

Десну колону овог корпуса образовала је *3. дивизија Еделвајс*. Она је по врло тешком терену наступала: десном својом колоном *рџебеном преко Скуџника* а левом *долином реке Учеа и Резие ка Ресуџи*, којим је правцем угрожавала леви бок одбране на Монте Мађору. До мрака је успела да загосподари линијом: *Монте Суновић—Мижки Врх—Пунџа ди Танамца*.

Немачка Ловачка дивизија наступала је за дивизијом Еделвајс а *55. дивизија* се је свила у резерву и заноћила у области: *Креда—Поџоки*.

Резерва армиска, *13. дивизија*, била је у вече овог дана у *Толмину*.

Резерва Југо-Западног фронта била је овог дана у вече овако распоређена: 33 *дивизија* у *Грахову*, 4. у *Св. Вишкој Гори* и 29. у *Калу*.

Важно је напоменути, да се је овог дана кренула у напад и **X Аустриска армија**, која је дејствовала у *Корушкој*, северно од XIV Немачке армије.

Она је тога дана, у заједничком дејству са корпусом ђенерала Крауса и тежећи ка *Венцани*, заузела линију: *Монше Сарш—Монше Баба* — к. 1516 (на северној обали долине Раколане) — *Бранмкофен* — к. 1029.

Као што се види, овога дана општи правац наступања II Соцке армије и XIV Немачке армије био је: *северо исток—југо запад*. Корпус ђенерала Крауса је једини, који је наступао *на запад* и штитио десни бок целој својој армији.

После заузећа Фајти Хриба и неочекиваног успеха, који су били изборени на осталим одсесима, аустро-угарска Врховна Команда била је приморана да понова одреди маршеве зоне појединим армијама, као и да им додели нове објекте. Исто тако било је потребно, ради даљих операција, појачати десно крило XIV Немачке армије. У том циљу још у подне овога дана издата је следећа заповест:

„XIV армија задржава досадањи број својих дивизија, али ће граница између групе армија ђенерала Боројевића и XIV армије ићи од сада преко *Козице* и *Најисона* до *Чивидала*.

„На тај начин биће могуће XIV армији да појача своје десно крило. Објект: линија *Ђемона—Чивидале*, коју досићи са ојачаним десним крилом.

„X армија имаће за први објект: *Амаро—Сџационе пер Карина* (југо-источно од *Толмеца*).

„Делови I корпуса, који су продрли у долину Раколане и *Резиа Тал*, прећиће, до даљег наређења, под команду X армије.

„Граница између XIV армије и X армије: *Скушник (1719)—Монше Луновић (1602)—к. 1454—вис 1101.—к. 1872—к. 1785—к. 1805—Чима дел Монше Муси—Монше Плаурис (1959.)*¹

¹ „Revue militaire Générale“ (Свеска од 15. јула 1922. г., стр. 531.)

Граница између I и II Сочке армије била је линија: *железнички мост код Солкана—Св. Флоријан—Кормонс—Медеуза—Санџа. Марија ла Лонга—Марџељано—Св. Вито на Таљаменту.*

*

Овога дана нападач је осетно начео браниочев фронт на Красу. На Бањшици је, после врло упорне борбе, освојио готово сву ону просторију, коју је био изгубио у *једанајестој бици на Сочи*. Северније је дошао пред врата Чивидала. Још северније ушао је у долину Раколане и Резије. *Али је највећи успех био: заузеће важног и врло јако утврђеног положаја Монте Мађора.*

Важност овог положаја састоји се у овоме:

Он представља чвор, од кога полазе све прихватне одбранбене линије, које бране дебушовање из планинског дела Сочког војишта у Фриулску долину. Падом, дакле, његовим, падају и те последње одбранбене линије а с њима се широм отварају врата за богату долину, у којој су Чивидале и Удине. Али је још важније то, што се, падом ових линија, угрожава центар и десно крило Сочког фронта.

Монте Мађоре служи као веза између II армије и Корушке Зоне.

Монте Мађоре запречава најкраћи правац ка Таљаменту. Од њега до Пинцана, врло важног прелаза на Таљаменту, има 34 км. у ваздушној линији, док од Солкана па до Понте дела Делиција (мост на Таљаменту код Делиције) има пуних 60 км. а од Дол Валоне, на Красу, до моста код Латисане, свих 45 км.

Правац ка Таљаменту, на коме је Монте Мађоре, не само да је најкраћи, него је и најважнији, јер води ка најважнијем прелазу преко Таљамента, који се налази на излазу Таљамента из планинског краја у долину.

Падом, дакле, Монте Мађора, не само што падају последње одбранбене линије Фриулске долине, него се тиме пре стиже на најважнији део тока Таљамента, иза кога је, као иза природом јаке баријере, талијанска Врховна Команда имала намеру да повуче своје трупе, тамо да их прикупи, одмори и реорганизује, у циљу продужења борбе.

Важност Монте Мађора је толико велика, да се слободно може сматрати, да су падом његовим завршена борбена дејства битке код **Капорета**. После његовог пада продор Сочког фронта је коначно завршен. Бранилац више није мислио да брани добушовање

у Фриулску долину и нападач је отпочео **просто гонење**. Циљ се сада сводио на то, да се гонећи делови што пре дохвате Таљамента и да талијанским трупама, које су одступале у највећем нeredу, причине што веће штете.

Пад овог ишако важног положаја дејствовало је на Талијанску Врховну Команду поражавајуће. Она се је, до душе, морала надати овоме, али никако није могла веровати да ће се ишако јако ушврћен Монше Мађоре тако брзо напустити.

Кадорна је, одмах по сазнању, хитно отпослао команданту II армије наређење № 5009. (26. октобра у 23.20 часова):

„Излази да је Монте Мађоре напуштен и да су се наше трупе повукле на Монте Аперта — Санта Тринита. Издајте најенергичније нарађење, да се контра-нападом тај положај поврати.“

И ако су и командант армије и командант *левог крила*¹ издали одмах наређење за повраћај овог положаја, као и осталих изгубљених делова последње одбранбене линије, морално стање трупа није дозволило потчињеним командантима да организују овакве операције.

Тек је сада Кадорна осетио да су биле празне његове наде, да ће моћи зауставити нападача у планинским кланцима. Он је увидео да је нападачев план много ширег обима, чије енергично извршење може да доведе до катастрофе његову војску.

Пошто није успео да омете нападачев план својим трупама, које су биле распоређене на положајима, нити њиховим делимичним појачавањем трупама из резерве, које су увек доцкан стизале, он је био приморан да се реши на други одлучан корак — на повлачење свих трупа са Сочког војишта позади Таљамента. Рачунао је да је Таљаменто довољно јака природна одбранбена баријера, која ће моћи бар за извесно време да заустави безобзирног завојевача, за које би време он припремио своју војску за даље ратне

¹ Команданту IV, XXVIII, XXVII и VII корпуса. № 42. оп., 26. октобра 1917. г., 23.50 часа. — „Врховна Команда наређује да се наша главна одбранбена линија има да брани најупорније, до последњег човека. Наређујем да се одлучним и jakim контра-нападима заузму они делови линије, које је непријатељ успео да освоји. Нека се на тој линији ради и дању и ноћу да би њена отпорност сваког дана постајала боља. — **Венерал Етна.**“

напоре. Са војском Сочког војишта имала је да се повуче и XII корпус са Корушке Зоне, као и IV армија.

У исто време Кадорна се је обратио савезницима за помоћ, пошто им је образложио ситуацију своје војске. Та његова молба укрстила се је са понудом помоћи, коју је Француска влада доставила талијанској Врховној Команди преко свога војног представника код талијанске војске.¹ О свему овоме француска влада је известила и Главни Штаб енглеске војске и одлучено је одмах да се крене први ешелон, у коме ће бити четири француске и две енглеске дивизије. Нешто доцније, на конференцији у Рапалу, на којој су били председници влада: талијанске, француске и енглеске, решено је, да се број дивизија, који би се имао послати Италији у помоћ, повиси на дванајест.²

Аустро-немачке трупе су и овога дана имале знатан плен. XIV армија је заробила око 40.000 војника и 380 топова. Армије ђенерала Боројевића имале су преко 20.000 заробљаника и 250 топова.

---

¹ Париз, 26. октобра 1917. г., 22 часа.: „*Veillez communiquer Sans retard à S. E. le général Cadorna ce que suit:*

„*Le gouvernement Français vous fait savoir que si vous avez besoin de nos troupes, nous sommes prêts à marcher. — Painlevé.*“

² Транспорт трупа је почео 28. октобра. X Француска армија, од 3 корпуса, 6 дивизија, искрцала се је, између 31. октобра и 2. децембра, у околини Вероне. Пет дивизија енглеске војске (шеста није ни упућивана), под командом ђенерала Плимера (Plumer) искрцала се је у околини Мантуе између 11. новембра и 15. децембра. Француским трупама је командовао ђенерал Фош. Он је у Италију стигао 28. октобра. 23. новембра га је заменио ђенерал Фајол (Faouille).

ПОВЛАЧЕЊЕ.

После пада Монте Мађора, кључа последње линије, на којој се још могло спречити непријатељу дебушовање у Фриулску долину, било је јасно и самом Кадорни, да је сада једини спас у повлачењу целе војске са Сочког војишта позади неке јаке природне баријере. Али, због и сувише истакнутог положаја центра и десног крила, не само што је повлачење постало једини излаз из ситуације, *него се оно још морало извршити и најхитније*. Сваки изгубљени минут поштравао је тешкоћу извлачења III армије, која је била на десном крилу. Због тога је Кадорна, још од 2.30 часа 27. октобра, почео разашилати појединим потчињеним командама заповести за повлачење. II и III армија имале су да се повуку на *Таљаменто*; XII корпус (*Корушка Зона*) на *Корушке Преалпи*; IV армија на своју главну одбранбену линију, т. зв. „*Il ridotto cadorino*“ (линија: *Сасо ди Сан Мартино—Монше Чивеџа—изворни део удоља Вале ди Золдо—Монше Пелмо—Ле Мармароке—Казера Рацо, источно од Лоренцага*).

Повлачење је извршено под најтежим околностима. Ово нарочито важи за трупе десног крила, које су имале да пређу најдужи пут до Таљамента. Њихов десни бок је био осигуран морем али леви им је бок био такоређи откривен. Леви бок су имале да штите трупе II армије, које су биле толико деморалисане, да о каквом њиховом озбиљнијем отпору није могло бити ни речи. Повлачење су нарочито отежавали бегунци, чији је број до Таљамента порастао на невероватну цифру од 350.000 војника. Овоме треба додати и једну масу од преко 400.000 мештана, који су напуштали своја имања и одступали испред завојевача заједно са војском, која је имала за дужност да брани и њих и њихова имања.

Оволика маса војних бегунаца и мештана била је права напаст за повлачење борбених трупа. Та је маса својим неуредним и недисциплинованим кретањем формално закрчавала путове, којима су

требале борбене трупе да се повлаче. Мештани остављајући своја имања, нису хтели да оставе и своје покућство и друге потребе. Они су све ово товарили на кола и вукли незнано где. Може се појмити колико је ту кола и стоке било и колики је степен закрченост путова достигла.

Напоследку, повлачење је ометала и елементарна непогода. Још од 27. октобра отпочела је да пада силна киша, која се је у планинама претворила у снег. Због ове кише и снега сви су потоци и реке на дошли и излили се из својих корита. Нарочито је била на дошла река Таљаменто. У њој је вода била толико висока и јака, да је однела све понгонске мостове, које су Талијани били поставили за олакшање саобраћаја преко ње. Поред овога, постали су неупотребљиви и сви газови на Таљаменту, којих, кад није вода велика, има велики број, нарочито у доњем његовом току. Према овоме, баш у најкритичније доба, прелаз преко Таљамента могао је да се врши само преко неколико сталних мостова.

Све је ово утицало на брзину повлачења као и на брзину гонења, које је отежавано и нарочитим вештачким препрекама (рушењем мостова и пропуста, обарањем дрвећа и копањем јаркова на путовима и др.) које су постављале, у одступању, талијанске трупе. Ван путова се је тешко могло кретати због: мочари, многобројних канала за наводњавање, разноврсних ограда приватних имања, па чак и због вештачке поплаве, коју је талијанска војска извела.

Поред тога што су наведене околности утицале на брзину повлачења, оне су врло јако утицале и на ширење нереди и деморала ког трупа, те се је повлачење претварало у бегство и расуло без примера.

Талијански писац **Алдо Валори**¹ овако описује стање талијанске војске за време повлачења:

„У ствари, резултат је био тај, што после првих заповести за одступање, нико у првим линијама, где је био највећи део борачке снаге, није више добио никакву методичну, јасну и узастопну заповест. Схватило се је само да се треба повући, напуштајући све, увиштавајући све. Виши официри и ђенерали, који су међу првима дознавали ситуацију, имајући на расположењу аутомобиле, спасавали су се безобзирце. Јединице су се растројавале, мешале; свака је бирала пут за свој рачун,

¹ „La guerra Italo-Austriaca“, стр. 364—365.

трпећи од глади, умора и нечувених тешкоћа једног пораза, чије границе и разлоге највећи део војника није разумевао“...

Говорећи даље о несхватању и невршењу дужности талијанских официра, додаје:

„Искључивом кривицом старешина још одмах у почетку страховитог повлачења, две наше највеће армије биле су сведене на огромну несвесну руљу бегунаца гоњену од стране непријатеља, тучену кишом, захваћену паником, савладану гњевом, забринуту несрећом, која превазилази свако очекивање, свако предвиђање, сваки разлог.“

Војска оваквог морала није могла више да се бије. Ако је и која јединица стајала на неком положају, она се је отуда повлачила често на саму појаву противничких гонећих оделења.

Први извештај о овоме, који је *Врховна Команда објавила шек 23. октобра*, учинио је поражавајући утисак. Јавност, од које се је до сада све крило, веровала је да је тај извештај, у оригиналу, оцртавао стање још црњим бојама, али да га је коригирао и ублажио изразе сам нови председник владе, *Орландо*. Свуда су се чули гласови: „Војска неће више да се бије“...

Деморал, који је у почетку владао само на одсеку *II армије*, пренео се је и на суседне армије, па чак и на целу војску и целу земљу: Народ је био у очајању и свађивао је сву кривицу на Врховну Команду и више старешине. Помоћ је очекивао само од Француза, који су споро долазили. Војници су се разишли по позадини и унутрашњости земље; бацали су оружје; скидали су своје значке са капе и јаке; јели су, пили су, пљачкали су и терорисали становништво — верујући да је рат већ свршен. У Милану је 2. новембра одржан један војнички збор, који је много личио на „*cosjèù*“. На њему су учествовали војници из болница, депоа и установа. У Сачилу су неки берсаљери грдили војнике, који су били у заштитници, вичући: „*Живела Аусџрија, вуцише се назад!*“ Официри су пили у част свршетка рата...

Кадорна је 7. новембра дао један интервју, који је почињао.

„Налазимо се пред највећом моралном кризом, коју свет познаје; пред нечим, што личи на дворца од карата, који се руши чим се дуне. Бисолати је ово назвао психичким катаклизмом; боље је назвати га ратним штрајком....“

Поред свега овога и оваквог стања, које је владало у војсци и земљи, Кадорна је успео да извуче један знатан део своје војске. Већи део је или остао противнику или оставио бојне редове и побегао негде у унутрашњост земље.

* * *

Нападач је продужио своје наступање готово неузмириено.

Пре подне 27. немачке трупе су ушле у запаљени *Чивидале*. 28 је заузета *Горица*. Тога истог дана по подне трупе ђенерала Берера ушле су у *Видем (Удине)* после кратке борбе, у којој је пао сам ђенерал Берер.

30. октобра су немачки и аустриски гонећи одреди стигли на *Таљаментио*. *1. новембра* су већ и остале трупе пристигле и узеле целу леву обалу Таљаamenta,¹ заробив огроман број заробљеника и топова и неизмерну количину сваковрсних потреба и материјала.

Према оваквој ситуацији, командант аустријског Југо-Западног фронта издао је *30. октобра* у вече заповест за продужење офанзиве, која гласи:

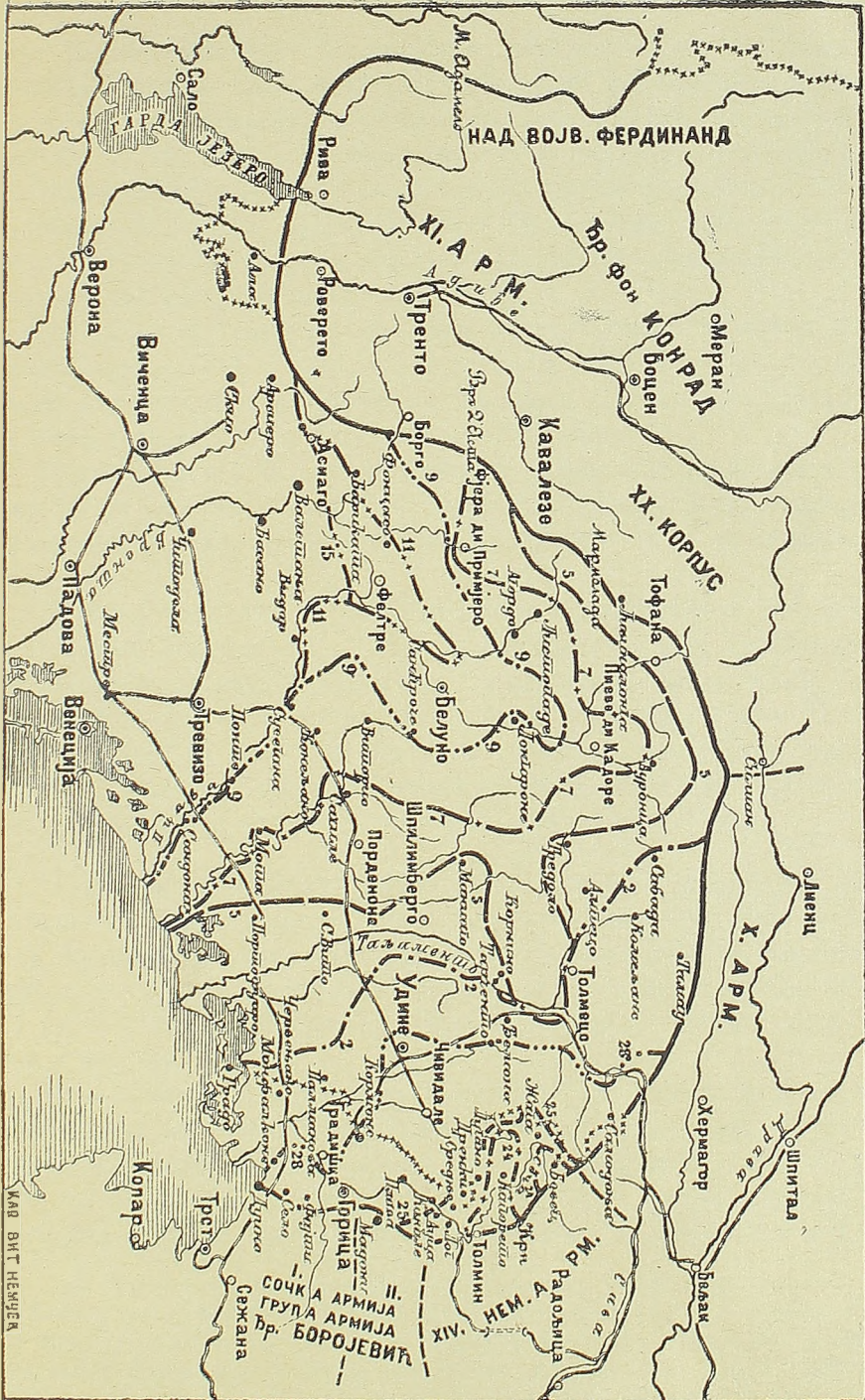
„Офанзива ће се продужити с оне стране Таљаamenta. Свака ће се армија трудити да пређе реку у својој зони дејства, која јој је додељен. За даље наступање XIV армија располагаће као са крајњом маршевом линијом на југу, путем: Пордеоне — Прата — Фонтанела — Теце.“

Талијанска Врховна Команда, непознавајући право стање, у коме су се налазиле трупе на Таљаменту, издаје *7. новембра* директиву за одбрану десне обале Таљаamenta, изражавајући чак намеру, да *ову одбрану прећвори у сћалну*, ако то прилике буду дозволиле.

Том *директивом* је наређено: Да се досадањи, при самом прелазу извршени провизорни и кордонски распоред на десној обали, замени правилним распоредом „по дубини“, који би олакшао и повлачење на Пјаву, ако се то нареди; да се одашљу иза Пјаве непотребне команде и установе; да се прегледа и поправи распоред артилерије, осигуравајући даљну и блиску ватру; да се уреди противавијонска одбрана; извести ноћно осветљавање реке са покретним фото-електричним станицама; организовати везу: телефонску, оп-

¹ Види скицу на страни 151.

тичку, радиотелеграфску и голубију; побринути се о здрављу војничком, делећи што је могуће већи број покривача и одела.

И док је талијанска Врховна Команда губила време издавајући директиве и наређења, која нису одговарала стварној ситуацији, те су остајала неизвршена, немачко-аустриске трупе су радиле.

Њихов је крајњи објект био река Таљаментио. Али успев да доведу браниочеve трупе до потпуног растројства, које је прелазило у панику, *оне су продужиле гоњење.*

Прикупив се несметано на левој обали, нападач је већ *3. новембра* између 6.30 и 9.30 часова успео да пређе са својом *55. дивизијом* Таљаменто код *Корнина* и *Пинцана*. Овај прелаз олакшан је и тиме, што је вода у Таљаменту нагло опала.

Кадорна уместо да бар сада нареди одмах повлачење на *реку Пјаву*, он је још непрестано био уверен, да ће успети да заустави непријатеља на Таљаменту и у том смислу је и даље издавао наређења.

Немачко-аустриске трупе енергично су проширавале свој прелаз на десној обали и још у јутру *4. новембра* заузеле су *Палудеу* а по подне истог дана и *Травезио*. На тај начин је нападач створио једну широку брешу у одбранбеној линији на десној обали Таљамента и то баш на делу, где ова река избија из планинског терена у долину. Тако је и одбрана Таљамента доведена у врло тежак положај, па и само повлачење трупа са Таљамента ка Пјави.

Пјава, као одбранбена линија, имала је велико преућство над Таљаментом. Она је даља од Соче, него ли Таљаменто, те би трупе, да су на време извучене из додира непријатељевог, имале више времена за одмор, преуређење и спремност за одбрану. Нападач би се јако удаљио од своје основице, што би отежало његово снабдевање и попуњу.¹

Сама река је снажнија физичка препона неголи Таљаменто. Положаји на десној обали су били врло јаки а они, који су доминирани положајима са леве обале, као н. пр. *Монћело*, били су артиљерским распоредом вештачки ојачани. Ова одбранбена линија допуштала је да се фронт врло много скрати и својим положајем

¹ За време гоњења немачко-аустриске трупе су толики плен задобиле, да су се њиме могле хранити не само за време наступања него и још за дуго после тога. Ипак се је, по доласку на Пјаву, осећала врло велика незгода што је основна вица била и сувише далеко. Ова је незгода била повећана тиме, што се комуникације нису могле довести брзо у ред, пошто су сви мостови на путевима и жељезницама били искварени, па и сама жељезничка пруга, као и многи други објекти, нису остали поштеђени.

је умањила стратегијску важност Тиролског правца, који је за трупе на Сочи био прави Дамаклов мач. У случају пораза на овом правцу, трупе на Сочи не би могле успети да се повуку и спасу, док за трупе на Пјави овакав ризик није постојао.

Кадорна је тек *4. новембра* издао наређење за повлачење са Таљаментна на Пјаву,¹ које је се имало отпочети *ноћу између 4. и 5. новембра*.

Поседање нове одбранбене линије на Пјави имало је да се изведе овако: III армија од мора до мосџа код Приула закључно. IV армија од мосџа код Приула искључно до шеснаца Сан Марџино у долини Бренџе, где ће се везати са I армијом, Остатци II армије имали су се скупити у простору између Бакиљоне (Bacchiglione) и Бренџе, где би се имали реорганизовати. XII корпус (Корушка Зона) ј. з. од Монџебелуне. Овај корпус је у почетку повлачења ушао у састав II армије а 6. новембра у састав IV армије.

8. новембра су трупе II и III армије отпочеле прелаз преко Пјаве, који је завршен *9. у подне*.

Са овим повлачењем II и III армије, било је у вези и повлачење XII корпуса (Корушке Зоне) и IV армије.

7. новембра је Кадорна издао следећу заповест свима командама:

„Са неописаним болом, а за спас војске и народа, били смо приморани да напустимо део светог земљишта наше Отаџбине, поливено крвљу и освећено најчистијом храброшћу талијанских војника.

„Али сада није време за жаљење. Сада је час дужности, пожртвовања и рада. Ништа није изгубљено, ако је осећај освете ту, ако воље није нестало.

„Већ су једаред, на Тиролском фронту, Италију спасли храбри њени браниоци, који су своје име високо држали према непријатељу и целом свету. Нека садањи браниоци озбиљно схвате тежак и славан задатак, који им је поверен.

¹ **Команданту II, III и IV армије.** — „Следеће ноћи II и III армија имају да отпочну повлачење са линије Таљаментна на Пјаву. Нека се у току данашњег дана убрза извлачење материјала и елемената, који нису за борбу. Покрет ће се вршити по мојим директивама № 5159 и 5221. За једновременост ступиће у споразум II са III и II са IV армијом. Следују директиве за поседање линије Пјаве. Одговорити о пријему.“

„Нека зна сваки старешина, сваки војник, да је света дужност: борити се, победити, не одступати ни корака.

„Мя смо несаломљиво одлучили: на ново заузетим положајима, од Пјаве до Стелвија, бранити част и живот Италије. Нека сваки борац зна шта је крик и наређење, које произилази из савести целог талијанског народа: умрети, не одступати.“

Овом заповешћу је Кадорна завршио своје командовање *шталтијанском војском*. На његово место за начелника штаба Врховне Команде дошао је дотадањи командант XXIII корпуса, *ђенерал Диаци*. Он је примо дужност 9. новембра од ђенерала Кадорне а заједно са овим и његову одлуку, да се сачека нападач на Пјави, где ће доћи и савезничка појачања.

10. новембра је објављена следећа *Прокламација*¹ народу талијанском:

„Талијани!

„Непријатаљ, потпомогнут изванредним стицајем прилика, успео је да против нас скупи целокупну своју снагу. Аустриској војсци, са којом се је наша војска у тридесето-месечним јуначким борбама толико пута сукобљавала и односила победе, дошла је сада одавно тражена и очекивана помоћ многобројних и ратом добро извежбаних немачких трупа. Наша је одбрана морала поустити и данас непријатељ влада поносним и славним земљиштем Венецијанским, са кога га је изјурила неограничена врлина наших отаца и неоспориво право Италије.

„Талијани!

„Од часа, када је прокламовано уједињење и самосталност, наш народ није имао да претрпи веће искушење. Али како ни моја династија, ни мој народ, спојени јединственом душом, нису никада уступали пред опасношћу, тако ћемо сада и овој опасности гледати у лице јуначки и са несаломљивом душом. Потребно је и сада имати храбрости да изједначимо наше душе са величином догађаја. Грађани, од којих је домовина већ до сада тражила толико самоодрецања, трпљења, бола, ода-

¹ **Aldo Valori:** „La guerra Italo-Austriaca,“ стр. 530.

зваће се опет новом и одлучном позиву, са полетом још јачим у вери и у пожртвовању. Војници, који су се већ у толиким борбама сретали са овим завојевачем, ломили му отпорност и протеривали из његових градова, проливајући крв за ослобођење, понова ће понети на јуриш оскрнављене прослављене заставе заједно са нашим савезницима, који су с нама братски везани.

„Талијани!

„Грађани и војници, будите једна јединствена војска; свака је препирка издајство; свака је оптужба издајство. Овај мој глас, пун непоколебљиве вере у судбину Италије, нека се пронесе кроз ровове као и најзабаченије кутке домовине; нека буде овај мој глас, глас народа који се бори, народа који ради. Непријатељу, који рачуна више на растројство наших душа и наше снаге неголи на своју војничку победу, одговоримо једнодушно, само једним узвиком: Сви смо приправни да жртвујемо све за победу и част Италије.“

„Дано у Главном Стану 10. новембра 1917. год.

ВИТОРИЈО ЕМАНУЕЛЕ.

Орландо, — Сонино, — Колозимо, — Саки, — Меда, — Ниши, — Алфиери, — Дел Буоно, — Далолио, — Бисолаши, — Беренини. — Дари, — Милани, — Чуфели, — Фера, — Бианки.“

ГУБИТЦИ ТАЛИЈАНСКЕ ВОЈСКЕ.

Од 24. октобра до 26. новембра, Талијани су изгубили :

ЗАРОБЉЕНИКА 293.943, од којих :

бомбаши	2.483,	авиација	53,
пешадија	169.310,	карабинијери	645,
стрелци	19.047,	финанси	125,
митраљесци	36.332,	помоћни	404,
алпинци	23.613,	санитет	1.565,
коњица	1.345,	јуришне трупе	639,
артилерија	22.313,	територијалне јединице	1.957,
инжињерија	6.743,	разни	6.479.

ТОПОВА :

тешког калибра	97,	средњег калибра	1577 ¹
лаког калибра	1462,	рововских	1732.

ОДЕЛО И СПРЕМА :

шињела 316.700, блуза 486.000, чојаних чакшира 430.425, ранаца 143.317, цокула пари 320.500, гаћа и кошуља око 1.300.000, њебета 185.000, пољских лонаца 40.000. (Овде је изложен губитак само најпотребнијих и најскупљих предмета).

АРТИКЛИ ЗА ИСХРАНУ :

кутија меса 5.370.300, кутија зачинака 10.394.000, кутија сомовине 700.000, макарона квинтала¹ 13.090, пиринца квинтала 7.200, бибера квинтала 1.200, кафе квинтала 2.530, шећера квинтала 4.750, сира квинтала 6.450, бисквита квинтала 26.600, око 350.000 квинтала сена, сламе и зоби.

¹ Један квинтал = 50 кгр.

СТОКА И ПРЕНОСНА СРЕДСТВА:

Коња и мазги 73.000, аутомобила 1.600, кола 840, 390 километара Дековила са 32 локомотиве и 370 вагонета.

САНИТЕТСКИ МАТЕРИЈАЛ:

Великих болница 34, пољских болница 54, болница Црвеног Крста 27, болница I реда система „Малта“ 1 — са многим богатим магацинима санитарског материјала.

Вредност изгубљене санитарске спреме и прибора процењена је на *6 милијарди лира*,

**УЗРОЦИ ПОРАЗА ТАЛИЈАНСКЕ ВОЈСКЕ
У БИТЦИ КОД КАПОРЕТА.**

Либон — Храд Врх

Т Р О - Н Е М А Ч К Е Т Р У П Е											
	Батаљона у корпусним резервама	Батаљона у резерви XIV армије и Ј.-З. фронта	Свега батаљона								
I. А.-У. корпус	11	5. Немачка дивизија (XV корпус)	9	13. Аустриска дивизија (армиска резерва)	12						
	10	26. Немачка дивизија (LI Немачки корпус)	9			33. Аустриска дивизија (резерва Ј.-З. фронта)	13				
	21										
	9										
	9	117. Немачка дивизија (III Баварски корпус)	9					Немачка Ловачка дивизија (армиска резерва)	7		
	18										
	11 ¹ / ₂										
	11 ¹ / ₂										
	8										
	8										
12											
10											
22											
					91						
					48 ¹ / ₂						
					80 ¹ / ₂						
					27						
					32						
					139 ¹ / ₂						

Упоредње противничких снага, распоређених на одсеку Ромбон — Храд Врх 24. октобра 1917. године

НА ФРОНТУ	ТА Л И Ј А Н С К Е Т Р У П Е				А У С Т Р О - Н Е М А Ч К Е Т Р У П Е					
	Баталјона у I линији	Баталјона у II линији	Баталјона на даљини I—2 дана марша	Свега бата- љона у I и II ли- нији	Баталјона у I линији	Баталјона у корпусним резервама	Баталјона у резерви XIV армије и J.-З. фронта	Свега батаљона		
Од <i>Храд Врха</i> до <i>Леже</i> Од <i>коге Дуоле</i> до <i>Мрзлог</i>	X група Алпинаца (Храд Врх)	Бригада Пуље (Камбреско)	Бригада на даљини I—2 дана марша	11	1. Аустриска дивизија (XV корпус)	5. Немачка дивизија (XV корпус)	13. Аустриска дивизија (армиска резерва)	91		
	Бригада Специја (Лежа—Чемпони)	I Бригада Бер- саљера (24. дошла из Подреска у Камбреско)	Армиска резерва (23., 30. и 47. ди- визија) (око Чивидала)	10	200. Немачка дивизија (LI Немачки корпус)	26. Немачка дивизија (LI Немачки корпус)				
	Бригада Таро (1 батаљон на левој обали Соче)	VII корпус (од паса Загра- дана до Матајура)	33	9						
	Бригада Алексан- дрија (од Соче до Мрзлог)	Бригада Наполи (од М. Пјато до М. Плецција)	Резерва Врховне Команде на од- секу II армије (око Чивидала)	6	(III Баварски корпус)	12. Немачка дивизија	33. Аустриска дивизија (резерва J.-З. фронта)			
	Бригада Калта- нисета	1 батаљон 2. Бер- саљерског пука (Врсно)	24	9						
	Бригада Етна Алипски батаљон „Алберђиан“	2. Берсаљерски пук (на линији Плеча) Бригада Фођа (Капорето)	Резерва Врховне Команде на од- секу III армије	11	50. Аустриска дивизија	117. Немачка дивизија (III Баварски корпус)				
	Бригада Ђенова	9. Берсаљерски пук Баталјони Алпина- ца: Белуно, В. Ки- зоне, Мондови Бригада Потенца (24. стигла код Креде)	60	18						
	Од <i>Крна</i> до <i>Слајеника</i> Од <i>Слајеника</i> до <i>Ромбона</i>	Бригада Фриули	Бригада Фођа (Капорето)	7	(I. A.-V. корпус)	55. Аустриска дивизија			Немачка Ловачка дивизија (армиска резерва)	
		Баталјони Алпи- наца (Драноре, Сан Далмацо, Салуци)	280. пешадиски пук Баталјони Алпи- наца: Монвизо, Чева, Арђентера	2						11 ^{1/2}
				3						11 ^{1/2}
			9	12						
Укупно	49	78	117	244	80 ^{1/2}	27	32	139 ^{1/2}		

Сви писци, који су описивали макар и површно битку код Капорета, интересовали су се и узроцима, због којих је талијанска војска на Сочком војишту претрпела онако страхан пораз. И сама анкетна комисија, која је одређена Краљевим Указом, 12. јануара 1918. г., да извиди кривике ђенерала: *Кадорне*, *Поро* (помоћника начелника штаба Врховне Команде), *Капела* и др., посветила је много пажње овоме.

Читајући све што су талијански критичари писали о узроцима пораза, непристрасан посматрач не би могао да изведе прави и стварни закључак о томе, ко је главни кривац за овај пораз. Они су се поделили у главном на два дела: једни налазе да је свему узрок *неспособношћу ђенерала Кадорне* а други, на челу са Енриком Бароне, *уздигну опет начелника штаба Врховне Команде на висину војничког генија*, оправдавајући све његове поступке и наводећи да сви узроци леже ван његове личности. Међу прве се убрајају присталице ђенерала Капела и т. зв. *неутралисци*¹. Они иду тако далеко, да оспоравају сваку војничку вредност ђенералу Кадорни и један од њих, Алдо Валори, наводи, да је Капорето донело једну спасоносну последицу за талијанску војску: смену ђенерала Кадорне.

„Непријатељ је био, пише он,² у неизмерној заблуди, што није предвидео, да ће талијански слом донети замену Кадорне са другима, који би, и ако су слабији од њега, могли заложити све своје снаге да учине што је најбоље и да избегну његове очигледне заблуде. Какав су интерес имали Аустро-Немци да створе ту спасоносну кризу у талијанској војсци?“...

По нашем мишљењу до тих екстремности не треба ићи. Али се ипак свако мора питати: *зашто су Талијани, који су дошли гошћиво увек били у надмоћношћу, изгубили једну овако важну битку, као и на који начин су аустро-немачке шрупе дошле до тако неочекиване победе, олако и без жртва.*

¹ Неутралисти су они, који су тражили да Италија не улази у рат.

² **Aldo Valori** „La guerra Italo-Austriaca“, стр. 329.

По бројном односу снаге и наоружања обеју страна, није требао да се очекује овакав резултат. Талијани су на целом Сочком војишту имали 560 батаљона.¹ Од ових је 353 било у саставу II армије; 84 батаљона је било у општој резерви (под Врховном Командом) а само остатак је припадао III армији. Резерва Врховне Команде била је подељена на два дела. Део, који је био на одсеку II армије (53. и 13. дивизија), био је јак 24 батаљона а део, на одсеку III армије (XXV и XXX корпус), 60 батаљона. II армија је у I борбеном реду имала 320 батаљона а у армиској резерви 33 батаљона (25., 30. и 47. дивизија). Од батаљона, у I борбеном реду армије, било је на делу фронта од Храд Врха до Ромбона, на коме је извршен главни напад, свега 127 батаљона а на делу фронта од Храд Врха до Биље (јужно од Горице) 193 батаљона. Од 127 батаљона у I борбеном реду (у непосредном додиру са непријатељем) било је: у I линији 49 а у II линији 78 батаљона.

Аустро-немачких батаљона на Сочком војишту било је свега 393. Од њих је на одсеку од Села (јужно од Толмина) до Ромбона било свега 139 $\frac{1}{2}$ батаљона. Од ових је у првој линији било: 80 $\frac{1}{2}$ батаљона; у корпусним резервама: 27 батаљона; у армиској и J. З. фронта резерви: 32 батаљона.

Из овог се види да су талијанске трупе на Сочком војишту биле у великој надмоћности над аустро-немачким јединицама (560 *талијанских батаљона* према 393 *аустро-немачка батаљона*). На самом одсеку, на коме је извршен главни напад, талијани су имали 127 батаљона не рачунајући општу и армиску резерву, према 107 $\frac{1}{2}$ батаљона аустро-немачке војске. Са општом и армиском резервом та је размера била: 244 *талијанска батаљона*, према 139 $\frac{1}{2}$ *аустро-немачких*.

Од артилерије Талијани су на Сочком војишту имали 3526 топова разног калибра; са рововским оруђима око 5000 цеви. Аустро-немачке су трупе на целом овом војишту имале 3454 топа разног калибра; са рововским оруђима 4126 цеви.

Кио што се из свега овога види, Талијани се не могу жалити на надмоћност противникову, која се од сваког нападача чак захтева. Напротив, у овој прилици је бранилац био чак и апсолутно јачи, *и то знајно јачи*.

Бранилац, у чисто бројном смислу, може да буде слабији од нападача, јер он налази моћне потпоре у терену, фортификациским

¹ Види преглед на страни 159.

радовима и ватри. Ако је терен тактички јак, при том се још добро утврди, он врло снажно појачава одбрану. Терен, на одсеку напада у битци код Капорета, нудио је све тактичке користи браниоцу. Нападач је на сваком кораку имао да наилази на несавладљиве природне и вештачке препреке. Напад је на овом одсеку изгледао тако тежак, да су га неки сматрали као једно *бесмислено предузеће*.

Поред свега овога, нападач је био у врло незавидном положају још у једном погледу. *Његов полазни положај је предшовао изванредно неповољан случај*. Две уске котлине, притешњене уз непроходни ланац Јулиских Алпи, потпуно предвојене огромним планинским масивом Крна, помоћу кога се је још бранилац као клин увукао између њих, престављале су главне тачке, одакле ће се нападач кренути у напад. Везе тактичке између група, које су из тих котлина имале да дејствују, није могло бити. Те су се групе прикупљале у овим котлинама на очиглед браниоцу, јер су биле доминиране његовим положајима на даљини најјаче артилериске, па чак и пешадиске ватре. Једине комуникације од линије главног напада ишле су са обадва крила.

При овако тешким околностима, један од главних услова за извршење успешног напада јесте: *изненађење*. Аустро-немачка команда је на ово много полагала. Раније смо видели, шта је све предузимала у циљу обмане. Средства су била добра и извесна пометња је код браниоца настала. Али та би пометња сигурно била потпуна, да није непријатељу бао издат у детаљу план напада. Бранилац је, дакле, и у овом погледу био у надмоћности, јер је стара изрека: *„познај прошивник је упола побеђен“*.

Напослетку, ни сама непријатељска техничка припрема напада 24. октобра није била таква, да јој се није могло противстати. Као што смо раније видели, нападачева припрема је била таква, да је талијанска команда веровала да непријатељ тога дана и не врши напад великог стила. Сам Капело пише:¹

„Око половине месеца Јуна (1920. г.) обишао сам бојиште. На целом фронту, а нарочито на Коловрати, одбранбене линије беху још нешакнуће; нешакнуће беху и препреке од жица. У близини паса (прелаза) Заградан нашао сам у перфектном сјашу објекте, који су требали да послуже за спречавање инвазије.

¹ „Note di Guerra“, Vol II, стр. 221.

„На нахибу Монше Плеције, ка пушћу у долини Соче, постојаху још недирнуће обадеве линије ушарђења са својим препрекама од жица.“¹

Шта је, онда, утицало да претрпи страшан пораз бранилац, коме је све ишло на руку да победи?

Узрока има много, али ћемо ми навести и критички проценити само оне, који су, по нашем мишљењу, најутицајнији.

* * *

Као први узрок ми наводимо **морал талијанске војске.**

Талијански војник је јужњак, жив, окретан и темпераментан. Воли да резонује. Утиске са стране прима врло лако; он се за ситницу одушеви али се лако и депримира.² Побожан је и у маси бигот. Неправду мрзи; тиранију не подноси. Недисциплинован је и без војничких особина. Он слуша не старешину, него личност. Ако заволи свога претпостављеног, он радо извршава његова наређења. Због тога старешина мора да чини све, да би задобио љубав својих војника, што је увек у вези са повредом дисциплине и реда. Старешина га води а не командује њиме; због овога су старешине много гинуле и војска је у брзо остала без својих најбољих вођа. Војску и рат у опште не воли, нити има војничко и национално самољубље; напротив, личног самољубља има врло много. Воли много своју фамилију и за њу хоће да се жртвује.³ Уопште, талијански је војник способан да издржи најјачи ратни терет, само ако кратко траје. Дуже време под теретом може да остане само онда, ако терет није интензиван и ако се слабо осећа.

Оваким особинама талијанског војника објашњавају се сва ратна дејства њихове војске. Оне чине да морал талијанске војске

¹ „Код самог пута, додаје Капело, налазили су се још шпански коњи, који су имали да се поставе на сам пут, ради спречавања продора. Можда 12-Немачка дивизија није морала да се труди чак ни да их склања у свом брзом маршу од Толмина ка Капорету.“

² Учасници на талијанском фронту наводе да се после и најмањег успеха талијански војници често толико занесу одушевљењем, да забораве на даљи рад и своје осигурање. У таквом стању их захвати противничка артилерија или противнапад и они лако изгубе заузети положај или бар претрпе огромне губитке.

³ „... Довољно је да схвати рат као одбрану своје жене или своје деце, па да се бори као лаф. То је разлог, што су се готово сви наши војници борили боље после инвазије.“ — **Aldo Valori:** „La guerra Italo-Austriaca“. стр. 380.

не може бити висок. Поред овога, њен је морал врло несталан и зависи много од прилика и околности.

Морал у талијанској војсци — пре битке код Капорета — био је незадовољавајући. Он је био рефлекс општег стања у држави. Какво је пак то стање било, најбоље нам казује писмо, које је 2. септембра, одмах после успеха на Бањшици, министар Бисолати писао капетану Галарати Скоти и у коме се налазе ове речи: *„Победа је својим одјеком у унутрашњосџи спасла земљу од пропасти.“*

Од ове победе, која је учинила извесан повољан утицај на смирење духова у народу, очекивало се је и побољшање моралног стања војске. Али се надање није остварило. Војска је дуготрајним ратом и крвавим борбама била јако заморена. Борбама на Бањшици (од 19.—29. августа) замореност је још више појачана. Резерве су утрошене и трупе из прве линије нису могле више уредно да се смењују и одмарају.

У ово исто време прострујале су вести кроз талијанску војску о ноти, коју је 15. августа 1917. г. упутио свима зараћеним странама папа *Бенедикџ XV*. У овој ноти папа, изложив своје предлоге за закључење мира, позива оне, који управљају народима, да обуставе ратна дејства речима: *„Изражући ово вама, који, у овом џраичном времену, владаџе судбином раџујућих народа, осџајемо одушевљени драгом и пријатном надом, да џеџе их усвојџи (предлоге за мир) и да џеџе учинџи шџо је могуће пре, да пресџане ова страшна борба, која сваког дана постаје све крвавија“* . . . . .

Талијанска је влада крила садржину ове ноте, али ју је енглеска влада објавила, да би нашкодила немачкој а нарочито аустриској војсци, која је према папи имала божанско поштовање. Тако је садржина ове ноте дошла и до талијанске војске, на коју је учинила јак утисак.

Један талијански критичар пише: *„Војници нису више били они од пре годину дана. Не певају више. Посџали су замишљени и џушљивци као сџарци од 60 година, мрзовољни према свему, шџо их окружава, као да им је жљвоџ унишџио сваку радосџ“* . . .

¹ Cadorna: „La guerra alla fronte italiana“, Vol. II, стр. 79.

Постали су и сујеверни¹ и то је сујевејерје захватило целу војску до највиших старешина. „Сујевејерје“ је, пише Пирацоли, „*посићало просићо заразно у војсци*“.

Војници су сада још једино желели да се сврши рат, који су, по њиховом мишљењу, продужавали њихови команданти, зато што је то њихов занат и што они нису осећали ратне тешкоће.

Нерасположење и неповерење према њиховим командантима се повећало, кад је 29. августа, чим је била завршена офанзива на Бањшици, била наређена припрема за нову, која је имала да отпочне половином месеца Септембра.

Истина 1. септембра је ова офанзива била одложена за крај истог месеца а 18. септембра су и сасвим обустављене припреме за офанзиву, али су већ у то доба почели да круже гласови о силном дејству, које непријатељ припрема противу њих.

Настале су ужурбане припреме за одбрану противу непријатеља. Због неизвесности у плану за одбрану, вршени су непрестани покрети трупа и артилерије горе доле. Ово је не само заморавало саме трупе, него је код њих изазвало ризмишљање о неодлучности њихових команданата. У том је дошло извлачење са Сочког војишта француско-енглеске артилерије и 69 батерија разног калибра са 16 батерија рововских топова талијанске војске. Сам овај факт, као и огромност свих покрета ових трупа, што је представљало у позадини прави дар-мар, учинили су најдубљи утисак на талијанског војника.

Почели су да се проносе гласови, да ће у нападу учествовати и немачке трупе, чије дејство није потцењивано. Управо, противник је намерно показивао поједине немачке јединице на разним деловима фронта, у циљу обмане о правом нападу и застрашивања браниоца.

Што год се више приближавао дан напада, нервоза и ужурбаност у припремама све се више и више повећавала. Наишла су многа наређења: за ојачавање утврђења и препречних средстава; за израду нових блиндажа и каверни; за пажљиво осматрање противника; за извештаје о броју, правцу, калибру и циљу артилериских метака; за организацију везе разним средствима; за опрезу и др.

¹ Пирацоли у својој књизи: „La battaglia di Caporetto“, стр. 109., наводи, да му је 15. октобра један наредник причао, како се је све променило у њиховом логору у Воларју, од кад је тамо дошао нов капелан. Док је стари капелан био, на Воларје је ретко која граната пала. Сада се од граната не може да живи; ту је несрећу донео нови капелан.

„Све ово је повећавало нервозу њих и ноћу шушкање пољског миша или шум слепог миша, на просјору препречних средстава, сиварало је изненадне узбуне. Довољно је било неколико пуцња какве пашроле, па да се прошири паљба далеко лево и десно; да се дине у висине безброј ракетла белих, зелених, црвених. Од експлозије ручних бомби сиварало се је море од вајре, преламајући ваздух а мишраљеви су клокошали, бацајући своје снапове у вешар. Напоследњу, са појавом зоре прекидао се је рад на препречним средствима и на исквареним ушорђењима, ње су се могле склопиши очи, које су гореле од несанице, умора и нервне раздраженоси“¹...

Напоследку су дошла наређења за повлачење у позадину архиве, пртљага и осталих мање потребних предмета. Чак су и пуковске заставе изнете из предњих линија и однете назад.

Војска врло јаког морала могла је све ово схватити као меру предострожности. Али војска слабијег морала и особина, какве је имала талијанска војска, све је ове појаве тумачила страхом, који је обухватио њихове старешине и великом опасношћу, која јој прети од стране непријатеља. Она је, поред замора, била савладана и страхом и био је потребан само један енергичан нападачев ударац, па да буде побеђена. Ми смо раније видели, да је њај ударац брзо дошао и да је био силан, дрзак и енергичан: талијанска је војска била побеђена.

* * *

Од узрока поразу техничке природе наводимо следеће:

1) Немогућност да Врховна Команда презре праву намеру нападачеву и да процени где ће нападач извести свој главни напад.

Ми смо раније изложили рад обавештајног одељења талијанске Врховне Команде пред саму битку код Капорета. Његови погрешни закључци и недовољна процена ситуације од стране самог ђенерала Кадорне, учинили су, да се ни до последњег дана није веровало у право стање код непријатеља. У почетку се је мислило да је, због насталог хладног и рђавог времена, искључено офанзивно дејство у току 1917. год. и трупе, које је противник добио као

¹ А. Pirazzoli: „La battaglia di Caporetto“, стр. 92.

појачање, имале су вероватно да осигурају угрожени фронт на Бањшици или, у крајњем случају, да дејствују контра-офанзивно у случају продужења талијанске офанзиве. Доцније се увидело да није искључено ни офанзивно дејство али се није знало на ком ће се делу фронта оно развити. Прве алармантне вести појавиле су се на Тиролском војишту искрцавањем тамо Немачког Алписког корпуса и других трупа. Доцније је било сигурно да ће се офанзивно дејство извести на Сочком војишту. Али је талијанска команда остала у заблуди до последњег дана у погледу одсека овог војишта, на коме ће се то дејство извести. Врховну Команду све је вукло преко Краса ка Трсту. Она је сматрала да је то најважнији одсек на Сочком војишту. Бањшица је у ово доба била врло осетљива, не толико због важности, која се је том одсеку приписивала, колико због тога, што се није стигло да се консолидује одбрана на њој. Тако је и она привлачила пажњу Врховне Команде а нарочито пажњу команданта II армије, на чијем се је фронту налазила. На одсек северно од висоравни Бањшице обраћала се је пажња само *под прилишном извештаја аустријских дезертера*, чији су се искази увек поклапали у погледу одсека, на коме ће се извршити главни напад.

„Лако је рећи, пише Кадорна, после свршене чина, да смо требали очекивати напад само на одсеку Бовец—Толмин. Али који управља операцијама, треба да рачуна са ситањем, какво је онда било, и. ј., на основу реалних и могућих елемената, које је о непријатељу добио од извештача или по сопственој процени, којом има да се одреди важност непознатих или недовољно познатих елемената, који су у рату најмнобројнији.“

Последица овако непотпуне процене ситуације, била је:

а) Извлачење са главног одсека 69 батерија разног калибра и 16 батерија рововских топова са неким пешадиским јединицама. Ове су трупе извучене пред сам одсудни моменат, у првој половини месеца Октобра, и упућене на војиште (Тиролско), које је за време саме битке код Капорета имало споредан значај.

в) Општи распоред снаге на Сочком војишту је извршен тако, да је најглавнији одсек најслабије поседнут.

с) Распоред и подела опште резерве, која је гравитирала према одсеку Бањшице и Краса, уместо према одсеку Бовец—Толмино. Због овога резерва није била у могућности да изјави благовремено и снажно дејство. Исти је случај и са резервом II армије, која је била распоређена према њеном десном крилу, противу кога није био извршен главни противнички напад.

Истина, командант II армије је на конференцијама са својим командантима корпуса 17. и 18. октобра правилно проценио ситуацију изјављујући: *„Изгледа да непријатељ има намеру да најснажније нападне из Толминског мостобрана, проширујући своје дејство, карактера вероватно одлучно, више на север, до Крна, можда и код Бовеца.“* Али је одмах додао: *„Ипак се може предположити главни напад код Толмина, поштомогнути снажним дејством, које би полазило са висоравни Лом“* (на одсеку Бањица).

Ђенерал Капело тврди да је он правилно схватио важност одсека Бовец—Толмино, али да је своју резерву распоредио више према десном крилу свога фронта зато, што се тамо налазе чворови путева одакле се могу резерве кретати у свима правцима и лакше потпомагати главни део његовог фронта, ка коме многи путеви изводе.

Догађаји су посведочили да је резерва била и сувише далеко од правца главног напада. А када је настала потреба да се резервом врши поседање и појачавање појединих тачака у опасности, онда су морале да се користе заобилазне и тешке комуникације а не оне, које су директно изводиле према њима. Случај са бригадом Потенце и VII групом Алпинаца очигледан је. Према свему онда изгледа, да је Капело распоредио своју резерву више према свом десном крилу због тога, *што је придавао већу важност правцу преко Бањице.*

2) Огромност фронта II армије, против које је извршен главни напад и гломазност њене формације.

Фронт ове армије износио је читавих 75 км., већином чисто планинског карактера. У свом саставу је II армија имала 9 корпуса. Оволики број јединица непосредно потчињених, распоређених на тако огромној просторији планинског створа, учинио је да је утицај команданта армије био за време битке врло слаб и ако је Капело био један од најенергичнијих талијанских ђенерала. То се је одмах осетило, те је још првог дана битке образовано *„лево крило“* II армије, у чији је састав ушао IV и VII корпус. На тај начин је број непосредно потчињених јединица у II армији нешто смањен. Али и ово смањење није било довољно, нарочито према приликама, у ко-

јима се је ова армија, у ово доба, налазила. Сам ђенерал Кадорна на једном месту каже: „*II армија, већа од свих осталих, била је много шешка за ове прилике*“. Већ у подне 25. октобра VIII корпус изишао је из њеног састава и ушао у састав III армије. Остатак армије је подељен на три дела: IV, VII, XXVII и XXVIII корпус образовали су „*лево крило*“, под командом ђенерала Етне; II, VI, XXIV и XIV корпус образовали су „*десно крило*“ под командом ђенерала Ферера; ђенерал Саграмозо упућен је на линију реке Торе, где је имао да прикупи све бегунце из II армије, да их формира и са њима да спреми одбрану те линије.

Саме ратне прилике дале су на знање Врховној Команди, да се не могу чинити грубе грешке противу основних војних принципа. Те су прилике просто приморале ђенерала Кадорну да смањи број јединица гломазне II армије, јер је командовање у њој било врло тешко. Разуме се да је много боље било, да је ово преформиравање извршено раније, што би многим командантима дало прилике и времена, да се са својим новим јединицама што боље упознају. Вршење новог формирања за време самих операција, у најкритичнијим моментима, тешко да је могло дати жељене користи.

3) Неодлучност талијанских команда у избору вида одбране и главне одбранбене линије.

Ми смо видели да је Врховна Команда 18. Септембра одустала од пројектоване офанзиве за конач септембра заповешћу, са садржајем: „*дефанзивне припреме*.“

Ова заповест је издата у времену, кад се није још веровало у какву непријатељску офанзивну акцију, а нарочито се није веровало на такву акцију у току 1917. год. Наређене дефанзивне припреме су и имале циљ, да талијанску војску спреме за одбрану за пролеће идуће године, када ће непријатељ сигурно моћи да на талијански фронт привуче јачу снагу са источног фронта, који је, због слома руске војске, сада почео да се топи. И само годишње време, јесен, кад у тим пределима настају кише и хладни дани, давало је основа, да талијанска Врховна Команда буде уверена, да је пре пролећа тешко водити каква већа дејства на њеном фронту. Она већ има искуства, да се по рђавом времену не могу изводити офанзивна дејства, те се је веровало, да незгоде рђавог времена исто тако шкоде и свакој другој војсци. Али ово, у колико се је бар

тицало противничких трупа, није било тачно. Генерал Краус у свом делу „*Die Ursachen unserer Niederlage*,” стр. 227., говорећи о рђавом времену, које је у то доба владало, пише: „*На пишање команданџа армије, какав би уплив то време могло евенџуално имаџи на напад, сџишли су од разних јединица џакви одговори, дв се је донела одлука за извршење напада по сваком времену*“.

Међутим, почеле су да пристижу вести, о противничким припремама за напад јачих размера и то прво за 19. октобар, па за 22. и на последку за 24. октобар. Те су вести бивале све сигурније и прецизније, тако да више није било сумње у припреме, које противник журно изводи. Кадорна је, према овоме, убрзавао и своје припреме да одбије напад противнички и он се решио да то изведе дефанзивним дејством.

Питање, је, дали је под овим условима било боље остати стално у одбранбеном ставу, или је боље било спречити противников напад офанзивним дејством. Бројно је талијанска војска била довољно јака; спрема и муниција јој такође није недостајала. Она тек што је изишла као победилац из једне офанзиве, која јој је осигурала врло погодан полазан положај, на висоравни Бањшици, за даље нападе. Њен је распоред био готов за офанзиву.

Има писаца, који тврде да је једино решење било: *напасџи противника док је био у џоку припреме*. Он је онда био најслабији, неспреман и без кохезије. Да су Французи били на место Талијана, кажу ти писци, они би насигурно усвојили ово решење, као најцелисходније и које доноси најпозитивније резултате. Принцип маршала Фоша јесте: „*маневарска офанзива савлађује сваки оџпор; пасивна одбрана не може да избегне пораз*.“

Генерал Капело се такође одушевљава офанзивом противу непријатеља у току припреме. Он чак налази да је извршење офанзиве у Октобру било много лакше, него ли у Августу, када се је сила талијанског напада имала да ломи о предње браниочево положаје, који су били врло јаки. У Октобру је то отпало, јер је објект, противничка маса у долини Бача и Идрије, одређена за напад, био сасвим близу и могао је да се достигне једним налетом. Што се тиче способности талијанске војске за извршење овог напада, за коју се мислило да је исцрпљена и заморена офанзивама у Мају и Августу, генерал Капело пита: „*Дали је поџребно више душевне снаге за одбрану, неголи за напад, нарочиџо за нас јужњаке?*“.

Офанзива се је, по њему, могла извести, али се је на то требало решити благовремено, да би се могле извршити све потребне припреме, које нису мале.

Врховна Команда није ни мислила на офанзиву. „У Августу су наше *трупe*, пише Кадорна, биле одушевљене снажним офанзивним пољетом и *прошвник* је изненађен, *прошеран* и *расширојен* у једној *бишци* продором, па су ове *исте* позиције *исшавиле* необично јак *ошпор* сваком нашем напору. У упоређењу са овим, какви су нови *фактори* *нашали* у Октобру, који би *ушцили* да наше *дејство* има изгледа на успех?“ „*Напрошв*, продужује Кадорна, *појачана ошпорност* ових позиција, *које* су *тошво* два месеца *марљиво ушврђиване* и на којима се *непресшан* повећавала *снага* и *аршилериа*, *преокренула* је *свг* *покрешн* односе на нашу *шшешу*“. Врховна Команда се, дакле, није могла сложити са тим мишљењем и она је налазила да дефанзива одговара боље ситуацији, него ли офанзива.

Требало је, онда одредити вид одбране и линију положаја, на којима ће се примити главна одбрана. У овом погледу Врховна Команда је била врло неодлучна, што је утицало да се припреме за одбрану не изведу на време и у потпуности а ово је опет утицало да одбрана не буде довољно солидна и упорна.

Ми смо раније изнели наше мишљење, да је на одсеку Бовец — Толмин главна одбранбена линија: *Сшол* — *Маишјур* — *Коловраш* — *Јежа* — *Глобочак* — *Корада*. То је онај планински ланац, који је, у виду лука, чинио десну обалу Соче. Положаји на левој обали Соче били су спореднијег значаја и требало их је сматрати и бранити као предње положаје. И ако су били великих висина, они су имали слабо ватрено дејство. Били су испресецани оштрим, врло дубоким и опасним урвинама, да је физичко потпомагање и веза по фронту била немогућа. Веза тих положаја и са позадином била је врло слаба, јер је ишла преко стеновитих и са врло оштрим падовима окомака масива Крна. Било је чак и таквих положаја, који су били на контранагибу висова и морали су бити брањени само артилеријом из дубљих линија. Позади целе линије предњих положаја текла је река Соча, која није газна. С друге стране котлина код Толмина, једино погодније место за прикупљање нападачевих трупа, имала је за нападача једну повољну особину, што се је била увукла између Бањшице и масива Крн и тиме слабила талијанску одбрану предњих положаја. Ова котлина прелазила је чак и на десну обалу Соче, на ком је месту била осигурана добро спремљеним мостобраном на висовима Санта Лучија и Санта Марија.

Због ових слабих страна ове предње линије, неки су чак мишљења, да ју је требало сасвим напустити и бранити само десну обалу Соче.

Овај је предлог давао ту корист, што се браниочева снага не би ни у колико трошила на споредној линији и била би за одсудно дејство сва концентрисана на важнијој линији. Али је слаба страна тог предлога била та, што би се евакуација предње линије вршила на очиглед нападача и то баш у току припреме његовог офанзивног дејства, те би он то насигурно умео да искористи у циљу подизања духа код својих војника. Обратно, на талијанског војника би овакво повлачење врло рђаво утицало. Па и само јавно мњење не би могло да разуме, зашто се напуштају позиције, које су са тешком муком освојене.

Водећи рачуна о свему овоме, јасно је, да се предња линија није могла евакуисати, јер је за такву операцију било и сувише доцкан. *Остјало је онда да се и она задржи, али да се поседне по принципима, који важе за поседање предње линије.*

Изгледа да је и Врховна Команда тако ценила ову линију предњих положаја, те тачка 1. у њеној *Заповести од 10. октобра*, коју смо раније цитирали, гласи :

„1) Нека одбрана предње линије буде поверена мањим снагама, ослањајући се највише на употребу мишраљеза, на баражну и препречну ватру артиљерије, на фланкирајуће организације“.

При свем том, предња линија је била поседнута главном снагом на штету главне линије, која цела чак никако и није била поседнута. Врховна Команда противу оваквог распореда није реагирала.

Бенерал Краус пише: *„На овом су Талијани појачали своје предње положаје. По добивеним вестима дошла је одмах једна дивизија у окрелину Бовеца. Ја сам њај посшупак Талијана поздравио. Јер у колико су они више пунили своју предњу линију, у толико је продор у долини могао бити успешнији; у толико су Талијани имали мање резерве у позадини.“*

Командант II армије увидев све недостатке предње линије и њене одбране, налазио је да се његов одсек може да одбрани само контра-офанзивом у ширем смислу. Он је, у том циљу, издао 8.

* Кад је аустро-немачки план за напад био издат Талијанима.

октобра *Заповест* бр. 3757. и о томе известио Врховну Команду. Врховна Команда се је својом *Заповешћу* бр. 4741 од 10. октобра, коју смо раније цитирали, сложила са решењем команданта II армије и ђенерал Капело је отпочео припреме за контра-офанзиву, која би полазила из околине Верха, на висоравни Бањшици.

Дејство ове контра-офанзиве правцем на северо-исток, било би катастрофално по нападача. Оно му сече једину одступницу на овом правцу и баца га на непроходну планину.

Али ђенерал Капело није имао довољно снаге и средстава за извођење овог плана. Кад их је потражио од Врховне Команде, она му је *Заповешћу* од 17. октобра одговорила, да му ставља на расположење VII корпус а „што се тиче артилерије, може рачунати само на ону, са којом сада располаже, вршећи распоред на најбољи начин, за извршење изложене маневарске намере.“

Из овога се види, да је и 17. октобра Врховна Команда била за дефанзивно-контра-офанзивно дејство II армије. Ђенерал Капело се није задовољио са овим одговором и 19. октобра је лично отишао у Удине, где је била Врхова Команда, да објасни свој план и потребу за појачањем у артилерији. Ђенерал Кадорна му је онда изјавио да је противан контра-офанзивном дејству ширих размера и да одобрава *само локалну контра-офанзиву у оквиру тактичког дејства*. Све је ово потврдио својом *Заповешћу* бр. 4889 од 20. октобра, коју смо раније цитирали.

Као што смо мало час навели, контра-офанзива, онако, како ју је замишљао ђенерал Капело, ако би се извела на време, са довољном снагом и са потребним еланом, донела би решавајуће резултате. У том смислу је намера ђенерала Капела требала да буде потпомогнута од стране Врховне Команде. Али, ова контра-офанзива, како тврди Кадорна, припремана је са само шест бригада. Тако мала снага, са моралом каквог је била талијанска војска, у истини не би могла ништа да учини противу IV Немачке армије, која је дејствовала на том правцу. Према овоме, Кадорна готово има права кад критикујући ову контра-офанзивну намеру ђенерала Капела, каже: „*Било је дакле врло разумно не одобрити је.*“

Кадорна је претпостављао дефанзиву офанзивни, поред напред наведених разлога (замореност трупа, недостатак резерви и муниције), још и због тога, што су дотле аустриске трупе, бројно много слабије, успевале да одбраном одољевају много јачим талијанским сна-

гама. Он је из дотадањих борби и на Европском ратишту „извукао поуку,“ да офанзива доноси сумњиве стратемиске резултате. Што се тиче офанзива, које је извела талијанска војска, оне, по његовом мишљењу, нису донеле баш никакву јачу стратемиску корист. Чак и офанзива на Бањшици, за коју је употребљена толика снага, није могла ни Горицу да ослободи њеног чврстог ланца а камо ли да учини притисак на одбрану Крса.

Због свега овога Кадорна је имао намеру да дочека непријатељску офанзиву простом дефанзивом, без икаквих контра-офанзивних дејстава ширих размера.

И ако оваква одлука не би одговарала ситуацији, Кадорна је још више за осуду, што ју је донео на само три дана пред противнички напад. Ова неодлучност Врховне Команде приморала је ђенерала Капела, да 20. октобра мења свој контра-офанзивни план и да издаје заповест у духу одбране са локалним контра-офанзивним дејством у оквиру тактике. Потчињени команданти су ову неодлучност схватили као слабост и њихова иницијатива, која и иначе није била задовољавајућа, укочила се је. Они су због свега овога наређену дефанзиву, са контра офанзивом локалног значаја, *преишворили у пасивну одбрану у најпошпунијем смислу*, што је донело страховите последице.

4) Пасивност и одсуство сваког међусобног потпомагања.

Видели смо да је Врховна Команда својом *Заповешћу бр. 4889*. наредила, да се нападач има да дочека упорном одбраном са локалним контра-офанзивним дејством, у оквиру тактичког дејства. Талијанске су трупе схватиле да треба изводити пасивну одбрану *и ша пасивносћ је била фрапаншна*.

Просто се не може веровати да је главна колона I Аустриског корпуса (22. Стрељачка и Еделвајс дивизија) надирала од Бовеца долином реке Соче а на висинама лево и десно, у непосредној близини, стоје талијанске трупе са целом артилеријом, чији су око 80 топова, у кавернама, били управили своје цеви само на ту долину. Па чак и идућег дана, кад су трупе ђенерала Крауса продрле преко Жаге у долину реке Учеа, јаки делови талијанских трупа још су се налазили на Половнику и другим висовима.

Још је поучнији пример 12. Немачке дивизије. Она, пошто је лако савладала прву утврђену линију на Водил-Врху, упугила се је у маршевој колони путевима, који су водили левом и десном обалом Соче, у Капорето. По тврђењу учасника са талијанске стране, њено је кретање било као на егзерциришту: правилно, у реду, са прописаним одстојањима. С времена на време чак је и застанке давала. А на десном њеном боку налази се читава 46. и 43. талијанска дивизија, док је на њеном левом боку, на даљини пешадиског ватреног дејства, био цео VII корпус у јаким утврђењима. Сви су они ово видели, посматрали и чекали — *пораз*. Никакво се контра-офанзивно дејство није осетило чак ни у оквиру тактичког дејства.

О каквом међусобном потпомагању није могло бити ни речи. Сваки је чувао своју кожу. Место да поједини команданти предузму какво активно дејство кад им је припретила опасност опкољавања, у циљу бар сопственог ослобођења, они су остављали иницијативу својим потчињеним за даље дејство „*према ситуацији*“.

Командант IV корпуса у два маха извештава команданта VII корпуса о ситуацији и моли га да предузме дејство у бок 12. Немачке дивизије; командант VII корпуса ништа не предузима. Он ништа не предузима ни после изричног телефонског наређења команданта II армије, бр. 6245 издато — 24. октобра у 18 час. 5 минута, које гласи: „*Непријатељ насипуа долином Соче и у близини је Капоретиа. Треба извршити напад у његов леви бок у циљу заустављања.*“ Један мршав напад, који је тек ноћу 24./25. извршила свега једна бригада 62. дивизије у праћу Голоби, неможе да се рачуна у какво контра-офанзивно дејство јачег утицаја.

Напротив, нападач је био: одлучан, енергичан, дрзак до крајњих граница. При том одличан маневриста. Истина, само противу овако пасивног браниоца, с којим је фактом нападач рачунао, могли су да се изводе и најсмелији покрети.¹

Аустро-Немци су употребили начин напада, који се је састојао у енергичном надирању долинама, не водећи рачуна о суседним висинама, које држи бранилац. Ако се успе да се довољно продре у дубину, онда су са самим тим суседни висови изолирани а њихова

¹ На стр. 125. **извештаја анкетне комисије**, овако се описује дејство нападачево: „Као оштрица витког мача, којом управља вешта рука и води је извезбано око, успео је да продре кроз спој противничког оклопа и да као гром допре до самога срца: такво је било дрско дејство немачко, које је долином Соче продрло до Капорета, у срце IV корпуса.“

посада је осуђена на предају. Овај метод доноси огромне користи али је и ризикантан, ако се на висовима налази бранилац енергичан и способан за маневар.

Талијанска Врховна Команда још није била стигла да проштудира овај метод напада, те се није ни спремила да му се стави на супрот. То се потврђује и *извештајем анкетне комисије*, у коме стоји да је нападач извео свој план „са упошребом метода, за нас нових“... Међутим, Немци су овај метод већ употребили Септембра исте године код Риге. Па и офанзива аустриска 1916. год. у Тиролу, извођена је по истим принципима.

5) Слабо дејство браниочева артилериске и пешадиске ватре.

Један од најмагловитијих догађаја у битци код Капорета, био је: слабо ватрено дејство талијанске артилерије и пешадије.

Утврђен је факт, да је талијанска артилерија 24. октобра врло мало дејствовала и да је било читавих одсека, као н. пр. одсек XXVII корпуса, на коме се, т ако рећи, није ни чула артилериска паљба.

Може се замислити у каквом је положају била браниочева пешадија, чије смо морално стање пред саму битку раније описали, која у најодсуднијим моментима и не чује своју артилерију а камо ли да је од ње била моћно потпомогнута.

Али није само артилерија била „у штрајку“ тога дана; пешадиска ватра тако исто се је врло ретко чула. И док пешаци оптужују артилерију да није дејствовала, артилерци тврде да пешадија није отварала ватру. „*Слао сам често,*“ пише пуковник Канонијере, командант артилерије XXVII корпуса, „*официре на врх Осирог Краса да чују дали мишраљези пуцају. Њихова би ми вајра откривала непријатељско насхупање. Никакво се мишраљеско дејство није чуло, што ме је уверавало, да непријатељ није почео своју офанзиву.*“

И сам нападач био је изненађен овим фактом. У дневнику једног заробљеног аустриског поручника стајало је: „*24. октобар. — Тачно у 2 почело је наше бомбардовање. Талијани никако нису одговарали.*“

Због чега браниочева артилерија није дејствовала 24. октобра? То је питање, које је сваки постављао и на које нико није могао одговорити.

Дали је ко наредио да артилерија не дејствује? Ђенерал Капело налази да узрок овом ћутању артилерије лежи у тешкоћи, на коју се увек наилазило при стављању талијанске артилерије у положај, да брзо интервенира у корист пешадиског дејства, као и у непрестаним наређењима, да се штеди муниција. Пирацоли каже да артилерија није дејствовала због тога, што је имала рђав распоред. Али анкетна комисија на страни 208. свога извештија наводи: *„Пажња комисије је на нарочити начин скренућа на ситално и невероватно популарисано шврђење, да је у очи дејства, командант артилерије XXVII корпуса издао пошчињеним артилериским јединицама наређење, да не ошварају ватру без његове изричне заповести. Поменути командант артилерије је сасвим одбио да је издао такво наређење, али је ипак изјавио, да му је категорички одузето право да отвори ватру у 2 часа 24. октобра, јер се сшраховало од некорисног ушрошка муниције.“*

Анкетна комисија није се упуштала у дубље испитивање да би тачно утврдила, ко је могао издати такво наређење команданту артилерије XXVII корпуса¹ и дали је то једини разлог, што талијанска артилерија није дејствовала тога дана. Јер на послетку, и ако је постојало такво наређење, оно је могло да важи само за XXVII корпус. *Али зашто онда артилерија IV и VI корпуса није дејствовала?*

Са своје стране ђенерал Кадорна је одлучно одбио од себе сваку сумњу да је икакво наређење он издавао, позивајући се на своју Заповест Бр. 4741. од 10. октобра, у којој се наређује:... *„За време бомбардовања има да се развија најжешћа коншра припрема, да би се напад расшројио и уништио пре но што се развије“*...

Ђенерал Капело се у свом делу: *„Per la verità“*, најенергичније брани од подметања, као да је он издао такво наређење. Он се, у одбрани својој позива на своју Заповест № 5845. од 11. октобра. У њој се каже: команданти корпуса *„шреба да наредe да те зоне² буду најжешће шучене од почешка бомбардовања, да би се напад прошвиничке пешадије угушио још у иочешку своје припреме“*. Ове своје мисли изразио је и на конференцији својих непосредно потчињених команданата, држаној 23. октобра.

Ми немамо намере да се упуштамо у испитивање кривица појединих личности. Можемо само рећи, да је браниочева артилерија требала и морала да дејствује, кад је видела надирање нападачевих

¹ Многи лични интереси, подржавани високим и моћним утицајима, успротивили су се овоме. — Capello: „Note di guerra“, Vol. II, стр. 242.

² Реч је о зонама, које се буду продениле као вероватне, на којима ће трупе непријатељске извршити продор.

група, па ма и постојало наређење да се не дејствује без изричне заповести. Овде је у питању част и опстанак војске и државе и заповести, које су против овога уперене, не смеју се буквално разумевати, ако су извршиоци прожети високим осећајем дужности и љубављу према својој Отаџбини.

За нас је опет главно констатовати, да браниочева артилерија није дејствовала 24. октобра и да је тиме одбрана била лишена свога најмоћнијег средства за уништење нападача.

Колико је олакшан рад нападачев, са моћном артилеријом, против браниоца, чија је артилерија исто тако моћна, али не дејствује, лако је разумети. *Али да је ово био један од главних разлога неверовајћном успеху нападачевом, свакоме мора бити сасвим јасно.*

б) Неслагање и недисциплинованост виших команданата.

Међу вишим командантима није владала највећа слога. Она је долазила нешто из зависти а толико исто и због неутанчаних погледа у појединим основним војничким питањима.

Ми смо већ видели, да је Врховна Команда налазила да ситуацији у битци код Капорета најбоље одговара упорна одбрана са контра-офанзивним дејством у оквиру тактике. Командант II армије, је напротив налазио да је овакав вид одбране, према ситуацији права утопија. Он је мислио да ће се противник једино моћи савладати контра-офанзивом већег стила, пошто је, из раније наведених разлога, офанзива, у правом смислу речи, искључена. Њихов опет потчињени командант XXVII корпуса, како је то преко штампе тврдио ђенерал Кавачоки, сам на своју руку припремао је маневар, *којим је мислио да похваља Немце као у мишоловци.*

Свима су сви борбени фактори били подједнако познати — а за извршење задатка сваки је имао своје мишљење у потпуности различито од другога.

Вест о неслози међу вишим командантима врло се брзо проноси кроз целу војску, што рђаво утиче на њен морал. У овом изузетном примеру, неслога је у многome допринела да се не изврше све припреме за одбрану онако, како би то требало да буде. Ово размимоилажење у погледима највиших старешина на основне војничке принципе, изазвало је неодлучност код свих старешина,

што је врло рђаво утицало на извршење одбране. „Као што се види, пише Валори, ово је био период конфузије, која је произилазила не само из неслагања у идејама између Кадорне и Капела, него и из подмукле борбе, вођене прошиву овог последњег од оних, који су се налазили око ђенералисима а — изгледа — нарочито од операциског одељења Врховне Команде“.

Код оваквог стањи ствари није се могла ни очекивати некаква велика дисциплина и послушност међу старешинама од најнижег до највишег чина. Уосталом, ова појава је и одблесак општег стиња у талијанској војсци. Сам Кадорна пише: „Треба нарочито подвући, да је у свој прилици¹ недосијало код команданша II армије (и што не само код њега) онај осећај послушности, у коме је чврсто усађена дисциплина духа и форме“. Валори у свом делу „*La guerra Italo-Austriaca*“, стр. 379., каже: „Кад смо већ почели да говоримо о дисциплини, наводимо, да је она имала јано да се зажели и код високих чинова“. За Кадорну каже, „да у практици није био сигуран, да ће моћи напериши на послушност командије армија, корпуса, па чак и дивизија“.

Као резултат ове непослушности наводимо примере, који су највише штетили одбрани у битци код Капорети:

а) Неизвршење Заповести Врховне Команде № 4741. од 10. октобра у колико се односи на распоред XXVII корпуса. Том се заповешћу наређивало да „XXVII корпус има да травишира са већим делом своје снаге на десној обали Соче“ (према Толмину). Међутим, од 49 батаљона, XXVII корпус на левој обали је задржао 22 батаљона а на десној свега 27. Због овога је део Фронта на главном правцу нападачевог надирања био недовољно поседнут.

в) 22. октобра, када је био познат у потпуности нападачев план, командант II армије је доделио XXVII корпусу бригаду Наполи са изричним наређењем, да ова бригада поседне линију: *Плација — Фони — Соча*, која је линија лежала на правцу надирања 12. Немачке дивизије долином Соче ка Капорету. Упркос изричном наређењу, ова бригада није заузела назначену линију, него је била распоређена:

76. пешадиски пук: један батаљон на *Плацији*, два батаљона на једној и другој страни *паса Заградан*.

75. пешадиски пук са командантом бригаде код *кућа Адриел*, у дивизиској резерви.

¹ Говор је о намераваној офанзиви ђенерала Капела.

Ово је био један од разлога, што је 12. Немачка дивизија могла неузнемиравано да маршира путем на десној обали Соче, пошто је на свом путу имала само један непријатељски батаљон на Плецији, који је олако савладала.

Да напоменемо још и пример команданта IV армије *Ђенерала ди Робилант* (*Robilant*), који је, по заповести Врховне Команде од 27. октобра, имао да изврши повлачење своје армије *на главну линију одбране*, везујући се десно са Корушким трупима (XII корпус) на Казера Рацо а лево са I армијом на вису Калдиера. Ђенерал ди Робилант никако није хтео да изврши повлачење, тврдећи, да само бранећи дотадању линију може да осигура свој одсек. Он није хтео да изврши наређење за повлачење ни онда, кад му је повлачењем XII корпуса био десни бок сасвим изложен. Пет дана је протекло у измени мисли између команданта армије и Врховне Команде, да би се почело повлачење тек 2. новембра.

*

Ми смо до сада, говорећи о узроцима пораза у битци код Капорета, изнели најглавније недостатке талијанске војске. Али не треба мислити да је на противничкој страни било све у реду и без замерке. Противна је страна однела победу и због тога се њени недостатци не виде; они бледе пред сјајем корисних особина, које су учиниле да се добије један тако сјајан успех.

На првом месту морално стање аустро-угарске војске било је јако незадовољавајуће.

Двојну је монархију, састављену из многих народа, пре свега подгризао црв сепаратизма. Завојевани народи користили су се тешким ратним приликама и тражили су своје ослобођење. С друге стране, неизмерна несташница у неопходним животним потребама, убијала је дух у становништву и гонила га је на свакојаке изгреде.

Најлепшу слику стања у двојној монархији дао је ондашњи њен министар Спољних Послова, граф Чернин, у свом мемоару, који је предао цару Карлу у Априлу 1917. год. Ми видимо овај део из тог мемоара:

„...Јасно је да се наша војна снага смањује. Треба само да поменем потпун недостатак резерви и очајање гладног народа, па да убедим В. В. да нећемо бити у стању продужити рат у току зиме, баш и ако успемо, у шта верујем, да се дотле одржимо. По сваку цену

треба рат да престане у току лета или у почетку јесени. Врло је важно отпочети преговоре о миру, пре но што непријатељи успу да увиде право стање наше снаге. У противном ће нам Споразум наметнути своје услове, који ће одговарати степену уништења централних сила.

„Факт, који поткрепљује моје наводе, јесте опасност од револуције, која прети целој Европи и коју подстиче Енглеска. Рат је створио стање без примера и не може се остати глум ни слеп пред призором очајања народа. Слом се може предвидети сваког момента. Немачка је тако исто исцрпела све своје изворе и ако суверени централних сила не успу да задобију мир за неки месец, закључиће га сами народи без суверена и талас побуне обориће све оно, за што се наши синони и наша браћа сада боре...“

Овакво стање у земљи неминовно је имало одјека у војсци. Војска је била клонула и без воље. Војници и официри завојеваних народности постали су подозриви. На њих се је пазило; њих су кињили и распоређивали по пуковима туђих народности. Они су опет зато пребегавали непријатељу, слабећи на тај начин своју војску и односећи противнику драгоцене податке.

Може се веровати, да је овакво стање у војсци и земљи било један од главних разлога офанзиви код Капорета.

Али они су опет победили, јер су били моћно потпомогнути од Немаца; јер су добили почетни успех, који им је подигао морал. Напослетку, они су били добро вођени, што су војници осетили и због тога су стекли поверење у своје старешине.

У чисто техничком смислу такође није било све у реду код Аустро-Немаца.

Ђенерал Краус наводи да је објект офанзиве, линија: Чивидале — Саботино или Таљаменто, био близак и сићушан, према главном циљу: срушити Италију. Из ове тешке погрешке у ограничењу офанзиве, произишло је недовољно наоружање нападне војске за извршење крајњег циља. Војска није добила никакву коњицу, због чега гонење после битке није било довољно брзо и ефикасно. Како је II Талијанска армија била потпуно растројена, нападне би трупе са коњицом могле доћи на мостове реке Таљамента пре талијанских трупа и уништење талијанских армија са Сочког војишта, било би много потпуније. Војска није добила ни довољно понтонског мате-

ријала, због тога је прелаз преко Пјаве био јако отежан, што је дало маха браниоцу да се прикупи и прибере.

Сам напад на Сочком војишту није могао да доведе до коначног резултата. Много је боље било нападати једновремено и на Сочком и на Тиролском војишту.

Припрема за офанзиву извођена је тако, да су се фаворизирале немачке трупе на штету аустриских. Ђенерал Краус каже: *„Врховна Команда није водила рачуна о њојме, колико ће артиљерије бити потребно за ову акцију. Када сам напоследњу посетио несврпељив, одговорише ми да прво треба снабдећи XIV армију, па ће онда моја група доћи на ред. Артиљерија је ситизала дџака и војници су долазили у лењем оделу и ако је већ била позна јесен.“*

Немци су добили све на време и авијоне и радио станице а I Аустриски корпус је добио авијоне пред сам напад а радио станице уопште није ни добио, због чега за време офанзиве није имао везе са својим дивизијама.

Слагање између команданата немачких и аустриских трупа такође није било Бог-зна какво. Немци су хтели да управљају и да све успехе себи припишу, што, разуме се, није било по вољи Аустријанцима.

Узајамног потпомагања такође није било у потпуности.

ПОСЛЕДИЦЕ БИТКЕ КОД КАПОРЕТА.

Битка код Капорета завршена је страховитим поразом талијанске војске. Аустро-немачке су трупе у њој задобиле славну победу, која ће бити записана као врло редак историски пример, у коме је бројно знатно слабија војска победила бројно јачу војску.

Сами Аустро-Немци нису очекивали овако сјајан успех. Управо, они се нису ни спремали за дејства тако великих размера. Њихов је објект био линија: Чивидале — Монте Саботино (изнад Горице). Да се је њихов успех проширио само до те ливије, они би били задовољни. Евентуални објект им је била река Таљаменто а они су допрли до Пјаве. Поред овога, они су уништили највећу талијанску армију и растројили још две суседне.

Код оваквих околности Аустро-Немци су добили вољу за што већим освајањем и за потпуним уништењем талијанске војске. Они су чак веровали да руком већ додирују свој крајњи циљ. То се је најбоље видело и осетило по писању њихове штампе. Ми ћемо да наведемо само неколико примера.

Мађарски лист „AZ EST“ већ види коначну пропаст талијанске војске, те 8. новембра пише: *„Та охола војска, која је пошла са намером да се не заустави пре Трстa и Беча, галопира као дивља звер окупана у крвавој пени. Можда ћемо је кроз неколико недеља видећи како луша по непроходним планинама или бежи по земљи Француској.“*

„NORD DEUTSCHE ALLGEMEINE ZEITUNG“ налази да је са Италијом свршено. У броју од 13. новембра стоји: *„Божја је правда већ погодила Русију, Србију, Румунију и Италију.“*

„LEIPZIGER NEUESTE NACHRICHTEN“, од истог датума, каже: *„Елиминација Русије и Италије из реда бораца, радикално је променила војничку ситуацију.“*

Верујући да је успех Аустро-немачких трупа потпун, код јавног мњења централних сила појавиле су се и жеље за присаједињењем талијанске територије. Фриулска област је већ сматрана за саставни део аустријске територије. „ZÜRICHER ZEITUNG“, од 10. новембра,

буди успомене на господарство Аустрије у Венецији и помиње да „*Фрања Јосиф никако није могао да преболи усџупање ове обласџи*“. „GRAZER TAGESBLATT“, од 11. новембра, пише: „*Изгледа да се још једном мора решити судбина народа у северној Италији.*“

И ако су прижељкивања централних сила можда у неколико била претерана, ударац који је задан Италији, у битци код Капорета, био је неизмеран: Италија је поражена; њена је војска разбивена. И што пораз није био потпун и што је Италија остала и даље у животу, има се приписати:

1.) *Једносџраном и недовољно спремљеном нападу аустро-немачких џрупа.*

2.) *Благовременој припреми реке Пјаве за одбрану.*

3.) *Доласку савезничких појачања у Италију.*

*

Последице ове битке су разноврсне и тешке: Уништена је II армија; растројена је III и Корушка армија а није остала без штете ни IV армија; талијанска је војска за дуже време онеспособљена за офанзивно дејство; главни савезнички фронт у Француској ослабљен је за II дивизија, колико је дивизија одмах упућено Италији у појачање; изгубљен је огроман број заробљеника, бегунаца, артилерије, муниције, хране и материјала; цела Фриулска област до Пјаве пала је у руке завојевача; евакуисан је и Венецијански утврђени логор и бранилац је био припреман на повлачење на линију Минчио — По; непријатељ је загосподарио целим Јадранским Морем, јер је доведено у опасност једино талијанско пристаниште у њему, Венеција; ишчезла је опасност од талијанске најезде на Трст и Љубљану; подигнут је морал аустро-угарских трупа и побољшано је унутрашње зло политичко стање, које је рушило и обарало војни и политички углед двојне монархије. Напротив, унутрашње политичко стање у Италији доведено је до потпуног слома.

Овај последњи факт толико је важан, да налазимо за потребно да се на њему мало дуже задржимо.

За све време рата јавно мњење у Италији је просто било заваравано о правом стању на фронту. Штампa је писала само оно што је наређивала војна власт и имала је задатак, да популарише главне команданте и представи народу да на фронту све иде добро.

Становништво се је на ово већ навикло и тешко ономе, ко би смео да каже, да на фронту није све у реду.

Из ових разлога чак је и Врховна Команда подешавала своје ратне извештаје, прећуткујући губитке и неповољније догађаје. Такав је случај био и у почетку битке код Капорета. Врховна Команда надајући се да ће се и ова противничка офанзива завршити у најгорем случају као и офанзива у мају 1915. год. на Тиролском војишту, није хтела да ремети народно расположење, те је у својим билтенима ублажавала страховити пораз, представљајући га као једну лаку епизоду.

Али су се бегунци са фронта брзо распрштали по целој земљи. Они су разносили фантастичне вести о моћи непријатеља и опасно. стима, које прете земљи. У исто време надирање противничково у место да се заустави, ширило се је све више и више. 27. октобра била је коначно изгубљена нада за поправку стања на фронту. Пораз се више није могао крити и Врховна Команда тек 28. октобра издаје свој билтен, којим је морала да наговести сву опасност од противничког надирања. Тај ратни билтен гласи:

„Жестина напада и недовољан ошпор неких делова II армије, допустиле су аустро-немачким џрупама да пробију наше лево крило на Јулиском фронту. Храбри напори других делова нису успели да спрече проишнику продор у својо земљишту наше Ошацине. Наша се линија повлачи по ушврђеном плану. Магацини и славалишта са евакуисане шеришорије унишћени су...“

Овај извештај, и ако су, како се тврди, изрази у његовом оригиналу били много оштрији, па су од стране владе ублажени, депримирао је до кулминације јавно мњење, које је већ било у неизмерној нервози.

У земљи је настало огромно узбуђење. Сваки је са пажњом и страхом погледао на ону страну, одакле је долазила опасност. Очекивала се је непријатељска инвазија са свима страхотама, које је прате. Свида су се понављале речи: *„Војска неће више да се бије!“*... Политички и економски живот је стао. Завладао је неред и растројство. Власт је изгубила своју моћ и ауторитет. Против Владе и Врховне Команде упућиване су најоштрије осуде и оптужбе. Сви су очекивали спас од Француза и желели су да они предузму команду на фронту. Чудили су се и узрујавали, што већ једном не дођу!

Неутралисти, који су били противни улажењу Италије у рат, дигли су главу и охоло су изјављивали, да су прилике и време доказали, да су они имали право.

Бегунци са фронта кретали су се по земљи без икаквог реда жељезницом, сувим и аутомобилима, које су на силу узели, стварајући тиме још већи неред. Осетив слабост власти, они су пљачкали и тероризирали становништво горе но што би то непријатељ учинио.

Под притиском јавног мњења пао је кабинет Босели; смењен је Кадорна и његов помоћник, ђенерал Поро.

Земља је доведена на ивицу пропасти; војска је разорена. Сам Кадорна каже: „**Ова жалосна епизода умало није неповратно запечатила судбину Италије**“,

*

Пораз код Капорета имао је за талијанску војску и корисних последица.

Пре свега учврстиле су се везе између савезника, што је имало врло повољан утицај на даљи ток заједничких ратних дејстава.

5. и 6. новембра одржан је у Рапалу међу — савезнички конгрес, на коме је установљен међусавезни „*Војни Савет*“, који је имао за задатак да одржава сагласност у ратним дејствима појединих савезника. Овај савет је претеча централизације командовања савезничких војска у једном команданту, што је и постигнуто 4. Марта 1918. године.

У самој талијанској војсци, пре битке код Капорета, обраћала се је слаба пажња на војнике, нарочито на борце. Оброк им је био смањен; њихове су фамилије слабо помагане. После битке код Капорета: оброк је повећан; помоћ војничким фамилијама је побољшана; одмор трупа је био наизменичан и редован; обука је постала рационалнија и одговарала нивоу савремене технике; изведено је потпуно наоружање оружјем и свима савременим потребама; отворени су на фронту и у позадини нарочити бирои за пропаганду, који су предавањима и брошурама подстицали војничко честољубље и развијали војничке врлине.

Све је ово учинило, да се је талијанска војска опоравила и оспособила за даља дејства, и то, у релативно кратком времену.

*

Можемо слободно рећи, да је последица пораза код Капорета и данашње стање у Италији, које чини да се морал у народу и војсци постепено побољшава. Без овога пораза Италија би и данас

представљала устајалу баруштину, да користимо Бријанов израз о политичком стању у Француској.

У битци код Капорета су сви недостатци талијанске војске и талијанског народа изишли на видик. Разголићене су све живе ране, које су њен дух довеле до последњег ропца. Најјачи недостатак талијанске војске, најзагађенија њена рана, била је: никаква дисциплина и одсутност војничког честољубља.

Да би се залечиле ове живе ране талијанске војске, требало је од исте болести излечити и цео народ, из кога војска произилази. Излечи ли се народ, излечена је и војска, јер пословица каже: „*какав народ, њаква војска*“.

Дисциплинован немачки народ, давао је дисциплиновану војску; недисциплинован њалијански народ, добио је Капоретџо.

Али лечење целог народа изискује лекара, какве векови рађају. Он треба да буде надприродно одлучан, вешт и без страха за своје поступке. Послератне прилике у Италији су дале једног лекара у лицу Бенита Мусолиниа. Неможе се порећи, да је овај државник обдарен извесним врлинама и моћима, које су неопходне за извршење тешког задатка препорођаја своје нације. Његови су покушаји већ дали неке позитивне резултате: будући осећаје пожртвовања, он је завео ред и рад у својој држави. Може се већ сада рећи, да Италија није више земља нерада, нереди и распуштести. Љ. Поповић сасвим умесно пише, говорећи о Мусолинију: „.....“ Он је у исто време прокламовао, као прва учења нове вере, ред и дисциплину. И Италија је религиозно прихватила ред и дисциплину и дала им пуну садржину“.

Напослетку, ако Алдо Валори има права да узвикне: „*без биџке код Капоретџа не би се никада добио раџ*“; ми можемо слободно рећи: *Без пораза на Капоретџу, Иџалија не би поправила своје морално сџање у народу и војсци*. И то је та срећа у несрећи, која је концем Октобра 1917. г. била задесила Италију.

Дали је Мусолини довољно јак и довољно способан за извршење истџориског задатџка; дали ће моћи савладаџи све џешкоће на пуџу препорођаја свој народа? AUDACES FORTUNA JUVAT!..

¹ „Време“ од 8. фебруара 1924. год.

САДРЖАЈ:

	Страна
<i>Сликање италијанске војске до објаве рата. . . . .</i>	5
<i>Операције пре бишке код Кајорета. . . . .</i>	11
<i>Олука немачко-аустро-угарске команде за прелаз у офанзиву . . . . .</i>	21
<i>Опис Сочког војишта. . . . .</i>	27
ПРИПРЕМЕ ЗА БИТКУ, ...	37
А) Аустро-немачке трупе:	
1. Трупе за извршење напада.	39
2. Концентрација и стратeгиски развој.	46
3. Распоред трупа за битку 24. октобра.	51
4. Нападни план и задатак.	55
В) Талијанске трупе:	
1. Отказ пројектоване офанзиве.	58
2. Одбранбене линије.	59
3. Распоред трупа за битку 24. октобра.	63
БИТКА.	81
<i>24. октобар 1917. год. . . . .</i>	<i>83</i>
<i>25. октобар. . . . .</i>	<i>117</i>
<i>26. октобар. . . . .</i>	<i>133</i>
<i>Повлачење. . . . .</i>	<i>145</i>
<i>Губишци италијанске војске. . . . .</i>	<i>157</i>
<i>Узроци пораза италијанске војске у бишци код Кајорета. . . . .</i>	<i>159</i>
Морал талијанске војске.	164
Узроци пораза техничке природе:	
1. Немогућност да Врховна Команда прозре праву намеру нападачу и да процени где ће нападач извести свој главни напад.	167
2. Огромност фронта II армије, против које је извршен главни напад и гломазност њене формације.	169

3	Неодлучност талијанских команда у избору вида одбране и главне одбранбене линије.	170
4.	Пасивност и одсуство сваког међусобног потпомагања.	175
5.	Слабо дејство браниочеве артилериске и пешадиске ватре.	177
6.	Неслагање и недисциплинованост виших команџаната.	179
	Стање код нападача.	181
	<i>Последице битке код Кајореша. . . . .</i>	<i>185</i>

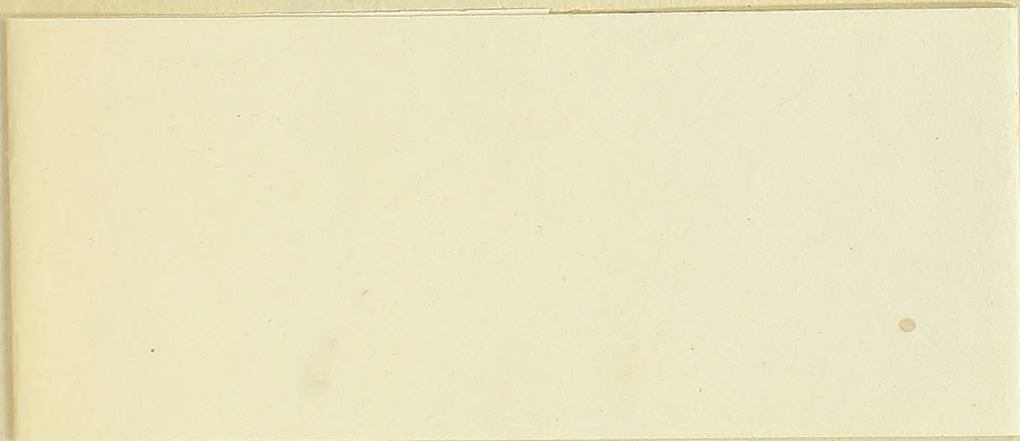

ИСПРАВКЕ:

- На страни 14., ред 3. оздо (у примедби), после речи звати, треба додати: **Капорето**.
- На страни 16., ред 15. оздо, стоји Одашиљање, треба: Одашиљањем.
" " 72., ред 17. озго, треба изоставити знак заграде после речи: дужине.
- На страни 72., ред 17. оздо, стоји пет, треба: седам:
" " 97., ред 17. озго, стоји знак заграде испред речи: Села треба позади.
- На страни 98., ред 4. оздо, стоји корпуса, треба: армије.
" " 99.. на скици, стоји Рануца, треба: Раунца; стоји Висова Јежа треба: Букова Јежа; стоји Чанче, треба: Ганце; стоји Крад Врх, треба: Храд Врх; стоји Цичер Врх, треба: Чичер Врх.
- На страни 127., ред 4. озго, стоји безусловно, треба: безумно.
" " 150., ред 11. оздо, стоји 7., треба 2.
" " 174., ред 8. оздо, стоји IV, треба: XIV.
" " 18., 63., и 135., у примедби стоји Kadorna, треба: Sadorna.
-

ЦЕНА 60.— ДИНАРА

Аквилеја

ЧЕРВИНАНО

ЛИНИЈА МЕДЕА

ЛИНИЈА МОСТОВА

Кампиано

МОНФАКОНЕ

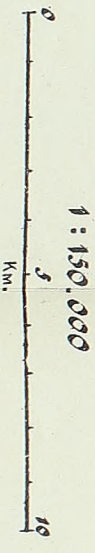
Дуино

Врестовица

Тентица

КОМЕН

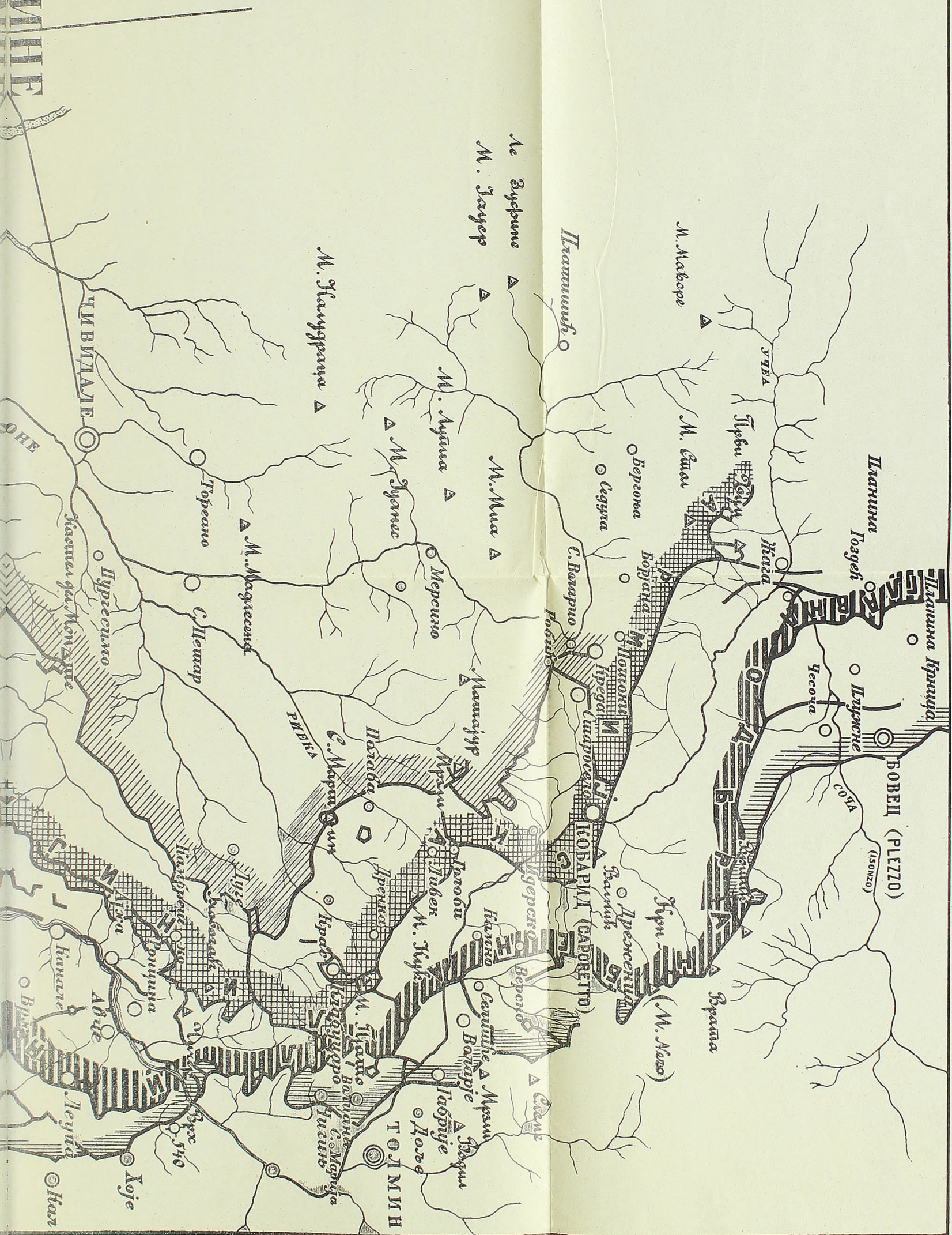
роцѣник Z. Dehalm

Km.

ОДБРАНБЕНЕ ЛИНИЈЕ ТАДЖИДАНСКИХ ТРУПА НА СОЧКОМ ВОЈИШТУ

КРАЈЕМ ОКТОБРА 1917. ГОДИНЕ.

СИТУАЦИЈА

одостраних трупа на Сочком војишту

23. октобра 1917. г. у 24 часа.

1:300.000.

ГРУПА АРМИЈА
БЕН. БОРОВИЋА

СОЧКА АРМИЈА
СОЧКА АРМИЈА

УДИНЕ

СОЧКА АРМИЈА

ТРИЕСТ

ЛЕГЕНДА:
 Аустро-Немачке трупе.
 = XVII Немачка армија.
 = Група армија Бен. Боровића.
 = Резерве Југо-Западног фронта.
 Талијанске трупе.
 = II армија.
 = III армија.
 = Резерва Врховне Команде.